תשר"קים
בעסטע
ערצעהלונגען

שפאם און ערנסט

JEWISH PUBLIC LIBRARY TORONTO

תשר"ק'ס בעסטע ערצעהלונגען

II.

שפּאַם און ערנסט

מעשות, משלים און פּאַנטאַזיען

פון

ישראל י. זעווין

(תשר"ק, יודקאָוויטש)

ספריה עממית בטורונטו
יידישע
פאלקס ביבליאטעק
מאָנטעע
JEWISH PUBLIC LIBRARY, TORONTO

פּערלאַג תשר"ק נו יאָרק

אינהאַלטס-פערצייכנים :

משלים און מעשה'לעך :

דער הומאָריסט 7
דער לעצטער איד 10
געבליבען ביים אַלטען 18
אַ מעשה מיט דריי בעטלער 22
איבער אַ לאָך פון אַ בייגעל 24
דער סוד פון הצלחה 27
מיינע צוויי געלויבטע 30
עס איז איהר געלונגען ! 33
אַן אַנשטענדיגע משוגעת 35
אידיש אין אַמעריקאַ 38
דער טויפעל איז ענטלאָפען 44
אַמעריקאַ און יאַפאַן 46
דער שטענדיגער לעזער 51
די פערשאָלטענע פעדער 54

בילדער און צייט־פעליעטאָנען :

אַ הומאָריסטישע היסטאָריע פון אַמעריקאַ 59
די וועלט האָט זיך איבערגעקערט 67
איבערגעשראָקען 71
דער לעצטער שבור 75
דער פערבלאָנזשענדער קדיש 79
די אלמנה 81
דער מאַן מיט'ן בוך 84

Copyright 1910.
By Israel J. Zevin

(All rights reserved.)

משלים און מעשה׳לעד

נאָך אַ מעשה מיט בוך 86
די אַמעריקאַנישע צדקה פושקע 88
אַ קמיעה 90
צוויי שכנות 93
די מאַמע און איהר קדיש 95
אַלץ דער באַדער 97
די גרויסע „פיקצע" 99
אַ נייע מעשה אַהן אַן עק 101
אַבגעקומען פֿאַר זיין גוט־האַרץ 103
דער טייוועל 105
וואַרום ער איז געלאָפען 107
געראַטען אין דער מאַמען 109
אַ מאַדנע גאַס 111
ער וויים עפעס וועגען אידען 113
רעאַליסטישע הערינג אויף דער ביהנע 114
די ביזנעס לוידי 117

פון דער און יענער וועלט:

די גזרה אויף וואַסער 123
די פּאַטריאָטישע טאַרבע 128
דעם נגיד'ס מזל 131
וועג עס אַרבייט פּאַר'ן טייפעל 139
דריי שעהנע פרויען 142
די לעגענדע פון אַן אַלטען מלך 145
פון למד'ס טאָגע בוך 149
צוויי פלוימען 153

דער הומאריסט

(עטוואס עהנליך צו אַ יאַפאַנישע מעשה'לע)

א שרייבער, וועלכער האָט זיין גאַנצען לעבען אָבגעגעבען צו מאַכען זיינע מיטמענשען לאַכען, זיי פרעהליך צו מאַכען, צו ער־מונטערען זיי, און צו פערזיסען זייערע פרייע שטונדען נאָך דעם טאָג שווערע ארבייט — אזא שרייבער האָט איינמאָל בעקומען א חשק צו דערגעהן וואָס מענשען דענקען פון איהם און וואָס זיי רעידען פון איהם ווען ער איז דערביי ניטאָ.

ער איז ארומגעגאַנגען איבער די גאַסען, זיך אָבגעשטעלט אויף אַלע אָפענע פלעצער וואו מענשען קומען זיך צוזאַמען, זיך צוגעהערט צו יעדער גרופּע מענשען, און אָט וואָס ער האָט געהערט וואָס מען זאָגט אויף איהם:

„נעכטען האָט ער געהאַט א פעלייטאָן — דער קאַדוק זאָל איהם כאַפען! — איך האָב אזוי געלאַכט, איך האָב געמיינט איך ווער צוזעצט לאַכענדיג. א כאָלערע זאָל איהם כאַפען! וואָס פאר א קאָפּ ער האָט אויף זיך!"

„נור א משוגענעם קענען איינפאַלען אזעלכע איינפעלע. איך האָב געמיינט איך ווער קראַנק פון געלעכטער. א קרייַנק זאָל זיך איהם זעצען".

„אויסגעריסען זאָל ער וועלן! איך האָב אזוי פיעל געלאַכט פון זיין מעשה'לע, דאָס איך האָב געמיינט אז עפעס האָט זיך ביי מיר איבערגעריסען אין בויך!"

„גע'הרג'עט זאָל ער וועלן! יעדען מאָל וואָס איך לעז זיינע א זאַך, דאַכט זיך מיר אַלץ אז דאָס איז דאָס בעסטע וואָס ער האָט געשריבען".

„פערברענט זאָל ער וועלן. ער איז דאָס טאקע א לץ!"

„איינגעזונקען זאָל ער וועלן! איך האָב נאָך אין מיין לעבען אזא גוטע זאַך ניט געלעזען!"

„הא־הא־הא! הא־הא־הא!“ — דאָס גאַנצע פובליקום האָט שוין געלאַכט.

„איהר האָט וועגען מיר א גרויסען טעות. אז איך וויצע זיך איבער אייערע נאַרישקייטען, טריפט מיר בלוט פונ׳ם האַרצען. איך לאַך מיט יאשצערקעם“ —

„יאשצערקעם!“ האָט אונטערגעכאַפט דער עולם. „הא־הא־הא! יאשצערקעם האָט ער געזאָגט! הא־הא־הא — איך האַלט ניט אויס, אי!“

„דאָמען און הערען! איך פערשטעה ניט וואָרום איהר קענט מיך ניט אָננעהמען ערנסט. איך פערשטעה ניט וואָרום איהר לאַכט“ —

וויעדער האָט דער גאַנצער עולם אויסגעשאָסען מיט א געלעכטער.

„גע׳הרג׳עט זאָל ער ווערען!“ האָט אייגער געזאָגט. „ביי איהם נעהמען זיך גאָר ניט אויס קיין וויצען.

„פערפלאַצט זאָל ער ווערען!“

„א בראַנד אויף איהם!“

„א כאָלערע אויף איהם!“

„א ניכפה זאָל איהם כאָפען!“

דער הומאָריסט האָט אייגעזעהן, אז עס איז נוצלאָז צו זיין ערנסט. ער איז פעראורטהיילט געוואָרען אויפ׳ן גאַנצען לעבען צו פערבלייבען א פרעהליך־מאַכער און אז זיין לוין זאָל זיין קללות און חרמות.

דער הומאָריסט האָט זיך ערנסט פערטראַכט. „אָט דאָס איז דער לוין פֿאַר מיין מיהע! ווי וועניג דאָס פֿאַלק פערשטעהט מיך. די בעסטע יאָהרען פון מיין לעבען האָב איך אָבגעגעבען פֿאַר זיי און זיי בענשען מיך מיט קללות! איך האָב געזוכט זיי צו לערנען און צו בילדען דורך מיין שרייבען. איך האָב זיי די גייסטיגע מעריצין איינגעגעבען אין אן אנגענעהמער פֿאָרמע. שאַרפּע פּילען האָב איך זיי געגעבען איינגעטונקט אין האָניג און אין צוקער. זיי האָבען די האָניג מיט די צוקער אַרומגעלעקט און די פּילען ניט איינגענומען. פֿאַר א בדחן האַלטען זיי מיך. פון די וויצען האָבען זיי גאַלאַכט, אָבער די קריטיק האָבען זיי ניט פערנומען און זיי זיינען געבליבען ביי זייערע נאַרישקייטען. זיי מיינען נור אַז איך בין געשאַפּען זיי צו קיצלען, זיי פרעהליך צו מאַכען! א בדחן בין איך ביי זיי!"

דער הומאָריסט האָט בעשלאָסען צוזאַמענצורופען דעם עולם און צו געבען אן עפענטליכע פֿאָרלעזונג, מיט דעם צוועק אויסצוקלעהרען א ביסעל זיינע לעזער און אויסבעסערען זייער געשמאַק. ער האָט זיי געוואָלט ווייזען די ערנסטע זייט פון זיין שרייבען, דעם מאַראַל פון דעם.

א גרויסער עולם איז זיך צוזאַמענגעקומען הערענדיג, אז זייער בעליעבטער הומאָריסט וועט געבען א פֿאָרלעזונג מיט א לעקטשור. שוין ביי זיין ערשיינען האָט איהם דער עולם בעגריסט מיט בראַוואָ־פֿאַטשען און מיט א פרעהליכען גלעכטער.

„זעהט, זעהט", האָט זיך דער עולם געשושקעט. „אפילו אַז ער שווייגט מוז מען אויך לאַכען. פון זיין שווייגען אַליין קען מען צופֿלאַצט ווערען לאַכענדיג".

„דאַמען און העררען!" האָט אָנגעפאַנגען דער הומאָריסט. „איך האָב היינט מיט אייך געוואָלט רעידען א ביסעל ערנסט" —

„האַ־האַ־האַ! האַ־האַ־האַ! הי־הי־הי!" האָט זיך געהערט צווישען עולם א גרוים גלעכטער.

„איך מיין ניט קיין וויץ דיעזען מאָל".

„האַ־האַ־האַ! הי־הי! הי־הי! אי, איך שטאַרב פֿאַר נע־לעכטער!"

„איך בעט אייך, הערט זיך צו, לאַכט ניט" —

געווען וועגען אידען וואס האבען חתונה געהאט מיט גוי'אישע וויבער. נאדעמ האט א שמייכעל געטהאן און זאנגעוויל האט א הוסט געטהאן. די קאמיטע־לייט האבען זיך אנגעקוקט אויינע די אנדערע און די פראגע איז גלייך ענטשיעדען געוואָרען, אז אזעלכע אידען זאלען ארויינגעלאזט ווערען מיט דעם תנאי, אז די גוי'אישע וויבער זאלען אבגעבען עקזאמען אויף קאכען געפילטע פיש. נאכדעם זיינען פאָרגעבראכט געוואָרען סאציאליסטען, אנארכיסטען, אטהעאיסטען, עטהיקאל־קולטוריסטען און פיעלע אנדערע „אימטען", און עס איז בעשלאסען געוואָרען, אז יעדער איד וואס וויל זיך אומקעהרען צו זיין פאלק איז העכסט־ווילקאמען, עס מאכט ניט וואס זיינע רעליגיעזע אדער עקאנאמישע איבערצייגונגען זיינען. אן אלגעמיינע אמנעסטיע איז ארויסגעגעבען געוואָרען צו ברונא לעסינג און אנדערע ענגליש־אידישע שרייבער וואס האבען זעהר שלעכט פאָרגעשטעלט דעם אידען אין דער גוי'אישער ליטעראטור. אין דער אלגעמיינער אמנעסטיע זיינען אויך נכלל געוואָרען די אידישע יונגע לייט וואס האבען אלס „היברו קאמידיענס" געמאכט חוזק פון זייער ראסע אויף דער ענגלישער ביהנע, און עס זיינען אויך נכלל געוואָרען די געעהרטע פראָפעסאָרען פון סינסינעטער „היברו יוניאן קאלעדזש", דער סעמינאריום פאר רעפארמער, וועלכע האבען ארויסגעוואָרפען עטליכע לעהרער פון זייער סעמינאריום פאר דעם וואס זיי זיינען געווען ציוניסטיש.

דאס איז געקומען די פראגע וועגען א געוויסען אידישען פראָפעסאָר פון בערלין. דיעזער פראָפעסאָר האט געגען זיך געהאט זעהר פיעל געגנער אין דער קאמיטע צוליעב זיינע אסימילאטאָרישע מיינונגען. דעם נאנצען לעבען זיינעם האט דיעזער פראָפעסאָר פערבראכט אין שרייבען ארטיקלען און ביכער מיט דעם צווק צו בעווייזען, אז די אידישע ראסע איז ניט ריין, אז אידען זיינען אין דער צייט פון זייער לאנגען און פינסטערען גלות פערמישט געוואָרען מיט די גוים, און אז דאס אלטע אידישע פאלק עקזיסטירט ניט מעהר. ער האט זיינע מיינונגען פערטהיידיגט מיט גרוים פלייס, איבערגעבענהייט און מיט פיעל פייער. עס איז נאר קיין צווייפעל געווען, אז אזא מענש וואלט זיך ארויסווייזען אלס א גרויסע געפאהר פאר דעם גייסט פון אידישען נאציאנאליזם, וועז

דער לעצטער איד

(אַ מעשה פון משיח'ס צייטען)

די גאולה איז ענדליך געקומען. דער פריעדענס־קאָנגרעס אין האַג האָט בעווילליגט די אידען אַ טעריטאָריע, אַן אייגענע לאַנד אין אויסטראַליען, אונטער דער אויפזיכט פון דעם אינטערנאַציאָנאַלען פריעדענס־קאָנגרעס, מיט אַן אייגענע אידישע רעגיערונג. די ציוניסטען האָבען מיט די טעריטאָריאַליסטען געמאַכט אַ קאָמפּראָמיס: דער נייער אידישער שטאַאט זאָל בלייבען אַ „נאַכט־אַזיל", עס הייסט אַן אכסניה פאַר די גלות־אידען, פאַר די פערטריבענע און פערוואָגלטע, וואו זיי זאָלען קענען איבערקומען די צייט ביז די גרויסע גאולה וועט קומען, ביז דער העכסטער וואונש פון אידישען פאָלק וועט ערפילט ווערען און דאָס לאַנד אָהן אַ פאָלק וועט זיך אומקעהרען צום פאָלק אָהן אַ לאַנד.

פון אַלע עקען וועלט האָט מען זיך געקליבען נאָך דער נייער אידישער מדינה. די רעגיערונגען האָבען געגעבען שיפען און אייזענבאַהנען צו טראַנספּאָרטירען אַלע אידען פריי. די אַרבייט איז צוגעגאַנגען מיט ריעזען־שריט. אַלע אידען פון דער גאַנצער וועלט האָבען זיך געגומען אויף דעם וועג צו דער אידישער טעריטאָריע, אום צו לעבען אין אַן אייגענעם לאַנד, אונטער אַן אייגענע רעגיערונג, אין קראַטישע הערשאַפט, מיט אייגענע לייבראַלע געזעצע.

אַ בעזונדער קאָמיטע, עהנליך צו אַ „קאָמיטע אָוו קרעדענשעלס", איז געזעצט געוואָרען צו בעשטימען וועלכע אידען עס האָבען אַ רעכט צו קומען אין דער נייער אידישער מדינה און וועלכע עס מוזען בלייבען צוויישען די גוים. עס האָט זיך אַרויסגעוויזען, אַז עס זיינען דאָ אַ סך קינדער פון אידישען פאָלק וועגען וועלכע עס איז געווען שווער צו בעשטימען אויב זיי בעלאַנגען נאָך צו אידען, אָדער ניט. די קאָמיטע האָט אזעלכע צווייפעלהאַפטע אידען געמוזט סאָרטירען. די ערשטע שאָלה איז נאַטירליך

לאנד און אוים פאלק. עס וועט נור איינעם פון אייך אויספעהלען אן עליה, אדער אן אנדער כיבוד, און ער וועט שוין מאכען א נייע סעקטע, א נייע פראקציאן, און וועט אנפאנגען אינטריגעס, און פלאנעווען א רעוואלוציאן, און מאכען א סוף פון אייער מדינה. ניין, איך פאהר ניט, איך בלייב דא אין בערלין. איך בין א דייטש, אבער קיין איד".

די דעלעגאטען זיינען זוועק פערשעהמט, שטארק בעלידיגט אוף העכסט געקרייגט. קומענדיג אין דער אידישער מדינה האבען זיי איבערגעגעבען די תשובה פון דעם בערלינער פראפעסאר. דער אסימילאטאר איז גלייך אויסגעשלאסען געווארען פון אידישען פאלק, זיין נאמען איז ארויסגעלייגט געווארען אין חרם, מיט שווארצע ליכט און מיט דעם בלאזען פון שופר.

איינער אליין, איין אייניציגער איד, דער לעצטער פון דער גאנצער אידישער נאציאן, איז דער פראפעסאר געבליבען אין בערלין וואו ער האט געהאלטען לעקציעס אין דעם אוניווערזיטעט איבער אנטראפאלאגיע און איז געווען זעהר געאכטעט ביי די דייטשען. ער איז געווען פאלקאמען אסימילירט, און אין זיין אויסזעהן, ווי אויך אין זיין אויפפיהר, האט מען ניט געקענט דערקענען אז ער איז א זוהן פון אידישען שטאם.

איינמאל, וועז דער פראפעסאר איז ארוים שפאצירען אונטער דען לינדען, האט ער געהערט ווי מענשען זאגען אין דער שטיל: „אט דאס איז דער לעצטער איד, דער אייניציגער איד אין גאנץ איראפפא". דעם פראפעסאר האט עס שטארק פערדראסען. קיינמאל ביז יעצט האט ער געהערט, אז מען זאל מאכען בעמערקונגען וועגען זיין אידישען אבשטאם. אבער שפעטער האט ער בעמערקט, אז וואס וויייטער וועלט ער אלץ מעהר בעמערקט אין גאס און וואו נור ער בעווייזט זיך צווישען מענשען בעטראכט מען איהם אלס קוריאזיטעט. ער האט זיך בעטראכט אין שפיגעל: זיין נאז איז ניט לינגער געווארען, זיינע אנדערע געזיכטסציגע האבען זיך ניט געענדערט אויף א האאר. מיט איין וואלט ער האט אין זיך אליין ניט געזעהן קיין אורזאכע וואלום ער זאל צוציהען די אויפמערקזאמקייט פון מענשען. דאך וואס מעהר א טאג איז פארביי, אלץ א גרעסערער קוריאז איז ער געווארען אין די אויגען פון די בער-

מען זאָל איהם לאָזען וואוינען אין דער אידישער מדינה. אָבער די סאָציאַליסטען און די אַנדערע ראַדיקאַלע עלעמענטען האָבען אויפגעהויבען א פּראָטעסט געגען דיעזע אויסשליסונג. זיי האָבען געפֿאָדערט אין נאָמען פון פֿרעם און רעדע־פֿרייהייט, אז מען זאָל דעם בערלינער פּראָפעסאָר אויך געבען אן אַמנעסטיע, און עס זאָל איהם ערלויבט זיין צו וואָהנען אין דער אידישער לאַנד, און אפילו שרייבען זיינע אַרטיקלען און ביכער און פערטהיידיגען זיינע מיינונגען, ווי עס פּאַסט זיך פאר א מאָדערנע פאָלקס־רעגיערונג, וועלכע איז געגרינדעט אויף די פרינציפּען פון פרייהייט, גלייכהייט און ברידערליכקייט. נאָך א לאַנגע דעבאַטע איז בעשלאָסען געוואָרען אז דער פּראָפעסאָר מעג אויך אריינקומען אין דער אידישער מדינה.

א דעלעגאַציאָן איז ערוועהלט געוואָרען צו גיהן נאָך בערלין און בעאַכריכטען דעם פּראָפעסאָר וועגען דעם בעשלוס. דאָס אידישע פאָלק האָט געזוהן א גרויסען נצחון אין דעם דאָס דער בעריהמטער אַסימילאַטאָר וועט ענדליך ווערען א בירגער פון א אידישער רעגיערונג. מען האָט זאָגאָר אָנגעהויבען שטאַרק צו רייזען פון דעם, אז וועז דער פּראָפעסאָר וועט קומען זאָל מען איהם געבען א גרויסען רעגיערונגס־אמט, ווי אַדמיניסטראַטאָר פון דעם אַרכיוו פון אלטע שמות, אָדער שעף־דירעקטאָר פון עליות און הקפות, אָדער פינאַנץ־סעקרעטער פון אלע רבי מאיר בעל הנס פּושקעס.

די דעלעגאַטען זיינען געקומען אין בערלין און האָבען אין א שעהנער שפּראַך מיט א סך פּאַטריאָטישע מליצה איבערגעגעבען דעם אַסימילאַטאָר א גרוס פון דער אידישער נאַציאָן מיט א העכסט־פרייַנדליכער איינלאַדונג צו קומען, צו בעזעצען זיך צוויישען כלישראל, און ווערען א געאַכטעטער בירגער פון אידישען לאַנד.

„א אידישע לאַנד? א אידישע רעגיערונג?" האָט דער פּראָפעסאָר איבערגעפרעגט מיט א שפּאָטישען שמייכעל. „באַבקעם! איך האָב דאָס שוין לאַנג געוואָגט, אז עס גיבט קיין אידישע נאַציאָן, און דאָרום קען ניט געבען א אידישע לאַנד מיט א אידישע רעגיערונג. אזוי גיך זאָל משיח קומען ווי גיך איהר וועט זיך צורייסען אוז זיך צושפּאַלטען, און עס וועט ווערען אויס רעגיערונג. אויס

געווארען איבער גאנץ יונייטער סטייטס, און גאנץ אמעריקא האט געוואוסט נאך מיט א וואך פריהער אז עס קומט אראב „דער איד פון דייטשלאנד". צוויי טעג בעפאר דעם פראפעסאר'ס אנקומען, פלעגען ארויסגעהן פרישע „עקסטראס", וועלכע האבען אנגעזאגט דעם עולם ווי נאהענט עס איז די שיף וואס פיהרט דעם „לעצטען אידען פון אייראפא". וען די שיף איז ענדליך אנגעקומען אין האפען, איז דער פראפעסאר בעגעגענט געווארען פון פערציג רעפארטערס, וועלכע האבען איהם געשטעלט הונדערטע פראגען. אגענטען פון פערשיערענע זונטאג־צייטונגען און מאגאזינען זשורנאלען האבען איהם אנגעבאטען א דאלאר א וואָרט וען ער זאל שרייבען ארטיקלען איבער דער טהעמא: „ווי עס פיהלט זיך צו זיין איין אייניגער איד אין פיער וועלט־טהיילען".

דעם פראפעסאר איז ניט גוט געווארען וען ער האט געזהן וואס פאר א גערודער ער האט אנגעמאכט אין אמעריקא נאך אידער ער איז אראב פון שיף. נור וען ער האט דערזהן דורך א טעלעסקאפ, דאס א גרויסע מאסע פון אפשר צוואנציג טויזענד מענשען האבען זיך פערזאמעלט ביים האפען אום צו כאפען א בליק אויף איהם, האט ער בעשלאסען ניט אראבצוגעהן פון שיף.

גלייך נאכדעם ווי ער האט געפאסט דיעזען בעשלוס, האבען זיך געמעלדעט אגענטען פון פערשיעדענע צירקען און מוזאומס, און זיי האבען אנגעבאטען דעם פראפעסאר פינף טויזענד דאלאר א וואך, מיט א קאנטראקט אויף דריי יאהר, וען ער וועט זיך לאזען אויסשטעלען אלס קוריאזיטעט. ביי א סך מענשען וואלט פאר אזא סומע רעכט גענוגען צו טהאן אלעס אין דער וועלט, אבער ביי א מאן וואס האט זיין גאנצען לעבען פערבראכט אויף וויסענשאפט, אפפערענדיג זיין רוהע, זיין געזונד, און זיין אייגענעם גליק, זיך ענטזאגענדיג אפילו פון דעם גליק צו האבען א פרוי מיט א היים, — אט ביי אזא מענשען איז זיין פערזענליכער מענשען־ווערטה פיעל טהייערער אלס גאלד און זילבער. דער פראפעסאר האט צוריקגעוויזען דעם פארשלאג פון די צירק־אגענטען מיט פעראכטונג, און ער האט אראנזשירט איבערצוגעהן פון דער שיף אויף אן אנדער שיף וואס פאהרט נאך ענגלאנד.

אבער אין ענגלאנד איז געווען די זעלבע זאך וואס אין אמע־

לינער. „אָט דאָס געהט דער איד. אָט דאָס איז דער לעצטער איד". פּלעגט מען אויף איהם זאָגען אין גאָס און טייטען מיט די פינגער. פּלעגט ער קומען אין א טהעאטער פּלעגען אַלע אָפּערא־גלעזער זיין געווענדעט אויף איהם. מענשען האָבען איהם בע־טראַכט, האָבען זיך איבער איהם גע׳חידוש׳ט און געוואונדערט. ביי זיין הויז פּלעגען זיך אַרומדרעהען רייזענדע פון פּערשיעדענע שטעדט און פון פּערשיעדענע לענדער וואָס פּלעגען קומען בעזוכען בערלין, און פּאַראיינס אויף אָנצוקוקען דעם לעצטען אידען, דעם אייניגיגען אידען אין גאַנץ אייראָפּא, אזיען, אפריקא און אַמעריקא — דער אייניגער איד וואָס איז פּערבליבען צוויישען גוים און ניט געוואָלט זיין מיט אידען צוזאַמען.

עם פּערשטעהט זיך, אז דיעזע אויפּמערקזאַמקייט האָט שטאַרק געווירקט אויף דעם פּראָפּעסאָר. ער האָט ניט געקענט רוהען ניט ביי טאָג און ניט ביי נאַכט. ענדליך האָט ער בעשלאָסען אז בער־לין איז פּאַר איהם קיין אָרט ניט. ער האָט זיך איבערגעצויגען אין א דאָרף, אין פּריייסען, אום זיך דאָרט אָבצורוהען.

אָבער אין דאָרף האָט ער קיין רוה געהאַט. עס איז געווען פּיעל ערגער ווי אין בערלין. אַרום זיין וויללא האָבען זיך געקליבען די פּאַרמערס פון דאָרף, מיט זייערע פּרויען און קינדער און גע־וואַרט אויף א געלעגענהייט אָנצוקוקען דעם איין אייניגיגען אידען וועלכע נור זייער דייטשלאַנד האָט די זכיה צו פּערמאָגען. פּאַר־מערס פון די אַרומיגע דערפער האָבען גענאַכט לוסט־רייזען, גע־פּאָהרען אָנקוקען דעם אידען. און יעדען זאָנטאָג איז דער דאָרף וואו דער פּראָפּעסאָר האָט זיך אויפּגעהאַלטען, געווען בעלאַגערט ווי א יאַריד.

דער פּראָפּעסאָר האָט ענדליך געכאַפּט זיין פּעקעל און איבער־לאָזענדיג די וויללא איז ער אָבגעפּאָהרען נאָך האַמבורג און פון דאָרט האָט ער גענומען א שיף נאָך אַמעריקא. ער האָט געגלויבט, אז אין אַמעריקא, וועלכע איז אימער געווען א פּרייע לאַנד, און וואו דער שטאַם און די נאַציאָנאַליטעט פון א מענשען שפּיעלט קיין ראָלע, וועט ער האָבען רוהע.

די נייעס פון זיין פּאָהרען נאָך אַמעריקא איז טעלעגראַפּירט געוואָרען קיין ניו יאָרק. פון ניו יאָרק איז עס טעלעגראַפּירט

„איהר רעדט טאקע ווי א איד", האָט געזאָגט דער קוואַרטאַלני. „איך האָב אָפט אַזעלכע ווערטער געהערט פון אידען, ווען מיר האָבען נאָך געהאַט דיעזע פערדאַמטע באַנדע ביי אונז אין לאַנד. איהר ווערט געשיקט צוריק נאָך דייטשלאַנד".

דער פראָפעסאָר האָט געמוזט מאַכען א לאַנגע רייזע, מיט'ן עטאַפּ, צום דייטשען גרענעץ. דאָרט האָבען איהם די רוסישע סאָלדאַטען איבערגעלאָזען. ער איז געקומען צוריק נאָך בערלין א מיעדער, א צובראַכענער, אין גייסט און אין קערפער. ער האָט פאר צרות פערלאָרען אַלע זיינע פעהיגקייטען, אָבער זיינע פריהערדיגע קאָלעגען האָבען איבער איהם מיטלייד בעקומען און איהם געגעבען א שטעלע אלס הויז־דיענער אין דער ביבליאָטהעק פון זייער אוניווערזיטעט.

דער געווען גרויסער מאן האָט געענדיגט זיינע יאָהרען אין צער און פיין, און וואו ער האָט זיך בעוויזען האָט מען אויף איהם געטייט מיט די פינגער: „דאָס איז דער איד, דער לעצטער איד".

ריקא. די נייעס, אז דער לעצטער איד איז ענטלאָפען פון אמע־ריקא און אז ער פּאָהרט נאָך ענגלאַנד, איז אהין טעלעגראַפירט געוואָרען. עס איז געווען די זעלבע מעשה ווי אין אמעריקא, מיט רעפּאָרטערס וואָס זיינען ארויפגעקומען אויפֿ'ן שיף פרעגען פראַנגען, מיט א מאַסע פון טויזענדע קעפּ וואָס זיינען געקומען אָנקוקען דעם בייזען וואונדער ביים האַפען, און מיט אַגענטען פון פערשיעדענע רייזענדע צירקען.

דער פּראָפעסאָר האָט איינגעזעהן, אז ער וועט אין דער צי־וויליזירטער אירראָפּא ניט האָבען קיין רוה. ער איז איבערגע־נאַנגען אויפֿ א רוסישער שיף וואָס געהט קיין ליבאַווא. אָנקו־מענדיג אין דעם רוסישען האַפען האָט דער פּראָפעסאָר זיך ער־פּרעהט וואָס עס איז אזוי שטיל: קיינע רעפּאָרטערס, קיין נייי־געריגער פובליקום, קיינע אַגענטען פון צירקען. אַלעס רוהיג, אַלעס שטיל. און דער פּראָפעסאָר איז מיט פּריידע אַרויס פון שיף און אַרונטער אויפֿ דער יבשה.

ער האָט זיך געלאָזט געהן איבער'ן שטאָדט זוכען א האָטעל, אָבער ווי נור ער איז אָבגעגאַנגען א קליינע שטרעקע, האָט איהם א פּאָליציייסקער אָבגעשטעלט און אויסגערופען:

„פּאַספּאָרט!“

דער פּראָפעסאָר, ווען ער האָט פערלאָזען דייטשלאַנד צו געהן נאָך אמעריקא, האָט ער ניט געריעכענט פאַר נויטהיג זיך צו בע־זאָרגען מיט א פּאַספּאָרט.

ניט קענענדיג זיך אויס'טענה'ן מיט'ן פּאָליציייסקען, איז דער פּראָפעסאָר צוגענומען געוואָרען אין אוטשאַסטאָק. דאָרט האָט איהם דער קוואַרטאַלני געמומען פרעגען דורך א דאָלמעטשער:

„ווי הייסט איהר?“

„פּראָפעסאָר מאָזעס זילבערמאַן“.

„א איד?“

„ניין, א דייטש“.

„פון אידישען גלויבען?“

„ניין, קיין גלויבען“.

„פון אידישען שטאַם?“

„עס גיבט קיין אידישער שטאַם“.

פון דער ווירטהשאפט. איינער פון די יונגע לייט, א בוכהאלטער, האט אנגעהויבען אין געהיים צו אניטירען געגען דעם דראמער, כלומר׳שט אז ער טויג ניט און זיין ווירטהשאפט טויג ניט אין מען בעראף האבען אן אנדער קוכער.

וען דער דראמער האט ערפאהרען, אז מען פלאנט געגען איהם א רעוואלוציאן, האט ער פערדופען אלע יונגע־לייט פון דעם זומערדיגען לאגער און צו זיי געזאגט:

„ברידער! איך האב געהערט דאס פיעלע זיינען אונצופריעדען פון מיין קאכען, און איך האב זיך דערוואוסט אז איינער פון אייך פלאנט געגען מיר א רעוואלוציאן. דארום האב איך אייך פערופען אהער, כדי מיר זאלען קענען די זאך שליסען אין פריעדען. וואר איז דער וואס איז אונצופריעדען פון מיינע געקאכטע מעהר ווי אלע — זאל אויפטרעטען אפען געגען מיר".

דער יונגער־מאן וואס איז געווען א בוכהאלטער איז אויפ־געטראטען.

„איהר זייט אונצופריעדען פון מיין קאכען?" האט געפרעגט דער דראמער.

„יא".

„איהר דענקט, אז מיין קאכען איז שלעכט און מען דארף האבען אן אנדער קוכער?"

„יא".

„אויב אזוי בין איך פון דיעזען מאמענט אוים קוכער. איך גיב איבער מיין אמט צו אייך".

דיעזער פלאן איז אלעמען געפעלען געווארען, דען אלע זיינען געווען נייגעריג צו וויסען וואס פאר א פאטראוועס דער בוך־האלטער וועט מאכען און וואס פאר אן ארדנונג ער וועט אויס־פיהרען אין דער ווירטהשאפט פון דעם לאגער.

אבער עס האט ניט לאנג געדויערט און עס האט אנגעהויבען ארויסצושפראצען א נייע רעוואלוציאן געגען דעם נייעם קוכער. עס האבען זיך געפונען מענשען וואס זיינען געווען אונצופריעדען אויך פון א הם, און דער אנפיהרער פון דער נייער רעוואלוציאן איז געווען אן אגענט פון נייה־מאשינען און א גרויסער חצוף דערצו. די קליגערע יונגע־לייט פון דעם לאגער האבען געזעהן, אז צו די

געבליבען ביים אַלטען

א צאָהל יונגע לייט וואָס האָבען געוואוינט אין א גרויסער שטאָדט האָבען, וועלן עס איז געקומען זומער־צייט, בעשלאָסען צו פערלאָזען די שטאָדט, זיך בעזעצען אויפֿן פּלאַץ אוּן לעבען ביי דער פרייער נאַטור אין שוים. זיי האָבען זיך אויסגעזוכט א לידיגען גרינעם פּלאַץ, צווישען א בארג אוּן א וועלדל פון איין זייט, אוּן א קלאָרען טייכל פון דער אַנדערער זייט. דאָרט האָבען זיי זיך אויפּגעשטעלט געצעלטען פון לייוועטע. מעבל האָבען זיי געמאַכט פון די האָלץ פון וואַלד, אוּן בעטגעוואַנד האָבען זיי זיך געמאַכט פון בלעטער אוּן גראָז. אַלעם האָבען זיי איינגעפּיהרט ריכטיג אוּן אין אָרדנונג, אום צו קענען לעבען א נאַטירליכען, רוהיגען לעבען, אוּן זיך אָברוהען פון דעם שווערען, רוישענדען, אוננאַטירליכען לעבען פון דער גרויסער שטאָדט.

עס איז ענטשטאַנען א פראַגע: וועל זאָל קאָבען זייער שפּייז? נאָך א לאַנגען אַלגעמיינעם ראַטה האָט מען בעשלאָסען צו וואַרפען גורל, אוּן אויף וועמען עס וועט פאַלען דער גורל, יענער זאָל זיין דער קוכער.

אַזוי איז דאָס געווען. דער גורל איז געפאַלען אויף א יונגען־מאַן וואָס איז אין שטאָדט געווען א דראַמער (קאָמי וואָיאַזשאָר). עס האָט ניט פיעל געדויערט אוּן ער איז געוואָרען די הויפּט־פערזאָן פון דעם לאַגער. אַלע האָבען געוואוסט, אז אָן איהם וועלדעט זיך אויב מען וועט האָבען א גוטען פריהשטיק אָדער א גוטען מיטאָג. מען האָט איהם געשמייכעלט, חניפות געגעבען, געלעקט ביי איהם די טעלער, אוּן דער געוועזענער דראַמער פון סוספּענדערס האָט זיך געפיהלט ווי א מלך.

אָבער מענשען קענען לאַנג ניט לעבען גליקליך. אונצופריע־דענהייט האָט זיך אָנגעהויבען צו בעווייזען אין דעם פריעדליכען לאַגער. יעדער האָט געהאַט עטוואָס אויסצוזעצען געגען דעם קוכער'ס פאַטראַוועס, זיין אָרדנונג, זיין פיהרונג אוּן פערוואַלטונג

אינוועניג איז געווען עיפוש׳דיגע בלאָטע. דער קוכער איז געווען זיכער אז יעצט וועט זיך מוזען געפינען אייגער וואָס וועט אויס־דריקען זיין אונצופריעדענהייט און פון איהם אראָבנעהמען זיין יאָך.

דער ערשטער וואָס האָט פערזוכט דעם פלאָדען, האָט זיך שרעקליך פערקרימט און אויסגערופען:

פוי! פֿאַסקודסטווע, בלאָטע, זשוקלעך! — — — א־א־בער עס איז געשמאַק! איך גליק עס!"

און אזוי האָבען געטהאָן די אַנדערע. זיי האָבען געפֿייט בלאָטע און דער קוכער איז געבליבען קוכער.

רעוואָלוציאָנען איז קיין סוף ניטאָ, האָבען זיי איינגעפיהרט אזוי:

יעדער יונגער־מאן פון דעם לאַגער וואָס וועט זיין דער ערשטער צו מאכען א קלאַגע און זאָגען אז ער גלייכט ניט דאָס גע־קעכטס פון דעם קוכער זאָל ער, עם הייסט דער קוכער, אליין ווערען דער קוכער. און נאָכדעם אויב עס וועט ווער זיך בעקלאָגען געגען איהם, זאָל יענער ווערען דער קוכער.

אזוי איז דאָס געבליבען און אזוי האָט זיך דאָס געפיהרט. ווי נור א קוכער האָט געהאט געגען זיך א קלאַגע, איז ער געוואָרען אוים קוכער און דער קלעגער האָט אנגעהויבען צו קאָכען. נאָכדעם אז עס פלעגט זיך וויעדער בעווייזען א נייער קלעגער, איז דער קוכער אראָב און דער קלעגער איז געוואָרען קוכער. אזוי האָט עס זיך געדרעהט ביז אלע יונגע־לייט האָבען פערזוכט דעם יאָך פון דעם שווערען אמט און די גרויסע פעראנטוואָרטליכקייט וואָס איז פערבונדען מיט דעם, און זיי האָבען זיך געהיט מהער זיך ניט צו בעקלאָגען. זיי האָבען ניט געקוקט אויף דעם וואָס פאר א נעריכטען דער קוכער ניט זיי צו עסען, און אין וואָס פאר א שטייגער ער קאָכט — צו זויער, אָדער צו געזאלצען, אָדער צופיל פעפער. זיי זיינען געווען צופריעדען מיט אלעס. דאָס עסען האָט זיי אפילו זעהר ניט געשמעקט. איין טאָג איז דאָס געווען רויה, דעם אנדערען — צוגעברענט. זיי האָבען גלייכען אויפ'ן מאָגען, די נעדערעם זיינען זיי מכולה געגאנגען. דאָך האָבען זיי ניט פראָ־טעסטירט, אלעס מקבל באהבה געווען, און נאָך איינע צו די אנ־דערע געזאָגט: אזוי דארף זיין. אזוי דארף זיך פיהרען א קיך. אזוי איז א ריכטיגע ווירטהשאפט.

דעם קוכער איז דאָס אָבער געווען ניט צולייב. ער האָט שוין געגארט, אז איינער זאָל אונצופריעדען ווערען פון זיין קאָכען, מאכען א פראָטעסט, א קלאַגע, און איהם בעפריינען פון זיין יאָך, אָבער ווי אויף צו להכעים האָט קיינער פראָטעסטירט, קיינער האָט געזאָגט קיין וואָרט — אלע צופריעדען.

דאן איז דער קוכער געפאלען אויף אזא פלאן: ער האָט נענומען א שיסעל מיט קלעפיגע שווארצע בלאָטע פון א זומפּף און האָט פון דעם געמאכט א פלאָדען. אונטען און אויבען איז דאָס געווען בעדעקט מיט טייג, אזוי ווי א ריכטיגער פלאָדען, נור

פֿאַרענט פון איהם און געהאלטען אין האנד א קאפּעלוש. ווי עס זעהט אוים האָט דער בעטלער (דאָס איז גראדע געווען אן אייריש־מאן) געדענקט, אז אן אבגעהאקטע פוס איז ניט גענוג צו ערווועקען רחמנות אין מענשען, האָט ער נאך זיין רעכטען באק פערבונדען מיט א גרויסען טוך און אנגעשטאפּט מיט וואטע. צייטענווייז האָט ער ארויסגענומען פון טאש א האַרטען שטיקעל ברויט און האָט דאָס געביסען אזוי ווי א הונגעריגער, אזוי ווי אייגער וואָס האָט שוין דריי טעג ניט געגעסען.

ער האָט געשפּיעלט שוין נישקשה'דיג.

אנגעקומען אין טהעאטער. קוים דערלעבט דער פאַרהאנג זאל זיך אויפהויבען. מען האָט געשפּיעלט א טראגי־קאמעדיע. דער „סטאר" האָט געצייגט וואונדער. אז עס איז געקומען צו דעם טראגישען פונקט וואו מען זאגט איהם אן א שלעכטע בשורה, הויבט ער זיך אן צו קייקלען איבער דער ביהנע און גלאצט מיט די אויגען, וואַרפט זיך ווי א פער'סם'טע מויז, ראַוועט ווי אן אקס, סקאַוואטשעט ווי א הונד, שטעהט אויף און פאלט, ציהט אוים העגד און פיס, און — דער פאַרהאנג לאזט זיך אראָב.

איך האָב זיך דערמאָהנט אן די דריי בעטלער, וואָס איך האָב פריהער געזעהן אין גאס.

אין אן אנדער אקט האָט די פּרימאדאָנא ערפאהרען, אז איהר חתן איז ניט געטרויי. זי האָט אזוי געלאצט מיט די אויגען, אז איך האָב געמיינט זי ווערט קאַסאקע. דאן האָט זי זיך אוועק־געזעצט אויף א שטוהל און פון דער גאלערעע האָט א מאן מיט אן עלעקטרישען לאמפּ געווארפען אויף איהר א גרינע בעלייכטונג. זי האָט דאן געזונגען מאכען אזעלכע שרעקליכע העויות וואָס האָבען מיך וויעדער דערמאָהנט אן די דריי בלעטער.

זיי איבערטרייבען. אלע איבערטרייבען!

א מעשה מיט דריי בעטלער

איינמאָל, אַבענדס, געהענדיג אין אידישען טהעאַטער, איז דעם שרייבער אויסגעקומען צו געהן דורך גרענד סטריט, די שעהנע אידישע געשעפטס־גאַס פון ניו יאָרק, און דאָרט האָט ער געזעהן אַ מערקווירדיגע סצענע.

א יונגער מאַן איז לאַנגזאַם געגאַנגען איבער'ן גאַס און זיך געווארפען מיט אַלע גלידער יעדען מאָל וואָס ער האָט געמאַכט א שריט. דערצו האָט ער געמאַכט שרעקליכע גרימאַסען, אַזוי ווי איינער וואָס האָט די „געפאַלענע". אין די הענד האָט ער געהאַלטען א בלעכענע פּושקעלע און אויפ'ן הארצען איז איהם געהאַנגען א קליינע שילד וואָס האָט אין אידיש דערצעהלט פאָלגענדעס:

„אידען רחמנים בני רחמנים! איך בין פּאראַליזירט אויף אַלע גלידער. העלפט! שוינקט א נדבה!"

א פּאָאָר בלאָק ווייטער האָב איך געזעהן אַן אַלטען אידען מיט א לאַנגער האַלב־גרוייער באָרד זיצען אויף א ניעדריגען גאַניק. די אויגען זיינען ביי איהם געווען פערשטעלט מיט בלויע ברילען. דער אַלטער האָט זיך געווארפען אַזוי ווי א לולב אין אַלע זייטען און אויסגעשטרעקט די הענד.

דעם אַלטען האָב איך שוין פריהער געזעהן עטליכע מאָל, אָבער דאַן איז ער געשטאַנען אויף די פים, גלייך און שטאַטנע, און זיך ניט געווארפען.

עס איז געווען קלאָר און דייטליך, אז דער אַלטער, וויסענדיג אז ער האָט יעצט א קאָנקורענט, האָט זיך געמוזט נעהמען צו נייע מיטלען צו ערוועקען מעהר רחמנות און צו פערהיטען, אז יענער זאָל ניט צונעהמען „פרנסה".

ער האָט זיין נייע ראַלע געשפּיעלט ניט שלעכט.

זיך פערקעהרענדיג אין דער בויערי, האָב איך געטראָפען א מאַן זיצען אויף דער ערד מיט אַן אָבגעהאַקטער פוס אויסגעצויגען

ניט געקענט בערוהיגען וועגען דעם, צו וואָס דאַרף מען האָבען א לאָך אין בייגעל, און איך האָב אָנגעהויבען טראכטען וועגען דעם, ווי אזוי מאכט מען בייגעל אהן לעכער. אז מען לעבט, דערלעבט מען זיך. און דערלעבט האָב איך דאָס שוין אין אמעריקא. אין א מילכיגען רעסטאָראַנט אויף איסט בראָדוויי האָב איך געזעהען ביגעל אָהן לעכער. איך האָב גלייך געמאכט „שהחיינו", און האָב דערנאָך דעם בעל הבית ארומגעפרעגט וועגען דיזען בייגעל און אויסגעפונען אן אינטערעסאנטע געשיכטע, וואָס צייגט ווי שווער עס קומט אָן איינצופיהרען ביי מענשען א נייעס, און ווי פיעל אָפּפער, און וויפיעל בלוט עס קאָסט אָב די קלענסטע רעפּאָרם.

אָט דאָס איז די געשיכטע:

א בעקער אין שטאאט אילינאיז איז איינגעפאלען א געדאנק צו מאכען גלייכע בייגעל, אין דער פאָרמע פון ליכטלעך, „זאלץ־שטעקעלעך" האָט ער זיי א נאָמען געגעבען. אבער דיזע רעפּאָרם האָט איהם טהייער געקאָסט, דען די פּראַייניגטע בעקער מיינטערם פון יענער שטאָדט האָבען זיך גלייך געזומע זצו דעם בייגעל־רעפּאָרמער איהם באיקאָטירט. „סטייטש," האָבען זיי געטענה'ט, „אונזערע אבות אבותינו האָבען געבאקט בייגעל מיט לעכער, די גאנצע וועלט עסט בייגעל מיט לעכער, און דאָ קומט איינער, א פערשייטער יונג, קאהרט איבער דעם סדר העולם און באקט גאָר בייגעל אָהן לעכער! האָט איהר געהערט פון אזא חוצפה? דאָס איז דאָך איינפאָך רעוואָלוציאָן! און אז מען זאָל לאָזען אז יונג געהן ווייטער, וועט ער דאָך מאכען א סוף פון דער וועלט: היינט באקט ער בייגעל אָהן לעכער, און מאָרגען וועט ער באקען לעכער אָהן בייגעל! סטייטש, אזא זאך איז גאָר ניט געהערט געווארען זייט די וועלט שטעהט!"

און צוליעב דעם לאָך פון דעם בייגעל האָט אין יענער שטאָדט אויסגעבראכען א מחלוקת וואָס האָט שפּעטער געבראכט צו א בירגער־קריעג. די מיינטערם האָבען ניט אויפגעהערט צו קעמפּפען און זיי האָבען אין זייער קאמפּף אריינגעשלעפּט די אַרבייטער־יוניאָן. און אין דער יוניאָן האָבען זיך געפונען צווייערליי צדדים. איין צד האָט געוואָנט, אז א לאָך מיט א בייגעל איז א פּריוואָט־זאך, אזוי ווי רעליגיאָן, און אז יעדער מענש האָט א רעכט צו באקען

איבער א לאָך פון א בייגעל

וועז איך בין געווען א חדר־אינגעל האָט מיך אייגער אן עלטערער איד איינמאָל געפרעגט א רעטענים: „וואו קומט אהין דאָס לאָך נאָך דעם וועז מען עסט אויף דעם בייגעל?"

דיזע רעטענים וועלכע איז מיר דאן געווען שווער צו פערענטפערען, איז מיר שטאַרק אריין אין מוח, און איך האָב געטראַכט פון דעם טעג און נעכט. איך פלעג אפט נעהמען א בייגעל, א בים טהון אין איהם, און גלייך פערשטעלען דעם אבגעביסענעם טהייל מיט דער האנד, אום דאָס לאָך זאָל ניט ענטלויפען. אבער וועז איך פלעג אויפעסען דעם בייגעל פלעג איך זעהן, אז דאָס לאָך איז דאָך פערשוואונדען! און דאָס פלעג מיך זעהר ערגערן. איך פלעג ארומגעהן א צוטראָגענער, פלעג טראַכטען פון דעם בים דאוונען און בים לערנען, בין דער רבי האָט בעמערקט, אז עס איז מיט מיר עפעס ניט גלאַט.

אין דער היים האָט מען בעמערקט, אז איך האָב פערלאָרען דעם אפעטיט צום עסען, און אלעס וואָס איך עס, איז בייגעל — בייגעל צו פריהשטיק, בייגעל צו מיטאָג, בייגעל צו וועטשערע, און בייגעל דעם גאנצען טאָג. מען האָט בעמערקט, אז בים עסען די בייגעל פלעג איך מאכען משונה'דיגע גרימאַסען, מיט די הענד און מיט דעם מויל.

איינמאָל האָב איך זיך געמאכט א האַרץ, און אין מיטען לערנען חומש, האָב איך דעם רבי'ן געפרעגט די קשיא:

„רבי! וואו קומט אהין דאָס לאָך נאָך דעם ווי מען עסט אויף דעם בייגעל?"

„עה, נארעלע," האָט דער רבי געענטפערט, „וואָס איז א לאָך פון א בייגעל? דאָס איז דאָך גאָר נישט! א פוסטע זאך! עס איז גאָר נישט מיט דעם בייגעל, און גאָר נישט אהן דעם בייגעל. עס איז א נארישקייט צו פערנעהמען דערמיט דעם קאָפּ.

פיעלע יאָהרען זיינען אוועק זייט דאן, און איך האָב זיך אלץ

דער סוד פון הצלחה

דער אייגענטהימער פון א גרויסע געשעפטס הויז האָט געפֿאָנט צו פֿאָהרען אויף א וואקיישאָן, אָבער ער האָט מורא געהאַט צו לאָזען דעם געשעפט אויף זיינע אַרבייטער. און אַרבייטער האָט ער געהאַט פיעל. א דזשענעראַל סופֿעראינטענדענט מיט אסיסטענט סופֿעראינטענדענטס אויף יעדען ברענטש, מיט בוכהאַלטערס, מיט קאַסירערס, מיט רייזענדע אַגענטען וואָס פֿאָהרען אַרום איינקויפען סחורה און מיט רייזענדע אַגענטען וואָס פֿאָהרען אַרום צו פערקויפען סחורה, און יעדען פון די אַרבייטער האָט זיך אימער געדאַכט אז ווען דער באָס וואָלט געפיהרט די געשעפטען אזוי און אזוי וואָלט זיך בעסער געצאָהלט. יעדער אַרבייטער האָט געהאַט אן אַנדער פֿלאַן, און יעדער פון זיי האָט געהאַט אויסצוזייגען פערשיעדענע פעהלערען אין די געשעפטס מעטהאָדען פון בעל הבית.

דאַרום, וועו עס איז געקומען צו נעהמען א וואקיישאָן, האָט דער בעל הבית מורא געהאַט צו פערלאָזען זיין געשעפט אויף די מענשען. מיט אזוי פיעל טרייע אַרבייטער, וואָס יעדער זוכט אויסצופיהרען זיינע פֿענער קען די גאַנצע ביזנעס ווערען קאַפוט. אזוי האָט זיך דער אייגענטהימער פון דער גרויסער געשעפטס הויז געטראַכט, און ער האָט בעשלאָסען צו בלייבען אין שטאַדט. אָפֿס א תירוץ האָט ער אָנגענעבען אז ער האָט זיך א ביסעל ערקעלטערט.

אין דער גרויסער געשעפטס־הויז איז באַלד פערבריטעט געוואָרען די נייעס אז דער בעל הבית האָט זיך פערקיהלט. די אַרבייטער זיינען געווען גערירט.

„פֿאַר אן ערקעלטונג", האָט דער דזשענעראַל סופֿעראינטענדענט געזאָגט, „איז די בעסטע רפואה זיך דורכצושוויצען."

„איהר ווילט מיך פאַלגען, סער", האָט געזאָגט שטיל־ערהייט דער אַסיסטענט סופֿעראינטענדענט, וועו דער דזשענעראַל סופֿעראינטענדענט איז אַוועק עסען אָנבייסען, „איהר ווילט מיך פאַלגען, האָב איך פאר אייך זיהר א גוטען מיטעל. דעם דזשענעראַל סופֿעראינטענדענטס קאָפ איז פול מיט אַלטע זאַבאָטנעס, ער גלייבט

בייגעל ווי ער פערשטעהט, און ווי זיין אייגענער געוויסען הייסט איהם; און דער אנדערער צד האָט געזאָגט, אז באַקען בייגעל אָהן לעבער איז געגען דער קאָנסטיטושאָן. ווידער האָט דער ער־שטער צד ג׳טענה׳ט, אז די קאָנסטיטושאָן דאַרף מען ענדערן, ווייל זי איז צו אַלט און ניט נאָך דעם גייסט פון דער צייט. אָבער דער אנדערל צד האָט געמאַכט קולות, געוואַלדען, אז די קאָנסטי־טושאָן טאָר ניט געענדערט ווערען, ווייל אַלעם וואָס שטעהט אין איהר איז תורת לאָקשען, און יעדער בוכשטאַב, יעדעם שטריכעלע, יעדעם פינטעלע איז א גאנצע תורה! די צייטונגען פון דער שטאדט האָבען געוועהנלידְ געמוזט שרייבען טעגליכע בעריכטען פון די מיטינגען, וואו מען האָט דעבאַטירט איבער דעם לאָך פון דעם בייגעל, און די צייטונגען האָבען זיך פערטהיילט אין צווויי פאַר־טיין און געשריעבען פייערדיגע ארטיקלען. די געגען רעפאָר־מירטע בייגעל און די אַנדערע — פאַר זיי. די מחלוקת האָט זיך פערשפּרייט איבער דער גאַנצער שטאדט און עס זיינען באַלד אויס־געוואקסען צוויי פּאַרטייען אויך צוויישען די איינוואָהנער: א „בייגעל מיט א לאָך פּאַרטיי" און א „בייגעל אָהן א לאָך פּאַרטיי". קינדער האָבען געקעמפּפט געגען עלטערן, וווייבער זיינען אויפ־געשטאַנען געגען מענער, חתנים האָבען זיך געשיידט מיט די כלות, פאַמיליען זיינען רואינירט געוואָרען, מאַסען מענשען זיינען פער־אונגליקט געוואָרען, און דער קאמפּף איז אַלץ געוואָרען שטאַרקער און הייסער — אן אמת׳ער בירגער־קריעג. און אַלץ צוליעב א לאָך פון א בייגעל!

און אזוי די אנדערע. יעדער האָט געמיינט אז דער בעל הבית איז אויסגעהיילט געוואָרען דורך זיין מיטעל.

„איך האָב גאָר נישט געטהאָן", האָט דער בעל הבית געענט־פערט. „איך האָב געפאָלגט אונזער שיק יונגע. גאָר נישט צו טהאָן, האָב איך שוין פיעל מאָל בעמערקט, איז זיין פּרינציפּ. איך האָב ערשט אויפגעזעהן די גרויסע ניצליכקייט פון דעם. גאָר נישט צו טהאָן און לאָזען די ארבייט צום בעל הבית איז א גוטער רעגעל. דאָס איז דער סוד וואָרום פיעלע געשעפטען האָבען זיך אזוי הויך אַרויפגעארבייט. דער שיק יונגע ווערט הייטע געהעכערט אויף א געהאַלט פון צעהן דאָלאָר א וואָך."

אלעם וואָם איז קאָנסערוואַטיוו. מען זעהט עס פון דעם ווי ער פיהרט אייער ביזנעס. איך האָב פּאַר איך גאָר א מאָדערנעם מיטל: עסט א סך איז קרום. קעלט צייהט ארויס קעלט."

„פּאַלגט מיך, סער", האָט געזאָגט דער מענערזשער פון דעם לאָקאַל ברענטש, „הערט ניט אייערע סופּעראינטענדענטס, זיי ווייסען ניט אייגער פון דעם אַנדערען. וועו אייגער זאָגט טאָג, זאָגט דער אַנדערער נאַכט. הערט זיי גאָר נישט. פּאַלגט מיך און נעהמט עפּעם פּאַר'ן מאָגען. עס איז ניט אַן ערקעלטונג. דער מאָגען איז ביי אייך ניט ריין. איך וויים דאָס פון זיך."

אז דער מענערזשער פון דעם לאָקאַל ברענטש איז אַרויסגענגען פון דעם פּריוואַט אָפּיס אין וועלכען דער בעל הבית איז געזעסען, אין אַרייגעקומען א רייזענדער אַגענט.

„איהר וועט מיר ענטשולדיגען באָם, וואָם איך מיש זיך אַריין אין אייער ערקעלטונג. עס איז אמת אז מיין ביזנעס איז אויטסייד. און אייער ערקעלטונג איז אַן אינסייד מעטער. אָבער אויב איהר ווילט פּאַלגען א דראָמער וועט איך בעסער זיין. די סופּעראינטענדענטס מיט די מענערזשערס וויסען גאָר נישט און טהוען גאָר נישט. זיי קריגען נאָר דעם קרעדיט פּאַר דער אַרבייט וואָם מיר דראָמערס טהוען אויף. ווילט איהר פּאַלגען א דראָמער דאַן קייט א ביסעל לאָקרעץ און אייער ערקעלטונג וועט לייכט איבערגעהן."

נאָך איהם איז געקומען א בוכהאַלטער און גערעטהען צולייגען א זענעפט פּלאַסטער. נאָכדעם איז געקומען אַן אַנדער בוכהאַלטער מיט אַן אַנדער עצה.

„פּאַלגט מיך, סער, און טהוט גאָר נישט!" האָט געזאָגט א קליינער שיק־יונגע אַרויינ'גנב'ענדיג זיך שטיל'ערהויט, „איהר וועט זעהן אז אייער ערקעלטונג וועט פון זיך אַליין איבערגעהן!"

דער בעל הבית האָט געשמייכעלט.

אויף מאָרגען האָט דער בעל הבית געמעלדעט אז די ערקעלטונג איז שוין אַריבער.

„איהר האָט מיך געפּאַלגט, אה?" האָט געפרעגט דער דזשענעראַל סופּעראינטענדענט.

„איהר האָט איינגענומען מאָגנעזיע!" האָט אויסגערופען דער מענערזשער פון לאָקאַל ברענטש מיט א טאָן פון נצחון.

זינגט נור פון הערבסט וואָס מאכט וועלקען די בליהענדע ראָזען מיט זיין קאַלטען אָטהעם, פון בייזען ווינד, וואָס רייסט אראָב די בלעטער פון די בוימער, פון ווילדען שטורעם און פון שוואַרצע וואָלקענס.

— „דעם מענשענ׳ס לעבען איז קורץ" — זאָגט פערעלע — „דאָרום וויל איך לעבען זאָלאַנג איך לעב. איך וויל לעבען זאָלאַנג דער פריהלינג בליהט, זאָלאַנג די זון שיינט, און עס בליהען די בלומען, און די פויגעלעך זינגען אין דעם שאָטענדיגען וואַלד. איך וויל לעבען זאָלאַנג מיין הערץ איז פול מיט האָפנונגען און מיין קאָפּ מיט זיסע פאַנטאַזיען. יא, איך וויל לעבען, לעבען און לעבען!"

— „לעבען פאַר זיך אַליין איז זעהר לאַנגווייליג" — זאָגט בלומעלע — „לעבען פאַר אַנדערע, אָט דאָס הייסט לעבען! רעטען די אונגליקליכע, אויפהויבען די געפאַלענע, אָבווישען די טרערען ביי די ווייענדיגע, טרייסטען די האָפנונגסלאָזע, מוטהיגען, שטאַרקען די בראָווע קעמפּפער פאַר פרייהייט און גערעכטיגקייט, מיט זיי צוזאַמען גענהן אין דער מלחמה, מיטקעמפּפען, מיטזיעגען אָדער מיטפאַלען — דאָס הייסט לעבען!"

און פערעלע לאַכט. ווי שענהן זי איז ווען זי לאַכט!

— „לעבען, לעבען וויל איך!" — הער איך איהר פלוידערענדיג. — „איך קען אנדערע פיעל ניט העלפען, איך בין צו שוואַך דערצו. עס איז צופיעל עלענד, ארמוטה און אונטערדריקונג, צופיעל נויט און צופיעל רויב און שווינדעל אויף דער וועלט. צו וואָס זאָל מען אָפּפערען דאָס אייגענע לעבען, וועו מען קען אנדערע ניט העלפען? וועל איך אבוואשען איין טרער, וועט פליסען א צווייטער, א דריטער, א גאנצער ים פון טרערען; וועל איך העלפען איינעם אויפשטעהן פון דער ערד, וועלען טויזענדע אנדערע אויף זיין פלאץ זינקען; ניין! איך וויל לעבען זאָלאַנג די נאטור לעבט, איך וויל געניסען זאָלאַנג מיינע פים קענען זיך נאָך בעוועגען צום טאַנץ.

און זי טאַנצט, מיין ליעבע פערעלע. גאָט אין הימל, ווי רייצענד זי איז! מיין הארץ טאַנצט איהר צו אין טאַקט פון פרייד, און איך בין גליקליך!...

— „דאָס הייסט: עגאָאיזם, אייגענליעבע!" — הער איך אין דער מינוט בלומעל׳ס שטימע — ניין! מיר קענען ניט לעבען נור פאַר זיך אַליין, זאָלאַנג עס זיינען נאָך דאָ אונגליקליכע אויף דער

מיינע צוויי געליעבטע

איך לִיעב און בין געלִיעבט. לִיעבען הייסט גלִיקלִיך זיין. בין איך אֲבער גלִיקלִיך?

צייטענווייז שיינט מיר, אז איך בין דער גלִיקלִיכסטער מענש אויף דער וועלט, אֲבער עס גיבען אויך מאָמענטען, וועו איך פיהל זיך העכסט אונגלִיקלִיך.

איך לִיעב צוויי: פערעלען און בלומעלען.

פערעלע איז א מייסטערווערק, וואָס די נאַטור שאַפט לִיידער נור צו זעלטען. זי האָט א שעהן פנים'ל, הימעל־בלוי אויגען, גאָלדענע האָאר און א קלִיין מיילכען, וואָס איז געשאַפען געוואָרען נאָר צום לִאַכען און צום קוסען. זי זעהט אוים ווי א יונגע ראָזע, וואָס האָט ערשט איהרע בלעטלעך פונאַנדערגעלאָזען און וואָס וואַשט זיך אין מאָרגענטוי. זי איז א קוועלע פון לִעבען און גלִיק. זי טאַנצט און שפּרינגט ווי א פרייע פויגעלע אין גרינעם פעלד.

בלומעלע איז דאַנגען שווארץ־חן'עודיג. זי האָט שווארצע האָאר, שעהנע, גרויסע און שווארצע אויגען, וואָס קוקען אזוי קלוג אין גאָטעס וועלט אריין. זי איז אימער שטיל, פערטראַכט און מע־לַאנכאָליש. זי לַאַכט ניט, נאָר נאַנץ זעלטען, און וען א שמייכעל ווייזט זיך אויף איהרע זיסע לִיפּען, שיינט עס, ווי זי וואָלט וועלען ווייגען, און דאָס מאַכט איהר נאָך מעהר לִיעבלִיכער, נאָך שעהנער, נאָך רייצענדער.

פערעלע פלוידערט אימער פון טעאַטער, פון בעלער, פון פיק־ניקס, פון טאַנץ, פון מוזיק און פון דער מאָדע. זי זינגט שטענדיג פון פריהלִינג, פון בלומען, פון לִיעבע און גלִיק.

און וועו זי זינגט וועלט מיר אזוי פרעהלִיך אויפ'ן האַרצען. מיר איז דאַמאָלס אזוי גוט — איך בין גלִיקלִיך!

בלומעלע רעדט שטענדיג פון שווערען און ביטערען לעבען, פון ארמוטה, אונגלִיק און עלענד. זי זיפצט און בעדויערט די לַאַנג פון די ערניעדרינגטע, פערשקלַאפּטע, אונטערדריקטע ארבייטער. זי

עס איז איהר געלונגען!

אמאל זיינען געווען דריי ווייבער, האָבען זיי אָבגעמאכט צווישען זיך צו פערביטערען זייערע מענער די יאָהרען און זיי מאכען גוט קראנק און געבראָכען.

איין פרוי האָט געזאָגט: „איך וועל זיך מאכען שעהנע קלייַדער און וועל מיטשלעפען מיין מאן אויף חתונות, בעלער און פאַרטיעס. איך וועל איהם שנעל אויסברענגען זיין געלד מיט זיין געזונד."

די צווייטע פרוי האָט געזאָגט: „איך וועל זיצען טעג און נעכט צו הויז. איך וועל ערגעץ ניט אַרויסגעהן. איך וועל זיך ניט פוצען, ניט וואשען און ארומגעהן אָבגעלאָזען, ניט פערקעמט און אין א פערשמאלצענעם יאקל מיט א שמוציגען פאַרטוך. מיין מאן וועט קראנק ווערען קוקענדיג אויף מיר."

די דריטע פרוי האָט געשווויגען. זי האָט איהר פלאַן ניט געוואלט אויסזאָגען. זי האָט נאָר געזאָגט: „איהר וועט זעהן פאַרטיגערהייט."

אין א צייט ארום זיינען די פרויען צוזאמענגעקומען און יערע פון זיי האָט אָבגעגעבען א בעריכט וועגען זייערע פלענער.

די ערשטע האָט געזאָגט: „מיין פלאַן איז ניט געלונגען. דורך דעם וואָס איך האָב ארומגעשלעפט מיין מאן צו חתונות און בעלער און דורך דעם וואָס איך האָב געטראָגען שעהנע קלייַדער, האָט מיין מאן בעקומען א גרויסע בעקאנטשאפט, און זיינע געשעפטען זיינען פון טאָג צו טאָג געוואקסען, זיין קרעדיט האָט געשטיגען, און וואָס מעהר געלד איך האָב פערשוועכט אויף קלייַדער און דזשולערי איז מיין מאן געוואָרען אלס רייכער, און וואָס רייכער ער איז געוואָרען אלץ שעהנער און געזינדער איז ער געוואָרען."

די צווייטע האָט געזאָגט: „מיין פלאַן איז אויך דורכגעפאלען, דורכדעם וואָס איך פלעג שטענדיג זיצען אין דער היים אָבגעלאָזען איז מיין מאן געווען געצוואונגען צו וועכען פון דער היים און זוכען אנדערע געזעלשאפט. איך בין געוואָרען אלט און קראנק און ער ווערט אינגער און שעהנער פון טאָג צו טאָג."

וועלט; זאָלאַנג מיר זעהען די בלייכע געזיכטער פון די אַרעמע, עלענדע, הונגעריגע און שוואכע; זאָלאַנג די ערד ווערט נאָך פייכט פון דעם מענשען׳ס טרערען און די לופט קלינגט נאָך פון זייערע זיפצען און קרעכצען — קענען מיר ניט לעבען פאר זיך אַליין! מיר מוזען לעבען פאר אַנדערע. העלפען מיר אונזערע מיטמענשען און קעמפען מיר פאר זייערע רעכטע, היסט עס, דאָס מיר האָבען ניט אומזיסט געלעבט, דאָס מיר זיינען נוצליכע מיטגליעדער אין דער געזעלשאפט. זיפצען מיט די זיפצענדע, ליידען מיט די ליידענדע, ווייגען מיט די ווייגענדע און קעמפען פיר זייערע רעכטע — איז דער גרעסטער גליק פון לעבען."

און איך ווער בעגייסטערט פון בלומעלע׳ס רייד, איך ווין זיך אויס מיט איהר צוזאמען אויף דעם עלענד פון דער מענשהייט און בין דער גליקליכסטער מענש אויף דער וועלט.

וועז איך וואָלט געקענט נור ליעבען איינע פון זיי!

אַן אנשטעקענדע משוגעת

עס איז אמאל געווען א מאן וואס האָט געהאט א וויכטיגען אמט אין א גרויסען וואהלטעטיגען אנשטאלט. דער אמט איז געווען זעהר א גוטער. ארבייט איז געווען וויניג, זעהר וויניג, כמעט גארנישט, און דאס געהאלט איז געווען גרויס, אין די טויזענד־דער האָט עס געגרייכט. דער מאן האָט געלעבט אין וואוילטאג און איז געווען געהרט און געאכטעט פון אלעמען.

איינמאל איז דיעזער בעאמטער צוגענאנגען צום פרעזידענט פון דעם אנשטאלט און האָט געזאגט:

„מיסטער פרעזידענט! איך האב זיך ארומגעזעהן אז איך נעהם צופיעל געלט. לויט די ארבייט וואס איך טהו, פערדין איך גאר ניט אזוי פיעל, אפילו א צעהנט־חלק אויך ניט. איך בעט אייך דאָרום, אין נאמען פון יושר, מיין געהאלט צו פערקלענערן, אום דאס איבעריגע געלד זאל בעסער געהן פאר די פאר וועמען די וואהלטהאט פון אונזער אנשטאלט איז בעשטימט. אז ניט וועל איך בעסער רעזיגנירען."

דער פרעזידענט האָט דעם בעאמטען גלייך געלאזט ארעם־טירען. מען האָט דעם ארעסטירטען געבראכט אין גריכט מיט א פאדערונג אז מען זאל אונטערזוכען זיין פערשטאנד.

„איך בין ניט משוגע!" האָט דער בעאמטער גע'טענה'ט צום ריכטער. „נישט מעהר, מיין געווייסען האָט זיך ערואכט. משוגע בין איך ני ט."

„אזוי טענה'ן אלע משוגעים", האָט דער ריכטער געענטפערט. „אייגענטליך קען איך גארנישט טהאן אין דעם, איך מוז אייך פער־האלטען צו אן אונטערזוכונג. די בעווייזע אז איהר זייט פערריקט זיינען זעהר שטארקע."

וועז די אונטערזוכונג אין גריכט האָט זיך אנגעפאנגען, זיינען פארגערופען געווארען עקספערטען פון דער אנקלאגע און עקספער־טען פון דער פערטהיידיגונג. די מיינונגען זיינען געווען פערשיע־

און די דריטע האָט געזאָגט: „מיין פּלאַן איז גראָדע יא גע־לונ־גען. מיין מאַן איז קראַנק, קוים וואָס ער שלעפּט זיך אויף די פּים. ער האָט א הארץ קראַנקהייט, ער האָט די שווינדזוכט אָבער ניט איין גאַנצען דאָלאַר."

„וואָס האָט איהר געטהאָן?" האָבען די צווייי פּרויען געפּרעגט.

„איך האָב געזומען זאכען אויף אויסצאָהלען. ביי יעדען קאָס־טאָמער פּעדלער וואָס פּלעגט אָנקלאָפּען אין טהיר פּלעג איך קויפּען זאכען אויף אויסצאָהלען: אלבומס, פּאָרטיערס, וועק־זייגערס, שפּיעלקאָסטענס, פּאָנאָגראָפּס, און אלעס אין דער וועלט. איך האָב זאָגאָר בעשטעלט צייהנער אויף אויסצאָהלען. מיין מאַן האָט גע־דאָרפּט צאָהלען און איבערצאָהלען, און זיך נאָך קריגען מיט די קאָלעקטאָרס. דאָס האָט אויסגעגעסען זיין הארץ, זיינע לונגען און זיינע טאשען — איך האָב אויסגעפיהרט!"

טיעפסטע סימפאטיע. מיין האַרץ געהט אויס פון גרויס צער אויף זייער אונגליק. אָבער מיר דאַרפען ניט פערגעסען די פרויען און די קינדער פון אונזער גאַנצען לאַנד. וואָס וועט פון זיי ווערען ווען דיעזע משוגעת וועט זיך פערשפרייטען איבער'ן גאַנצען לאַנד? מיר דאַרפען ניט מקריב זיין א גאַנצע לאַנד פאַר א פּרט, פאַר איין אייניציגע פאַמיליע.

„בערעבענט נור, יור אָנאָר, וואָס וועט ווערען פון אונזער לאַנד אויב מיר וועלען דיעזען משוגע'נעם בעצייטענס ניט אָבזונדערען פון מענשען. די משוגעת וועט זיך פערשפרייטען אויף צו אַלע קלאַסען בירגער, אַרים אַזוי ווי רייך. פּרעזידענטען פון גרויסע אינדוסטריעלע און פינאַנציעלע געזעלשאַפטען וועלען זיך ענטזאַגען פון זייערע פּלעצער וויל זיי וועלען זיך אַרומזעהן אַז זיי פערדיענען ניט די געהאַלטען וואָס זיי בעקומען. עס וועט ניט בלייבען איין אייניצי־גער וועכטער אין שטאָדט. עס וועט ניט בלייבען איין אייניציגער דאָקטאָר, איין אייניציגער לאָיער, און איהר, יור אָנאָר, וועט אפילו קיין גערעכטיגקייט ניט קענען פערטהיידיגן פון אייער גערעכטס־שטוהל.

„אין אזא פאַל, יור אָנאָר, וואו די זיכערהייט פון דאָס גאַנצע לאַנד מיט איהרע בירגער לייגט אין קאָן, טאָר מען ניט לייגען רחמנות אויף אזעלכע ברואים. מען מוז זיי אָבזונדערען פון אנדערע מענשען, אום זיי זאָלען ניט קענען פערשפרייטען זייערע משוגעת'ן און אויפוועקען דעם געוויסען פון דער גאַנצער וועלט."

נאָך א קורצען ישוב הדעת האָט דער ריכטער ארויסגעגעבען זיין בעשלוס אַז דער בעאַמטער וואָס האָט אויף זיך אליין געזאָגט אַז ער נעהמט אומזיסטע געלד, איז משוגע, און אַז ער דאַרף וואָס שנעלער אוועקגעשיקט ווערען אין א משוגעים הויז, אין דער אָבטהיי־לונג פון די אונהיילבאַרע, און געהאַלטען ווערען אונטער א שטרענגע וואַכע.

דער אורטהיל איז דורכגעפיהרט געוואָרען.

דענע און האָבען ערוועקט א גרויסע אינטערעסע ביי אַלע וואָס זיינען געווען אנווועזנד אין געריכטס־זאַל. אָבער אינטערעסאַנטער פון אַלעס איז געווען די רעדע פון דעם פּראָקוראָר וואָס ער האָט געהאַלטען פאַר דעם ריכטער.

„יור אָנאָר! פאַר אייך שטעהט אָנגעקלאָגט א משוגע'נער וואָס איז איינער פון די געפעהרלעכסטע זאָרטען משוגעים אויף דער וועלט. ער בעזיצט א משוגעת וואָס איז אנשטעקענד, וואָס נעהט איבער פון איין פּערזאָן צו דעם אַנדערען, און וואָס קען זיך לייכט פערשפּרייטען צווישען פאָלק אזוי ווי א פּעסט.

„דיעזער אונגליקליכער מאַן וואָס שטעהט דאָ פאַר אייך, יור אָנאָר, פערדיענט אונזער טיעפסטע סימפּאַטיע. ער איז געווען בעלויבט פון פרייַנדע, און געאכטעט אפילו פון פיינדע. נור דאָ ניט לאַנג, אין א שעהנעם נאָכמיטאָג, האָט ער אָפען געבעטען ביי דעם פּרעזידענט פון זיין אנשטאַלט, אין געגענוואַרט פון אייניגע עדות, אז מען זאָל איהם פערקלענערען זיין געהאַלט, ווייל ער דיינקט אז ער פערדיענט עס ניט, אז ער נעהמט אומזיסטע געלד. דאַרף מען לאַנג רעידען אום צו בעווייזען אז דיעזער מענש איז משוגע, און אז ער איז דערצו אייַנער פון די ג ע פ ע ה ר ל י כ ס ט ע משוגעים?

„שטעלט זיך פאָר, יור אָנאָר, אז ווען דיעזע געווייסענם משוגעת זאָל זיך פערשפּרייטען איבער'ן לאַנד! וואָס וועט ווערען פון אַלע אונזערע וואַהלטהעטיגע אנשטאַלטען? עס וועט דאָרט ניט פער־בלייבען אפילו אַיין בעאמטער! זיי וועלען זיך אַרומזעהן אז זיי פערדיענען גאָר נישט, א פּעני ניט! און זיי וועלען רעזיגנירען און זיך צולויפען. און דאָס איז נאָך ניט אַלעס. דיעזע געווייסענם משוגעת קען זיך פערשפּרייטען אויף אין אונזערע רעגיערונגס אַנשטאַלטען. דער מעיר, די מיטגליעדער פון שטאָדטראָטה, דער פּאָליציי דעפּאַרט־מענט — אַלע קענען אָנגעגריפען ווערען פון דער זעלבער משוגעת, און עס וועט אפילו ניט בלייבען א פּאָליסמאַן אין שטאָדט. און עס קען נאָך גענהן ווייטער און העכער. עס וועלען ווערען פּוסט די לע־דזישסלייטשורס פון אַלע שטאַאטען, און אפשר אויך דער קאָנגרעס.

„יור אָנאָר! דער לאָיער פאַר דער פערטהיידיגונג האָט אייניגע מאָל אויפמערקזאם געמאַכט אז מיר מוזען געדענקען דאָס דער אָנ־געקלאָגטער האָט א ווייב מיט קינדער. איך אַליין האָב פאַר זיי מיין

וואָס איך הויב ניט אָן צו פערשטעהן. מילא, די קינדער בין איך שוין מוחל. זיי רעדען אין גאַנצען ענגלישׁ. אָבער מיין ברודער, מיין שוועסטערין! צעהן מאָל אַ מינוט זאָגען זיי „אָל רייט" און „נעווער מיינד", און „האַריאָפּ", און „אויל בעטשיו" עפּעס אַזוי ווי זיי וואָלטען זיך וועלען איבערנעהמען געגען מיר, וואָס איך פערשטעה ניט און זיי פערשטעהען יא.

געה איך אַרוים שפּעטער אַ ווייַלע, אין אַבענדס, אין גאַס, בעגעגען איך אין קאַריאַר אַן אָלטע אידענע, אין אַ שייטל, טאַקע פון אונזערע הייַמישע ווייבער. האָב איך זיך דערפרעהט. איך טראַכט מיר: אָט וועל איך הערען אַ אידיש וואָרט. זאָג איך צו איהר „גוטען אבענד אייך, מומינקע". קוקט זי מיך אָן און ענטפערט מיר: „גוד איוונינג". וועלט מיר זויער אויפ'ן האַרצען. קוק איך און ווייס ניט וואָס ווייטער צו זאָגען. גיט זי אַ זאָג צו מיר: „איך בין די מיסעס פון נעקסט דאָור". איך האָב שוין פריהער געכאַפּט מיט'ן אויער אַז אַ מיסעס איז אַ אידענע, אָבער וואָס עס הייסט נעקסט דאָור האָב איך ניט געוואוסט. טראַכט איך מיר: „נעקסט דאָור מוז מסתמא זיין אַזאַ שטאָדט. פרעג איך ביי איהר: „אין וועלכע גובערניע איז דאָס נעקסט דאָור?" שיסט זי אויס מיט אַ געלעכטער. איך האָב קיינמאָל נעהערט אַ אידענע אין איהרע יאָהרען אַזוי לאַכען.

פרענט זי מיר ווייטער: „איהר זייט אַ סינגל מאַן?" ווייס איך ניט וואָס איהר צו ענטפערען, און פרעגען וואָס עס איז אַזוינס אַ „סינגל מאַן" שעהם איך זיך. זאָג איך: „יא" זאָגט זי: איך האָב פאַר אייך אַ פיינע כלה, אַן אָרענטליכע מיידל, און זי האָט אַ ביסל געלד". זאָג איך: „איך דאַנק אייך זעהר, אָבער איך האָב אַ ווייב מיט דריי קינדער אין דער היים". זאָגט זי: „איהר האָט דאָך געזאָגט אַז איהר זייט אַ סינגל מאַן!" זאָג איך: וואָס האָט דאָס צו טהאָן איינס מיט דאָס אַנדערע?" וועלט זי אַ ביסל אין כעס און שרייט אויס: „איהר זייט אַ גרינהאָרן!"

דאָס גאַנצע בלוט האָט אין מיר אויפגעקאָכט און אויפגעזאָדען אַז איך האָב געהערט דאָס וואָרט „גרינהאָרן". איך האָב ניט געוואוסט אָקוראַט וואָס דאָס מיינט, נור איך האָב זיך פאַרגעשטעלט אַז דאָס איז די זעלבע בעלייַדיגונג ווי „גרינער", און נאָך מיט אַ

אידיש אין אַמעריקאַ

לִיעבער חבר מנשה!

יעצט איז שוין די צווייטע וואָך דאָס איך געפין זיך אין אַמעריקאַ, און אַזוי ווי איך האָב זיך שוין א ביסעל אָבגעוּרוהט פון דער רייזע, און האָב שוין א ביסעל אַרומגעקוקט די גרויסע שטאָדט ניו יאָרק, בין איך אימשטאַנד דיר צו שרייבען א לִיינגערען בריעף און דיר א ביסעל אַרומשרייבען וועגען אונזערע אידען דאָ, אין דיעזען לַאַנד.

דאָס ערשטע וואָס האָט מיך גע'חידוש'ט און וואָס עס מוז וואונדערען יעדען אידען וואָס קומט אָן אַהערצו, איז: וואו איז אַהינגעקומען אונזער אידיש — אונזער מאַמע לשון? אין ניו יאָרק איז שווער זיך דורכצוריידען מיט א אידען. איך הויב זיי ניט אָן צו פערשטעהן. זיי ריידען אזא מאַרנע אידיש — אז עס איז ערגער ווי די אידיש פון אונזערע פאַרטיי־זשורנאַלען וואָס דרוקען זיך אין וואַרשוי און ווילנא. מען זאָגט מיר אז ווען איך וועל זיך אויס־גרינען וועל איך פערשטעהן אַלעס וואָס זיי ריידען, און אז דאַן וועל איך אויך ריידען ווי זיי. זאָל מיך דער אויבערשטער אויסהיטען! איידער אזא לשון, שוין בעסער טערקיש.

איך בין פערפאַהרען צו מיין עלטערען ברודער און האָב געהאַט א גוטע אויפנאַהמע. געדענקסט דאָך מיין עלטערען ברודער, טרייטל'ען, וואָס פלעגט אין דער היים זיצען כסדר אויף דער גמרא און לערנען, וואַלסטו בעדאַרפט הערען וואָס פאַר א לשון ער רעדט יעצט. עס איז גאָר ניט אידיש! ווי ער האָט מיך דערזעהן האָט ער אויסגעשריען: „האַלאָ!" נאָכדעם האָט ער זיך פערכאַפט און גע־זאָגט „שלום עליכם". נאָכדעם פרעגט ער מיך „האָסטו געהאַט א גוד טאַג אויף דער רייזע?" פרעג איך איהם: „וואָס איז דאָס גוד־טאַג?" צולאַכט ער זיך און זאָגט אז איך בין נאָך א גרינער.

די נאַנצע צייט וואָס איך זיץ ביי מיין ברודער אין הויז, און מיר עסען, טרינקען און רעדען, האַקען זיי אַלץ אזעלכע ווערטער,

געווען אויסגעלייגט א גאנצער בארג מיט אייער און אויפ'ן פענסטער זיינען געווען אָנגעשריבען די צוויי ווערטער: „גרויסע באריגיינס". איך האָב זיך שוין אליין געהאט אָנגעשטויסען אז „באריגינס" מיינט אייער. אָבער איך האָב עס געוואלט פאר א חוצפה צו שרייבען אויף זיי „גרויסע באריגיינס", אז די אייער זיינען גאָר ניט געווען גרעסער ווי געווהנליך. אויף מאָרגען האָב איך איינגעזען אז איך האָב געהאט א גרויסען טעות וועגען דעם. צו פריהשטיק האָט מיין שוועגערין דערלאנגט געקאָכטע אייער. האָב איך איהר געוואָלט צייגען אז איך קען א ביסעל ענגליש. נעהם איך אין האנד אן איי און זאג: „דאָם איז א באריגיין".

לייבער חבר! האָסטו בעדארפט זעהן ווי מיין שוועגערין האָט זיך אָנגעצונדען אויף מיר. „איהר זאלט מיר עקסקיוזען", האָט זי געשריען, „אָבער איהר זייט זעהר פרעש! ווי אזוי וואָגט איהר זיך צו זאָגען ביי מיין טיש אז די אייער זיינען באריגינס! איך קויף קיין באריגינס ניט. דאָם זיינען פרישע דזשוירזי אייער!"

מיין ברודער האָט זי געגומען בערוהיגען: „דארפסט איהם ניט מיינדען דעם גרינעם, ער האָט מסתמא ערגעץ געמוזט הערען א ווארט באריגין און וויים ניט וואו דאָם צוזאפאסען."

איך בין געזעסען און געשוויגען. דער עסען איז מיר ניט אייגענגען. אין קאָפ האָבען מיר זיך געדרעהט די ווערטער „עקסקיוזען", „פרעש", „באריגינס", „דזשוירזי", „מיינדען", און איך האָב זיך געגומען שטעלען אזעלכע פראגען:

וואָרום האָט מיין שוועגערין געזאָגט איך זאל איהר עקסקיוזען, און וואָס איז דאָם אזוינס עקסקיוזען?

וואָרום בין איך פרעש?

וואָס איז פאָרט באריגינס? פון מיין שוועגערינ'ס כעס פערשטעה איך אז „באריגינס" מוז מיינען ניט פרישע אייער. נו, ווי אזוי האָט דאָס יענער קרעמער אליין אויפגעשריבען אויף זיין סחורה „גרויסע באריגינס", וואָס מוז מיינען גרויסע טוכלע אייער?

וואָס איז „דזשוירזי" און וואָס איז „מיינדען"?

וואָרט, חבר מיינער, דאָס איז נאָך ניט אלעס.

נאָך פריהשטיק געה איך בעזוכען טוביה בער'ס זוהן, שמעלקאָוויץ, וועלכער איז דאָ געוואָרען אן אדוואָקאט. מיין ברודער האָט

ביסעל פּעפּער דערצו. א גאַנצען טאָג הער איך אין מיין ברודער׳ס הויז אַלץ „גרינער" און „גרינער". אַלע האָבען מיך מיט דעם גע־גרייזשעט. און איצט קומט א ווילד פּרעמדע אידענע און גיט מיר נאָך צו פּערבייסען מיט „גרינהאָרן".

געה איך אַרויס אין גאַס און מאַך א שפּאַציר איבער די אידישע גאַסען. האָסטו בעדאַרפט זעהן די גאַסען: א מויער האָרט נעבען א מויער, צו זעקס, זיעבען, אַכט און ניין שטאָק הויך, טאַקע ווי דער טהורעם פון דור הפּלגה. די שפּראַך איז אויך פון דור הפּלגה. עס איז אידיש און דאָך ניט אידיש. דער ניגון, די תנועות זיינען אידיש, אָבער די ווערטער זיינען משונה־וויילד, פּרעמד. איך בין זיך געגאַנגען און געלעזען די שילדען וואָס זיינען געווען אויסגעהאַנגען איבער די טהירען פון די קלייטען, און אויך די אויפשריפטען אויף די גרויסע גלעזערנע פענסטער. הער א לשון: אויף איין פענסטער איז געווען אויפגעשריבען מיט גרויסע אידישע אותיות אָט דיעזע ווער־טער: „גרייט רעמואווינג סייל. סוטם ענד קלאָוק פאָר ווימען ענד טשילדרען". האָב איך זיך גענומען ברעכען דעם קאָפּ וואָס דאָס איז אזוינס. דאַכצאַך אידישע אותיות, אָבער איך קען א טאַלק ניט דערגעהן. פּרוביר איך דאָס לעזען בדרך תשר"ק צפע׳ס, אָבער עס געהט ניט. אפשר זיינען דאָס ראשי תיבות׳ען — טראַכט איך מיר — אָבער געה מאַך אוים אזוי פיעל ראשי תיבות׳ן! וואָס מיינסטו איז דאָרט געווען אויסגעשטעלט אין פענסטער? ווייבערשע קלייד׳לעך און מאַנטל׳ען, און אויך קינדערשע קליידער. יעצט ווייס איך שוין אז „ווימען ענד טשילדרען" מיינט ווייבער און קינדער. איך האָב געקענט מיינען אז דאָס איז א בוריקעס ראָסעל.

א ביסעל׳ע ווייטער האָב איך געזעהן א גרויסען שילד מיט גרויסע אידישע בוכשטאבען: „איך מאַך בוטם מיט׳ן קוק". האָסטו וועז געזעהן אזא מכשף וואָס זאָל עפּעס מאַכען מיט׳ן קוק. און וואָס מיינסטו זיינען דאָס אזוינס די „בוטם" וואָס ער מאַכט מיט׳ן קוק? פייגינקוכענס? ווארעניקעס? פּאַמפּושקעס? האָסט ניט גע־טראָפען, חבר לעבען. בוטם מיינט שטיוועל. עס הייסט דער מאַן מאַכט שטיוועל אויף בעשטעלונגען און ער טרעפט די ריכיטגע מאָס מיט׳ן אויג.

ווייטער האָב איך געזעהן א קרעמעל, איז אין פענסטער דאָרט

„וואָס הייסט זי איז ביזי?" פרעגט ער מיך.

„זי איז ביזי אויף די צייטן", זאָג איך איהם.

מיין ברודער האָט אַ שפּיי געטהאָן. „גרינע חיה!" האָט ער מיט כעס אויסגעשריען און איז אַרויף צו זיך אין הויז צו זעהן וואָס דאָרט טהוט זיך.

אָט זעהסטו, חבר מיינער, וואָס איך לייד זיך אָן צווישען אונזערע אידען. שלעכט, חבר לעבען, שלעכט! איך זיץ צווישען אייגענע ברידער און קען זיך מיט זיי ניט צוזאמענרעדען. ניטאָ מיט וועמען אַ אידיש וואָרט אויסצוריידען!

זיי געזונד. פון מיר דיין פרייַנד,

א פ ר י ם.

מיר געגעבען זיין אַדרעסע, און איך האָב זיך געלאָזט געהן. אז איך בין געקומען צום פּלאַץ האָב איך אויף שמעלקאָוויץ'ס הויז געפונען א שילד מיט אידישע אותיות און מיט אזעלכע ווערטער: „לאָיער סמעלל, סיווי‌ל ענד קרימינעל קייזעס, פּראָמפּטלי אַטענדעט. דיוואָרסעס א ספּעשעלטי. ריעל עסטייט ענד מאָרטגעדזשעס".

איך האָב דאָס פּאַר דיר איבערגעשריבען אות באות, כדי דו זאלסט אליין זהען צו וואָס פּאַר א מדרגה אונזער אידישער לשון איז דאָ געקומען. שטעל זיך פּאַר אזא לשון אין אידישע בוכשטאבען! איך וועל דאָס פּאַר דיר אבטייטשען און געבען א פּירוש אויף דעם.

לאָיער סמעלל: אדוואָקאַט סמעלל. („סמעלל" האָט ער אבגעקירצט פון שמעלקאָוויץ).

סיווי‌ל ענד קרימינאל קייזעס: ציווי‌ל און קרימינאל פּראָצעסען.

פּראָמפּטלי אַטענדעט: שנעל בעזאָרגט.

דיוואָרסעס א ספּעשעלטי: שיידונגען א ספּעציאַליטעט.

ריעל עסטייט ענד מאָרגעדזשעס: עס הייסט פּראָסט: ער איז א פּראָצענטניק וואָס לייהט אויס געלד אויף הייזער.

אריינקומענדיג אין ערשטען צימער האָב איך געטראָפען א קליינעם אינגל וועלכער האָט געשיינט צו זיין א גרויסער עזות פּנים. ער פּרעגט מיך וועמען איך דאַרף און הייסט מיר אַנשרייבען מיין נאָמען אויף א קאַרטעל. מיט דער קאַרטעל איז ער אריין אין אַנדער צימער און איז באלד פון דאָרט אַרויסגעקומען זאָגענדיג:

„דער לאָיער קען אייך יעצט ניט זהען, ער איז זהער ביזי."

היינט געה טרעף וואָס „ביזי" איז! טראַכט איך מיר: עס מוז זיין אזא קרייזק, ניט אַנדערש, און איך געה מיר אַוועק אהיים, מיט דער מיינונג אז „ביזי" הייסט א קרייזק.

קומענדיג אהיים האָב איך געפונען מיין שוועגערין קרעכצענדיג און אין גרויסע יסורים. זי האָט פּלוצלונג בעקומען צאָהן-שמערצען. איך האָב ניט געוואָלט זיצען מיט איהר אין הויז, בין איך אַרויס אין גאַס. עס האָט ניט געדויערט קיין פּינף מינוטען בעגענען איך מיין ברודער.

„דו!" זאָג איך צו איהם, „גיה אַרויף אין הויז. דיין ווייב איז דאָרט ביזי!"

„אָה, יא", האָט דער טייפעל געזאָגט. „צו יעדער ציים וועז פרויען האָבען געדאַרפט האָבען מיין ראַטה אָדער מיין הילפע האָב איך זיי געדיענט."

„וווייסט איהר וואָס?" האָט די פרוי געזאָגט, „איך האָב נאָך אַ טאָכטער אַן אונפערהיראַטע, אוז אַזוי ווי איהר געפעלט מיר זעהר ווייל איך איהר זאָלט ווערען מיין איידים."

דער טייפעל האָט זיך איבערגעשראָקען, אוז אין איין אויגענבליק איז ער פערשוואונדען געוואָרען.

דער טייפעל איז אנטלאָפען

אן עלטערע פרוי איז געזעסען און געלעזען אין א צייטונג ווי א שרייבער וויצעלט זיך איבער שוויגערס. און אזוי ווי זי אליין האָט געהאַט עטליכע שניר און איידעמס האָט דאָס דער פרוי פערדראָסען. אין יעדען ווויץ האָט זי געפיהלט א שטאָך אזוי ווי דער שרייבער וואָלט דאָס טאקע איהר אליין געמיינט. פון גרויס ערגערנים האָט זי אויסגערופען:

„אָה, טייפעל!"

עס טרעפט אמאל אז מען דערמאָנט דעם טייפעל מעלדעט ער זיך אויפ'ן אָרט. און ווי די עלטערע פרוי האָט נאָר געזאָגט „אָה, טייפעל!" איז טאקע דער טייפעל פאַר איהר ערשיענען און געזאָגט:

„איך בין דאָ, מאדאם! מיט וואָס קען איך אייך בעדיענען?"

„דאָס זייט איהר דער טייפעל?" האָט די פרוי געפרעגט פערוואונדערט. „איהר זעהט דאָך גאָר אוים ווי א דזשענטעלמאן. מען קען אפילו זעהן אז אונטער אייער צילינדער הוט האָט איהר הערנער, אונטער אייערע פאַלעס אן עק, און אונטער אייערע לאַקירטע שיך היהנערשע פיסלעך, דאָך זייט איהר נאָר ניט אזוי שווארץ ווי מען מאָלט אייך."

דער טייפעל האָט זיך העפליך פערנייגט און געענטפערט:

„איך דאנק אייך זעהר פאַר אייערע קאָמפלימענטען, מאדאם, און איך פערזיכער אייך אז די שרייבער בעגעהען א גרויסען אונדעכט געגען אונז. מיר זיינען ביידע ניט אזוי שווארץ ווי מען מאָלט אונז."

די פרוי האָט געשמייכעלט.

„עס איז גוט צו געפינען אזא גוטען פרייַנד ווי איהר", האָט זי געזאָגט, „איהר דענקט אזוי ווי איך. איך זעה, אז איהר וויסט ווי צו סימפאַטיזירען מיט פרויען."

אז עס איז גאָר קיין נייעס ניטאָ געהען זיי אַרויס אין גאַנצען ווייס ; אז דער אַרימסטער יאַפאַנעזער באָדט זיך דריי מאָל א טאָג און די רייבע וויקען זיך אָב אין וואַסער זייער גאַנצען לעבען ; אז חטאים זיינען אזא געוועהנליכע זאַך, דאָס קיינער האָט קיין יצר הרע צו זינדיגען ; אז יאַפאַנעזער האָבען קיין דענטיסטען, נור די לאָיערס רייסען דאָרט די צייהן ; אז פראָצענטניקעס לייגן היער געלט אָהן א משכון, נור אויפ'ן עהרען־וואָרט ; אז פרויען אַרבייטען היער אין די פאַבריקען און די מענער פיהרען אין הויז די ווירט־שאפט, ניאַנטשען די קינדער און לייגען אפילו אין קימפעט ; אז פאַר אַן אמעריקאַנישען סענט קען מען היער קויפען א הויז, און זעקס הייזער פאַר א פינף סענט שטיק ; אז וואַן מען בריינגט א געפאַנגענעם רום אין א יאַפאַנעזישע הויז מוז דער רום אַרומקריכען אויף אַלע פיער, וויל די סטעלע איז זעהר ניעדריג ; אז קינדער גיט מען ניט זויגען די מוטער'ס מילך, נור מען קאָרמעט זיי מיט סיגאַרעטלעך און שנאַפס געמאַכט פון רייז ; אז וואַן א פרוי וואַרט בעקאַנט מיט אַן אַנדער פרוי וואָס איז שעהנער פון איהר, גט זי זיך מיט איהר מאַן און דערט איהם דערנאָך א שידוך מיט דער שעהנער פרוי ; אז — — — נור איז עס דען א מענליכקייט אויסצורעכענען אַלע לייגענס וואָס מען האָט אָבגערדוקט וועגען יאַפאַן ?

„דער אמת איז, אז וואַר עס קומט אין יאַפאַן, געפינט עד, אז די זעלבע מענשען זיינען איבעראַל. עטוואָס איז א ביסעל פער־שיעדען אין יעדען לאַנד, אָבער אין אַלגעמיין זיינען אַלע מענשען גלייך, יאַפאַנעזער עסען אויך ביפסטייק און אַמאָל אפילו מאַרי־נירטע העירנג ; צווישען אונזערע וועיבער גיבען עס בריות און שלימזאַלניצעס ; מיר האָבען ניט נור פעדערען צו שרייבען נור אפילו שרייב־מאשינען אויף אונזער אייגענעם מאַמע־לשון ; אונזערע יונגע לייַדים שמעקען קיין טאַבאַק, נור זיי צימבלען אויף דער פיאַנאָ און קאָקעטירען אזוי ווי ביי אייך אויף בראָדווייַ ; אונזערע צייטונגען זיינען קיינמאָל ניט לייַדיג און קיינמאָל ניט פוסט ; ביי אונז איז דאָ כמעט אויף יעדען ראָג א באָד אנשטאָט א סאַלון ; מיר האָבען אונזער חלק זינדיגע מענשען, אָבער זעהר וועניג היפאָקרי־טען ; אונזערע לאָיערס רייסען קיין צייהן, זיי שינדען די הויט ; אן עהרען־וואָרט איז ביי אונז זעהר חשוב אָבער א פראָצענטניק האָט

אַמעריקאַ און יאַפּאַן

נאָך דעם גרויסען זיעג וואָס יאַפּאַן האָט געהאַט איבער רוס־
לאַנד, האָט די ציוויליזירטע וועלט אין אַלגעמיין און אַמעריקא
איבערהויפּט זיך שטאַרק געגומען אינטערעסירען וועגען דעם לעבען
פון די יאַפּאַנעזער, זייער רעליגיאָן, זייער מאָראַל, זייערע מנהגים
און אַזוי ווייטער. יעדער צייטונג און יעדער זשורנאַל האָט געהאַט
בעשרייבונגען פון יאַפּאַן און די יאַפּאַנעזער, און די בעשרייבונגען
האָבען זיך אַזוי ווידערשפּראָכען, דאָס איינער, אַן אַנדערער רעדאַק־
טאָר האָט בעשלאָסען צו דערגאַנען דעם ריינעם אמת. ער האָט
געגומען א גאַנצען פּאַק פון די בעשרייבונגען און זיי צוגעשיקט
צו א יאַפּאַנעזישען רעדאַקטאָר אין טאָקיאָ און האָט איהם געפרעגט
וואָס ער האָט צו זאָגען וועגען דעם.

אין עטלעכע וואָכען דרום האָט דער אמעריקאַנער רעדאַקטאָר
ערהאַלטען פּאַלגענדען אַנטוואָרט פון טאָקיאָ, געשריבען אויף דעם
יאַפּאַנעזישען סטיל:

„צו דעם גרויסען חכם וואָס זיין חכמה שיינט אַזוי ווי די
העלע זון, מיסטער סטיוועגסאָן — פּיעל פרייד און זעגען.

„אייער אונטערטהעניגער קנעכט האָט ערהאַלטען די אוים־
שניטע פון די אַמעריקאַנישע צייטשריפטען און ער בעט אייער
ליכטיגען כבוד אַז איהר זאָלט איהם ערלויבען צו געבען פּאַלגענדע
אַנטוואָרט:

„עס איז ניט וואָהר וואָס אייערע אמעריקאַנישע זשורנאַלען
שרייבען וועגען אונזער לאַנד און אונזערע מנהגים. ביי זיי קומט
אויס אַז מיר לעבען נור אויף רייז; אַז אַלע אונזערע וויבער זיינען
טענצערקעס; אַז מיר שרייבען מיט א שטעקען, אַנשטאָט א פּעדער;
אַז אַלטע וויבער עסען ביי אונז קענדי, און יונגע מיידלעך שמעקען
טאַבאַק; אַז אַלע אונזערע סאָלדאַטען זיינען פּאָעטען, און אונזער
קעניג שרייבט פּעליעטאָנען; אַז אונזערע צייטונגען גההען אמאָל
אַרויס אויף איין זייט לייניג, וועז עס איז ניטאָ גענוג נייעס, און

הינט וועלכע איז אנגעשטאפט אין גרויסע אייגעטריקעגטע און פערריכערטע קישקעס. זיי אימפארטירען פון דיטשלאנד אזא מין קעז וואס טאנצט ווי א גיישא און וואס האט א ריח אזוי ווי א גע׳פגר׳טע מויז. די אמעריקאנער טרינקען אזא גיפטיגען שנאפס וואס הייסט „וואוד אלקאהאל" און זיי פאלען פון דעם ווי פליענען. וועו אן אמעריקאנער זיצט לעגט ער ארויף די פיס אויפ׳ן טיש און שפייט אויף דער סטעליע, כדי ער זאל ניט פערשמוצען דעם פוסבאדען. וועו זיי זיצען אין טהעאטער האלטען זיי זיך זעהר רוהיג, נור נאכדעם ווי עס ענדיגט זיך אן אקט הויבען זיי אן צו שלאגען א האנד אן א האנד און קלאפען צו מיט די פיס. די אקטיארען שרעקען זיך פון דעם איבער און זיי לויפען ארויס פון הינטער דעם פארהאנג צו זעהען וואס דא איז געשעהען. די רייכע מענער טראגען אויף זייערע קעפ אזעלכע שווארצע קוימענס, געמאכט פון זייד און זיי פאהרען ארום אין משונה׳דיגע וואגענס מיט די פערד אינוועניג. וועו אן אמעריקאנער קלייבט אן א סך געלד געהט ער אויף דער בערזע און קויפט איין שטיקלעך געדרוקטע פאפיער און אויף מארגען ווערט ער א קבצן. מאנכעם מאל זעצען זיך אוועק עטליכע אמעריקאנער ביי א טיש, יעדער לעגט אויס א ביסל געלד, דערנאך טהיילט מען זיי אויס קארטלעך מיט בילדער און צאצקעם אויף דעם, דערנאך צייגט איינער זיינע קארטען און נעהמט אוועק דאס גאנצע געלד פון טיש. עס טרעפט דאס ער טהוט דאס עטליכע מאל כסדר. נור אלע קוקען איהם אין די צייהן און לאזען איהם נעהמען. וועו די אמעריקאנער ווילען ערווארטען א פרעזידענט, א גובערנאטאר, ארער א שטאדט־בעאמטען, שטעלען זיי אוים אין אלע גאסען, אויף אלע ווינקעלעך מענשען וואס שטעהען אויף וואגענס און שרייען דורכ׳ן טאג און דורך דער נאכט און לאזען קיינעם ניט שלאפען, ביז די בירגער מוזען נאכגעבען און ערווארטען דעם קאנדידאט. אין אמעריקא איז דא א גרויסע שטאדט ניו יארק, וועלכע האט איבער 8,000 פאליסלייטע און זיי זיינען אלע בלינד. צו יעדע זאך וואס מען קויפט אין אמעריקא גיט מען א פרייען קופאן, ארער א מארקע, און וועו אייגער קלייבט אן א האלב מיליאן קופאנעס בעקומט ער א דאנק. ביי די פרויען איז דארט א מאדע ארויסצונעהמען זייערע אמת׳ע צייהן און אריינ־

לעבער אַ גאַלדערנעם זייגער אָדער א דיימאַנד־רינג; מענער לעגנען ביי אונז ניט אין קימפּעט און ניט אין די שיינקען; פּאר א פּינף סענט שטיק קריגט איהר ביי אונז ניט קיין פּינף הייזער נור פּינף אייניציגע סענטען; אונזערע זויגלינגע קאַרמעט מען ניט מיט סיגאַרעטלעך, נור מען לערנט זיי די קונסט פון דושיאו־דושיטצו; און אונזערע צולאַזענע מענער רייזען זיך אלין שדובים און וואַרטען ניט אויף די זעלבסטאַפּפערונג פון זייערע ווייבער.

„אָט דאָם איז דער גאַנצער אמת וועגען יאַפּאַן.

„איך שיק אייך יעצט צו אין דיעזען בריעף אַן אויסשניט פון א היגער יאַפּאַנעזישער צייטונג. דאָם איז א בעשרייבונג וועגען אַמעריקא און דאָם לעבען און מנהגים פון די אמעריקאַנער. איך בעט אייך, אז איהר זאָלט דאָם דורכלעזען אויפמערקזאם און מיר שרייבען אויב דאָם אלעס איז ריכטיג ווי עס איז בעשריעבען, אָדער ניט. איך בין זעהר נייגיעריג צו וויסען, און איך האָף אז איהר וועט מיר צייגען אייער גוטסקייט און מיר ענטפערן.

„אייער קנעכט וואָם בוקט זיך צו אייערע פיס,

הוטו־מוטשי סאַקי,

רעדאַקטאָר פון „באַנזאי“.“

דער אויסשניט פון דער יאַפּאַנעזישער צייטונג האָט ענטהאַלטען פאלגענדעס:

„די אמעריקאַנער זיינען א זאַנדערבארעס פאלק. וועו זיי עסען אין א רעסטאָראַן צאָהלען זיי צוויי מאל — איינמאל דעם קעלנער און איינמאל דעם בעל־הבית; די פרויען, וועו זיי קומען אין טהעאַטער אָדער אויף א באַל, טראָגען קלייַדער וואָם זיינען פון אונטער לאַנג און פון אויבען קורץ; די פרויען אין אמעריקא טראָגען אזעלכע אויסגערעהטע שיק, דאָם זיי געהען ארום אזוי ווי קאטשקעס. וועו עטליכע אמעריקאַנער קומען זיך צוזאמען אין א ביער־שענק נעהמען זיי יעדער א טרונק און איינער צאָהלט פאר אלעמען, דערנאָך נעהמען זיי וויעדער יעדער א טרונק און אַן אַנדערער צאָהלט פאר אלעמען, דערנאָך צאָהלט א דריטער, א פיערטער און אזוי ווייטער, ביז זיי בליבען אלע אהן געלד און דערנאָך וואַרפט מען זיי ארויס. זיי עסען האק־פלייש פון קעץ און

דער שטענדיגער לעזער

מענשען זיינען געבוירענע אָפּטימיסטען, עס הייסט זיי האָבען ליעב אַלעס צו זעהען פון דער גוטער, פון דער פּרעהליכער זייט. והראיה קענט איהר זעהן אז זיי גלייכען צו לעזען נור אזעלכע ראָמאַנען און צו זעהן אזעלכע טהעאַטער־שטיק, וואָס ענדיגען זיך מיט אַ גוטען סוף. אַ טרויעריגען סוף האָבען זיי פיינד. קיין מענשען וויל זיך ניט גלויבען, אז די ענדע פון די וואָס ליעבען און קעמפּפען איז אַ טרויעריגע, פונקט אזוי ווי עס ווילט זיך זיי ניט גלויבען, אז מיט דעם מענשען'ס טויט ענדיגט זיך מיט איהם אַלעס. דעם מענשען'ס האָפענונג איז שטאַרקער פון טויט; זי לעבט אריבער דעם טויט. די האָפענונג שאַפט אַ נייעס לעבען פאַר דעם וואָס האָט שוין אויפגעהערט צו לעבען. און וועז מען בעטראַכט ווי דיזעלבע האָפענונג איז טיף אייגענווארצעלט אין אַלע דורות און אַלע לשונות און נאַציאָנען, מוז מען אָנהויבען צו גלויבען, אז עפּעס איז דאָ אין דעם!

דער מלאך המות קומט און שרייבט אָן „ענדע"; קומט דער גלויבען, מעקט אויס דאָס וואָרט „ענדע" און שרייבט אָן „פאָרט־זעצונג פאָלגט".

און דער מענש, דער לעזער פון דעם גרויסען אינטערעסאַנטען ראָמאַן, וואָס הייסט „לעבען", זוכט צו טרעפען פאָראויס וואָס אין דיעזער „פאָרטזעצונג פאָלגט" וועט פאָרקומען, און זיין פאַנטאַזיע אַרבייט אויס פערשיעדענע בילדער, אָבער אַלע מיט אַ גוטען סוף פאַר די גוטע און אַ שלעכטען פאַר די שלעכטע.

איהר ראָמאַניסטען! איהר וואָס פלעכט אויס די פאַסירונגען פון לעבען אין אַ שהנעם קראַנץ פון אַ ראָמאַן מיט ליעבע, מיט אינטריגעס, מיט ליידען און מיט פריידען, וועז איהר וואָלט וויסען וואָס פאַר אַ שטורם איהר ערוועקט אין דער פאַנטאַזיע פון אונז, פשוט'ע לעזער, וועז איהר שטעלט אָב אייער מעשה אין רעכטען מיטען און שרייבט צו „פאָרטזעצונג פאָלגט".

שטעלען גאָלדענע; די אמת'ע צייכן לעגען זיי אויף דער פּאָליצע און די גאָלדענע טראָגען זיי צום „פּעטער".

דער אַמעריקאַנער רעדאַקטאָר האָט דיעזע בעשרייבונג דורכגעלעזען דריי מאָל. נאָכדעם האָט ער אָנגעשריעבען א תשובה צו הוטו־מוטשי סאקי, רעדאַקטאָר פון „באַנזאי", אז די בעשרייבונג האָט אין זיך דריי־פיערטעל אמת.

וועלכע איז נאָך דערצו געווען א יתומה. און איז דאָ אויף דער וועלט א אידישע האַרץ וואָס זאָל ניט צוגעהן פאַר רחמנות הערענ־דיג אָדער לעזענדיג דעם וואָרט „יתומה“? ניין! האָט דער ברוגז־געווארענער שטענדיגער לעזער בעשלאָסען. ער קען זיך זיין ברוגז אויף דעם רעדאַקטאָר, אבער ער קען 'ניט איבערלאָזען די פרינצעסין, די יתומה, און איהר געלייבטען דעם בויער־יונג, אויף וועמען עס וואַרט א גרויסע ירושה און א פרעכטיגער שלאָס, פון וועלכען דער בויער־יונג וויים נאָך ניט. ער, דער שטענדיגער לעזער, מוז מיט זיי בלייבען ביז צום סוף!

אכט מאָנאַטען מיט צוויי וואָכען און פיער טעג זיינען אריבער זייט דער שטענדיגער לעזער איז ברוגז געווארען אויף יענער צייטונג. „די פרינצעסין מארגעריטא“ האָט שוין געהאַלטען בייב סוף, אָבער איידער די פרינצעסין האָט זיך נאָך דערוואוסט דעם אמת ווער דאָס איז דער בויער־יונג אין וועלכען זי לייבט זיך, האָט זיך אין דערזעלבער צייטונג אָנגעהויבען צו דרוקען א נייער ראָמאַן „די גרעפין קאַטערינא“ און דייזע גרעפין איז געווען אזוי ארום־גערינגלט מיט לייבהאבער און מיט געהיימניסע, אז וואָס מעהר מען האָט וועגען איהר דערנאַנגען, האָט זיך אלץ געוואַלט וויסען נאָך מעהר. און דער פערפאַסער פון „די גרעפין קאַטערינא“ איז שוין געווען א גרויסער מאַמזשוק, א מאַדים! אז ער שטעלט אוועק „פאַרטזעטצונג פאָלגט“, מעגסטו שוין אפילו צוזעצט ווערען וועסטו ניט טרעפען וואָס וויייטער וועט פאַרקומען. דאָס איז א שרייבערשער קאַפּ — איינגעדארט זאָל דאָס ווערען! — אין יעדען קאפיטעל דרעהט ער אויס א נייעם קונץ, א נייעם דרעה, כאָטש אז דו זאָלסט זיין מיט צעהן קעפ וועסטו ניט טרעפען. היינט געה וואַרף אוועק אין מיטען אזא ראָמאַן ווי „די גרעפין קאַטערינע“!

אָט דאָס זיינען די געפיהלען פון דעם „שטענדיגען לעזער“ — אר מוז בלייבען א שטענדיגער, אפילו נעגען זיין אייגענעם ווילען.

מיר קענען זיך ניט דערוואַרטען ביז די פּאַרטזעצונג קומט מיר פערפאַסען אַליין אין אונזער מחשבה דאָס וואָס דאַרף ווייטער קומען אין אייער מעשה. מיר זיינען שוין קלאָר אין כל המיני העלדען און העלדיכעס, מיר ווייסען, אז סוף כל סוף וועלען זיי זיך מוזען נעהמען איינע די אנדערע, ווייל איהר האָט שוין ניט איין מאָל געזאָגט, אז „ליבע לאַכט פון שלעסער". און כאָטש דער העלד איז שוין ביי אייך געשטאַרבען, ווייסען מיר, אז אין מאָרגענ־דיגער צייטונג, אין דעם נעכסטען קאַפּיטעל, וועט ער מיט דער מיידל שפּאַציערען אין גאַרטען און ער וועט איהר „אַבזיגלען" א שאָק קושען. מיר ווייסען, אז ער וועט נאָך דריי מאָל ערמאָרדעט ווערען און אז זי וועט זיך פיער מאָל פערגיפטען און זעקס מאָל פערלאָבט ווערען צו אַן אנדערען, מיט גוטען אָרער מיט בייזען, ביז די אמת'ע בעשערטע וועלען זיך ענדליך נעהמען.

איך האָב געקענט א שטענדיגען לעזער פון א אידישער צייטונג, וואָס איז איינמאָל בייז געוואָרען אויף דעם רעדאַקטאָר דערפאַר וואָס דער רעדאַקטאָר האָט געשריבען א זאַך ניט ווי ער ווייל; איז דער שטענדיגער לעזער ברוגז געוואָרען און האָט בע־שלאָסען ניט מעהר צו קויפען די צייטונג און אָנפאַנגען צו לעזען אַן אנדערע, אָבער דאָ האָט ער זיך פלוצים דערמאָנט, אז ער האָט נאָך ניט געענדיגט „די פרינצעסין מאַרגעריטא". דער ראַטאַן האָט יעצט געהאַלטען אין רעכטען מיטען. און עס האָט איהם שטאַרק גענומען באַנג טהון, וועו ער האָט זיך דערמאָנט, אז די שעהנע פרינצעסין, וואָס האָט זיך גלייבט אין א בויער־יונג ניט וויסענדיג אז דאָס איז געווען איהר פערשוואונדענער קוזין, פרינץ לאַקשענ־ברעט, איז גלייבען אין זעהר א טרויעריגער לאַגע. אמת, אפילו ער (דער לעזער) האָט געוואוסט, אז סוף כל סוף וועט זיך אַרוים־וויזען וועו דער בויער־יונג איז, אָבער דערווייל — ווי קען ער איבערלאָזען די פרינצעסין אין אזא טראַגעדיע מיט א גרויסען פלאַנטער אַרום? די פרינצעסין מאַרגעריטא איז איהם, דעם לעזער, אין דער צייט פון לעזען דעם ראָמאַן, געוואָרען אזוי ליב, אזוי טהייער; אלעס שעהנעם און ליבליכעם וואָס איז דא אויף דער וועלט איז געווען פערבונדען מיט דער פרינצעסין, וועלכע איז געווען געבענשט מיט דעם גאַנצען חן פון מענשען־טעכטער, און

זאכען וואָס זיינען ביי איהם פריהער געווען קרום. ער האָט זיך בעדענקט אז שולדיג אין דעם אלעם איז די גאָלדענע פעדער וואָס דער גביר האָט איהם געשענקט. עס איז געווען א פערשאָלטענע פעדער.

ער האָט א קלאַפּ געטהאָן מיט'ן פויסט אין טיש, אזוי ווי ער וואָלט זיך בעשלאָסען אויף עפעס אונגעוועהנליכעס. דאן האָט ער אַרויסגענומען די גאָלדענע פעדער פון זיין וועסטעל און האָט עס צובראָכען אויף פיצלעך.

זייט דאן איז דער כשוף פון איהם פערשוואונדען.

די פערשאלטענע פעדער

ער איז געווען א שרייבער, א גוטער שרייבער און אן עהרליכער, ער האט געשריעבען דאס וואס ער האט געפיהלט, דאס וואס זיין האַרץ, קאפ און געוויסען האבען איהם דיקטירט.

דער גלאנץ פון נאלד האט איהם ניט געקענט פערבלענדען, דיימאנטען, בריליאנטען האבען איהם ניט געקענט אונטערקויפען. קיין פערמעגען אין דער וועלט האט איהם געקענט אראבפיהרען פון וועג. זיינע רייניע געדאנקען זיינען ביי איהם געווען די טהייערסטע עדעלשטיינער, טהייערער ווי סאפירען און רוביגען. דער אמת איז ביי איהם געווען דער גרעסטער אייגענס, דער גרעסטער אוצר.

איינמאל האט איהם א רייכער פערעהרער געשענקט א גאלדענע פעדער. דער שרייבער איז געווען ענטציקט פון דער מתנה. עס איז געווען א קונציגע שטיק ארבייט, און עס האט איהם געפרעהט וואס עס געפינט זיך א מאן וואס אנערקענט זיין טאלענט אויף אזוי פיעל צו מאכען פאר איהם אזא טהייערע מתנה.

אביסל שפעטער איז דער רייכער מאן געקומען צום שרייבער, ער זאל דורך דער צייטונג איהם עפעם טהון א טובה. דער שרייבער האט זיך אביסל פערהוסט און דאן געזאגט:

„אייך צולייב וועל איך עס טהון. פאר קיין אנדערען וואלט איך אזא זאך ניט געשריעבען.“

א ביסל נאך שפעטער האט דער גביר ג'פועל'ט ביים צייטונגס־שרייבער נאך א טובה, און ביסלעכווייז האט ער איבער דעם שרייבער בעקומען א שטארקען איינפלוס. דער שרייבער האט איהם אלעס געפאלגט.

איינמאל האט דער שרייבער גענומען בעטאכטען זיינע מעשים. א שרעק האט איהם אנגענומען וועז ער האט זיך בעדענקט וואס ער האט אין דער לעצטער צייט אנגעשריבען! ווי ער האט ג'חונפ'ט מענשען וועלכע ער האט אימער פערדאמט און געזאגט גלייך אויף

בילדער און צייט-פעליעטאָנען

א הומאריסטישע היסטאריע פון אמעריקא

פון דער צייט וואס קאלומבוס האט זיך איינגערעדט אז מדינה אין בויך ביז דער צייט וואס די אידן האבן אנגעהויבען צו ספעקולירען מיט הייזער און הויזע בולבעס.

ערשטער טהייל.

קאלאמבוס רעדט זיך איין אז מדינה אין בויך. — פאהרט אב צו פעדלען מיט באנאנאס אין שפאניען. — דינגט זיך מיט דער קעניגין. — צוויי אידען בחצר המלך. — איד, גיב געלד! —הויד נאך אמעריקא! —

אונגעפעהר מיט א יאהר פיער הונדערט און פופצעהן צוריק האט אין געגאא, איטאליען, גאלעבט א יונגער איטאליענער מיט'ן נאמען קריסטאפער קאלאמבוס. אז ער האט חתונה געהאט, האט איהם זיין שוואר נעגעבען קעסט: א לעבעל ברויט מיט א שיסעל מאקאראני יערעו טאג פאר איהם מיט דער יונגער ווייבעל. קאלאמבוס האט פון אנפאנג ניט געטויגט צו קיין זאך, ווייל ער איז געווען א יונגער מאן א טרוימער, איז שטענדיג געזעסען אין הויז, און גאלעזען מעשה־ביכלאך פון רייזענדע וואס האבען בעריזט ווייטע לענדער, אזוי ווי מסעות אלדד הדני, מסעות בנימין, קאפיטאן קוק און פישקע דער קרומער. קאלאמבוס האט שטארק מקנא געווען די גרויסע רייזענדע און ער האט בעשלאסען דאס ער זאל אויך מאכען א רייזע און ענטדעקען א נייע לאנד. ער האט דיעזען פלאן פערטרויט זיין פרוי בסוד, און זי האט גליך דערפון דערצעהלט איהר מאמען, און איהר מאמע האט דערצעהלט איהר טאטען, און נאכדעם האבען זיי אלע דריי געזופען קאלאמבוסען „משוגע'נער". קאלאמבוס האט דערנאך געזומען ריידען פון דער נייער לאנד פאר גוטע פרוינד אין קאפע־הויז, ביי אן אקע שפיעל. זיי האבען איהם גוטמוטהיג אויסגעהערט, און יעדער פון זיי האט געצייגט מיט א פינגער ביי זיך אויפ'ן שטערען, לאמר: אזוי צו זאגען — אז ביי קאלאמבוס'ען פעהלט א קליעפקע אין מוח. די

צעהן? האָט קאָלאָמבוס געפרעגט, ארונטערלאָזענדיג דעם מקח שנעל, מעשה סוחר.

„נו, האָט די קעניגין געזאָגט א ביסעל פערטראָכט. „קומט אריין מיט מיר צו מיין מאן און מיר וועלען זיך דורכרעדן."

אזוי זיינען זיי ביידע געגאַנגען צום קעניג'ס פאַלאַסט. קאָלאָמבוס איז געגאַנגען מיט זיין וועגעלע פאַראויס און די קעניגין איז איהם נאָכגעגאַנגען. יעדען מאָל וען קאָלאָמבוס האָט זיך פערקוקט אָן א זייט, האָט די קעניגין אַראָבגעלאָטכענט נאָך א באַנאַנא, און האָט אזוי אָנגעשטאָפט ביידע אַרבעל און איהר יאָקעל פול מיט באַנאַנאס, דאָס וועו זיי זיינען געקומען צום קעניג'ס פאַלאַסט, און דער קעניג האָט זי דערזעהן, האָט ער אויסגערופען: „זעה, איזאָבעלא, ביזט דאָך פלוצלונג געוואָרען אזוי דיק און פעט!" אָבער איזאָבעלא האָט דעם קעניג געגעבען א וואונק און ער האָט געמאַכט א שווייג. נאָכדעם האָט זי פאר איהם פאָרגעשטעלט דעם איטאַליענישען באַנאַנא פערלאָר וואָס האָט א נייע לאַנד צו ענטדעקען.

אלע דריי האָבען זיך דאן אוועקגעזעצט ביי א פלעשעל מאַלאַגא און געגומען בעשפרעכען וואו מען נעהמט געלד. אָבער א שלעכטע מעשה: דער קעניג האָט ניט געהאט ביי זיך אפילו א האַלבען דוקאט.

צו יענער צייט פלעגען אריינקומען אין קעניג'ס הויף צוויי אידישע לייט. איינער פלעגט דעם קעניג צושטעלען קנאָבעל, און דער אנדערער פלעגט אויפקויפען אלטע קלייידער אין שטאָדט און זיי פערקויפען צו דער קעניגליכער פאמיליע. דיעזע צוויי אידען האָבען זיך געמאכט פאר גוים, וויל זיי האָבען זיך געשעהמט מיט זייער שטאַם, און זיי פלעגען זיך בעהאלטען מיט זייער אידישקייט און מורא געהאט אפילו אריינצוגעהמען אפילו א אידישע ציטונג אין הויז. וועו זיי פלעגען וועלען געניסען א שטיקעל קוגעל, אָדער א ביסעל צימעס, פלעגען זיי זיך בעהאלטען אין קעלער. זיי פלעגען זאָגען, אז עס איז ניטא אזא זאך ווי א אידישע נאציאָן. זיי האָבען חתונה געהאט מיט גוי'אישע וויבער און פלעגען לאכען און אָנקוועלען וועו זייערע קינדער פלעגען אָנרייסען א אידישע בארד, אזוי ווי דאָס וואלט געווען א גרויסע חכמה. אט צו דיעזע צוויי אידלעך האָבען זיך דער קעניג מיט דער קעניגין געוועדעט, און

גאנצע שטאָרט האָט באַלד אָנגעהויבען צו רויידען, אז קאָלאָמבוס האָט זיך איינגערעדט א נייע מדינה אין בויך, און מען האָט וועגען איהם געהאט צו רויידען, און צו לאַכען, אויף טיש און אויף בייטק. די קונדסים, די ווייסע חברה'ניקעס פון געגאָא, פלעגען איהם נאָכלויפען און שרייען: „סעניאָר קאָלאָמבוס! וועסט מיך מיטנעהמען אין דער נייער מדינה?" קאָלאָמבוס האָט איינגעזעהן, אז זשעניע ווערט ניט אנערקענט אין אייגען לאַנד, האָט ער געזומען א האַנד־וועגעלע מיט באַנאַנאַס און איז אוועק נאָך שפּאַניען.

קומענדיג אין שפּאַניען האָט ער דעם זעלבען טאָג געזעהן זיך מיט א קהל'שען קנאַקער, איז געוואָרען אין דעם זעלבען טאָג א שפּאַנישער בירגער און אין דעם זעלבען טאָג האָט ער בעקומען לייסענס צו פּרעלען מיט באַנאַנאַס אין די גאַסען פון דער שפּאַניישער הויפּט־שטאָדט. די איטאַליענער זיינען געשיקט אין דיעזען מסחר. אזוי ווי ער שטעהט אין מיטען גאַס, קומט אָן די קעניגין מיט א קאָרב און פרעגט ביי איהם דעם מקח פון די באַנאַנאַס.

„וואָן סענט ע פּיעס ענד טהרי פאָר פאַיוו", האָט געענטפערט קאָלאָמבוס.

„טו דיר", האָט געאָגט די קעניגין איזאַבעלאַ, „צו טהייער, איך וועל דיר געבען דריי סענט פאַר א דוצענד."

בקיצור, זיי האָבען זיך געדונגען און געדונגען, ביז זיי זיינען דורכגעקומען, אז די קעניגין זאָל קריגען עלף באַנאַנאַס פאַר פיער סענט. א צוועלפטע האָט די קעניגין ארונטערגעלאָזען אין איהר פאַרטוך־קעשענע, אָבער קאָלאָמבוס האָט דאָס ניט געזעהן. נאָכדעם האָבען זיי זיך צוערעט, און קאָלאָמבוס האָט דער קעניגין דערצעהלט, אז ער האָט א נייע לאַנד צו ענטדעקען, אָבער ער האָט ניט אויף רייזע־קאָסטען.

„וויפיעל דארפט איהר האָבען?" האָט די קעניגין געפרעגט.

„א מיליאָן שפּאַנישע דוקאַטען."

„פאַוואָליע!" האָט די קעניגין אויסגערופען מיט א שמייכעל און ארונטערגעלאָזען נאָך א באַנאַנאַ פון קאָלאָמבוס'ס וועגעלע אין איהר בריטען ארבעל.

„קענט איהר מיר געבען טויזענד דוקאַטען? הונדערט?

וואָס ער איז געווען דער ערשטער אורח אין אמעריקאַ, און ער האָט זיך געלאָזט איבער'ן שטאָדט א ביסעל שפּאַצירען. דורכגעהענדיג דעם אָרט, וואו עס שטעהט יעצט בעקסטער סטריט, האָט ער דאָרט געפונען א קלײדער געשעפט. דער בעל הבית, א פוילישער איד, איז געשטאַנען בײם טהיר, און ווי ער האָט דערזעהן דעם גרינעם, האָט ער איהם געזומען שלעפּען: „איך האָב פּאר אייך א מציאה, מיסטער!" דע טאָערע האָט זיך פון איהם קוים אויסגעריסען און איז אַוועק ווייטער. אָנקומענדיג צו א פּלאַץ וואו עס געפינט זיך איצט איסט בראָדווי האָט ער דאָרט געפונען אן אָפּטייק וואָס א ליטוואק האָט געעפענט און אויף דער שוי־פענסטער פון דער אָפּטייק זיינען געווען פאַלגענדע אויפשריפטען: „רוסקאיא אָפּטעקא, „דייטשע אָפּטהעקע", „אָפּטעקא פאַלסקא" און „פּארמאצעוטא איטאַליאנא". דעם שטאַלצען שפּאַנישען אידען האָט שטארק פערדראָסען וואָס די מינסקער און ווארשעווער אידען האָבען זיך אריינגעכאָפּט פריהער פון איהם, און ער איז מיט כעס אַוועקגעלאָפען צו קאַלאָמבוסען און געזאָגט: „א קלאָג צו דיר, קאַלאָמבוס! קעהר אום די שיף!"

אָבער קאַלאָמבוס האָט געהאָט זיינע אייגענע צרות און זיינע אייגענע קלאָגען, דען ער האָט ניט איינגעזעהען פון וואָס ער קען מאַכען א לעבען. אין אמעריקא זיינען שוין דאָן געווען מעהר איטאַליענער ווי אין איטאַליען. קאַלאָמבוס האָט ערפאָהרען, אז אין דער צייט וואָס ער איז געווען אין שפּאניען, האָט אן אנדערר איטאַליענער מיט'ן נאָמען אמעריגא וועספּוטשי, א סוהר פון מאַקאַראָני, ענטדעקט דאָס נייע לאַנד און האָט עס א נאָמען געגעבען „אמעריקא", נאָך זיך. וואָס האָט קאַלאָמבוס נעבעך געמוזט טהאָן? אויף פינאָטס איז שוין געווען א טראָסט; די שטיוועלפּוצער און די בארבערס האָבען שוין געהאָט א יוניאָן וואָס האָט ניט צוגעלאָזען קיין גרינע. קאַלאָמבוס האָט זיך אויסגעלערנט צו מאַכען אייז־קרים־סענדוויטשעס און דערמיט געפּערעלט ביי די אינדיאַנער. וועו ער האָט שוין אַנגעקליבען גענוג גלד, אום צו זיין פערזאָרגט אויפ'ן לעבען, איז ער אָבגעפאָהרען נאָך איטאַליען אויף אן אָקסען־שיף.

דיעזע צוויי סוחרים האָבען אָנגעציינט אויף צוויי רייכע און העכסט־אנשטענדיגע מאַראַנאָם, סאַנטאַנגעל און סאַנכעז, און דער קעניג האָט זיי אַריינגעשיקט א בעפעהל: „אידען, גיט געלד!" און זיי האָבען אָבגעשטעקט די אפּותיקא.

א קורצע צייט נאָכדעם האָט קאָלאָמבום געמאַכט די רייזע אויפ'ן ים צו זוכען א נייע לאַנד.

צווייטער טהיל.

„לאַנד! לאַנד! — טאַירקי! טאַרקי!" — דער ערשטער איד וואָס האָט געזאָגט „א קלאָג צו קאָלאָמבום!" — דער טראָסט אויף פּי־נאָטס צווינגט קאָלאָמבום'ן צו פּעדלען מיט אייז־קרים־סענדוויטשעס. קאָלאָמבוס פּאָהרט אָב צוריק אַהיים מיט אַן אָקסען־שיף.

עפּעס ביי א דרייי מאָנאָטען האָט זיך געצויגען דיעזע רייזע. די היסטאָריקער זיינען ניט אייניג וועגען דעם וויפיעל די רייזע האָט געדויערט. די נייעסטע אויספֿארשונגען בעווייזען, אז קאָלאָמבום איז אָנגעקומען אין האָפען פון דעם נייעם לאַנד, גראָדע אום טהענקס גיווינג דעי (דאַנקזאגונגס טאָג, וועו אלע אמעריקאַנער עסען אינ־דיקעס, אָדער „טאַירקי"). נאָך א לאַנגע און שווערע רייזע אויפ'ן ים, האָבען די מאַטראָזען ענדליך דערזעהן די יבשה, און אויף דער יבשה זיינען ארומגעגאַנגען מענשען מיט לאַנגע פּעדערען אין קאָפּ, אזוי ווי אינדיקעס. „לאַנד! לאַנד!" האָבען געשריען אייניג מאַט־ראָזען. „טאַירקי! טאַירקי!" האָבען געשריען די אַנדערע. אָבער וועו זיי זיינען געקומען צום ברעג, האָבען זיי דערקענט, אז דאָס זיינען ניט געווען טאַירקים, נאָר אינדיאַנער. לואיז דע טאָערע, א שפּאַנישער איד, איז געווען דער ערשטער, וואָס איז אַראָב פון דער שיף אויף דער יבשה. די אַנדערע דושענטעלייט וואָס זיינען גע־פאָהרען מיט קאָלאָמבום'ן האָבען געטראַכט, אז אויב די אינדיא־נער וועלען געברויכען זייערע העק, טא זאָל זיין א איד די כּפּרה. לואיז דע טאָערע איז אָבער געווען מוטהיג. די אינדיאַנער האָבען פון אַנטיסעמיטיזמוס ניט געווואוסט און זיי האָבען איהם געלאָזען לאַנדען. דער שפּאַנישער איד איז געווען זעהר שטאָלץ אויף דעם

יעדע אידישע גראָסערי און אויף יעדען אידישען קלײדער־געשעפט געווען אויפגעשריבען א שילד מיט׳ן אויפשריפט: „היער ווערט פערקויפט אין ריטייל אויף האָלסייל פרייזען". (א איר גיט זיך אן עצה!) אייניגע פון דיזע שילדען זיינען נאָך ער היום פער־בליבען.

פיערטער טהייל.

דער ערשטער ריעל עסטייט־זיק. — בעגראָבען זיין געלד אין דער ערד. דזשאהן דזשייקאָב אַסטאָר אַ „פּולער־אין" ביי אידען. — בע־סערע צייטען. — ער מסתּור מיט זיסע קאַרטאָפּלעס.

א ביסל שפּעטער האָבען די אידען בעקומען מעהר פרייהייט און האָבען זיך אָנגעהויבען צו מישען אין פּאָליטיקס. אָשר ליוואי איז געווען דער ערשטער איר וואָס האָט אָנגעהויבען צו ספּעקולירען מיט לאַנד און הייזער, און ער האָט געקויפט א גרויסען „לאָט" אין אָלבאַני. ער האָט ביי דעם פערלאָרען פיעל געלד, וויל אָלבאני איז געווען צו וויט פון אידישען קוואַרטאל אין ניו יאָרק, און זומער פלעגט ער האָלטען באָרדערס אויף זיין פּארם אין אָלבאני. היימאָן ליוואי האָט דאָן געהאָט א גרויסע סטאָר פון רויכוואַרג אויף גרענד סטריט און דזשאָהן דזשייקאָב אַסטאָר, דער שטאָם־פאָטער פון די יעצטיגע אַסטאָרס, איז ביי איהם געווען א „פּולער־אין", וואָס פלעגט שטעהן אין דרויסען און שלעפען קוגים פאר די פאָלעס. לואיס בוענע איז דאָן געווען א גרויסער באַנקיר. ער פלעגט פער־קויפען שיפסקאַרטען און ער פלעגט אויך אונטערהאַנדלען מיט סליחות, מחזורים, לולבים און אתרוגים.

פון דאָן אָן האָבען זיך אָנגעפאַנגען בעסערע צייטען פאר אידען אין אַמעריקא. זיי האָבען שוין געהאָט א „פול" מיט אלע פאָלים־קעפּטענס און ריכטער, און עס זיינען אויסגעוואַקסען א סך אידישע מיליאָנערען וואָס יעדער פון זיי האָט פערמאָגט פון פינף ביז צעהן טויזענד דאָלאר, א חוץ חובות. אידישע קינדער און אידישע לעהרער פילען אָן די פאָלקס־שולען, און צוליעב זיי ווייל דער בילדונגס־ראָטה איינפיהרען אז מען זאָל יעדען טאָג אין די סקולס זיינגען „מודה אני" און „מה טובו" אנשטאט „דהי לאָרד׳ס פרייער" און אַנדערע קריסטליכע הימנעס. אידען זיינען געווארען טהעטיג

דריטער טהייל.

אימפּאָרטירטער אַנטיסעמיטיזמוס. — וואַרום די כאָלערע האָט זיי געגנּ־ גומען. — „אידען זיינען שולדיג!“ — ריטויל אויף האַל־ סויל פּרוייזעס. — אַ איד גיט זיך אַן עצה.

די ערשטע אידען וואָס זיינען געקומען אין אמעריקא האָבען דאָ גלעיטען גרויסע צרות פון דעם אַנטיסעמיטישען גאָווערנאָר פּיטער סטייווועזענט. אַנטיסעמיטיזמוס איז אימפּאָרטירט געוואָרען פון אייראָפּא. דאָרטען האָט עס זיך ענטוויקעלט אויף אזא אופן: די גלחים האָבען געזעהען אז וועז עס ברעכט אויס א מגפה, כאָפּט די חאָלערא גראָדע די קריסטען, און די אידען בלייבען לעבען. האָבען די גלחים געטענה'ט: „וואַרום כאָפּט די כאָלערא גראָדע עפּעס אונז? נו, זיינען דאָך די אידען מסתמא שולדיג אין דעם.“ כען האָט באַלד געמאַכט א בלבול, אז אידען פערגיפטען די ברונעמס. די רייכסטע אידען זיינען דאָן אַרעסטירט געוואָרען און אין געריכט האָט דער פּראָקוראָר, א טעמפּרעמענטלער, פּאָרגעטראָגען דיזען אַרגו־ מענט: „עס איז בעוואוסט, אז אידען גיסען וואַסער אין שנאַפּס, טא וואָס טהוען זיי מיט די שנאַפּס? מסתמא גיסען זיי די שנאַפּס אין וואַסער.“ די דזשורי האָט איינשטימיג ערקלערט, אז די אידען זיינען שולדיג. זייט דאָן, וועז עס האָט געטראָפען עפּעס אַן אונגליק אין א לאַנד, האָט מען געזאָגט, אז די אידען זיינען שולדיג און זיי מוזען צאָהלען דעם שאדען. אָט אזוי איז דער אַנטיסעמיטיזמוס געוואקסען ביז היינטיגען טאָג, און יעדעס מאל וועז די כאָלערא כאָפּט די אַנטיסעמיטען, שרייען זיי: „די אידען זיינען שולדיג!“ און זיי מאכען פּאָגראָמען.

סטייווועזענט האָט בעקומען א בעפעהל פון די האָלענדער „וועסט אינדיען קאָמפּאניע“, אז אויב ער וועט אַרויסטרייבען די אידען פון אמעריקא, וועט די קאָמפּאניע אויפהערען צו „סופּאַרטען זיין טיקעט“. סטייווועזענט האָט דאָן געזומען פערפאלגען אידען אויף א שטילען וועג. די גרעסטע גזרה, וואָס ער האָט געגען אידען אַרויסגעגעבען, איז צו פערבאָטען זיי צו פערקויפען זאכען אין ריטייל. אין א טאָג אַרום, נאכדעם ווי די גזרה איז געווען געדרוקט אין דער אפיציעלער שטאָדט־צייטונג „סיטי רעקאָרד“, איז אויף

די וועלט האָט זיך איבערגעקערט

ארײַנקומענדיג צו א בעקאַנטען מוכר ספרים אויף קאַנע סטריט, האָב איך איהם געפונען זעהר שטאַרק בעשעפטיגט. ער איז געווען פערהאַוועט, פערשמאיעט, ער איז געשטאַנען אין שוי־פענסטער און האָט פון דאָרט געשלעפט ביכלעך, קלײנע און גרויסע, געבונדענע און ניט־געבונדענע, און האָט זיי געשלײדערט אינוועניג אין סטאָר ארײן. א יונגערמאַן, א ליט, וואָס דרעהט זיך אימער אַרום דעם סטאָר, האָט איהם צוגעטראָגען אַנדערע ביכלעך צו פערנעהמען דעם פּלאַץ פון די אַרויסגעווארפענע.

„וואָס טהוט זיך דאָ?“ פרעג איך דעם מוכר ספרים.

„די וועלט האָט זיך איבערגעקערט.“ ענטפערט דער יונגער־מאַן, דער ליט, וואָס העלפט דעם מוכר ספרים איבערצולעגען זיין אויסשטעלונג אין שוי־פענסטער.

„וואָס הייסט זיך איבערגעקערט?“

„זיך איבערגעקערט מיט'ן הימעל אַרונטער און מיט דער ערד אַרויף,“ זאָגט זיך דער יונגערמאַן, דער ליט, „משיח'ס צייטען, וואָס פערשטעהט איהר ניט?“

„איך פרעג אייך,“ רופט זיך אָב דער מוכר ספרים, אַוועק־לעגענדיג א ווייל זיין אַרבייט און קוועטשענדיג מיט די פּלייצעס, „איך פרעג אייך, וואָס זאָגט איהר צו דעם, איך פערלאָז זיך אויף אייער שכל. שוין פינף־און־צוואַנציג יאָהר אז איך בין א מוכר ספרים, האָב פערקויפט אידען אַלערליי הייליגע ספרים און וועלט־ליכע ביכער און איך האָב נאָך קיינמאל געהאַט אזעלכע קונים ווי איך האָב יעצט. אמאל, גאָר אין די אַלטע צייטען, פלעג איך אין מיין שוי־פענסטער אויסשטעלען טייטש־חומש'ן, תחינות, מעשיות פון גוטע־אידען, קמיעות און אַלערליי כלי־קודש. די השכלה־זאכען, די נייע ביכלעך, די ראָמאַנען, די ליעדלעך פלעג איך פערקוקען אַן א זייט. שפעטער זיינען אין ניו יאָרק אָנגעקומען אַנדערע אידען, מיסטענס פון די נייע. דאָן האָב איך ביסלעכווייז געמוזט אָברוקען

אין אַלע צווייגען פון האַנדעל און אינדוסטריע. זיי האָבען פערשפּרייט איבער'ן גאַנצען לאַנד דעם האַנדעל מיט חרוסת און פּעטערבורגער קוואַס. דער צייטונג־געשעפט לייגט כמעט אין גאַנצען אין אידישע הענד, און די וואָס זיינען נית אין אידישע הענד זיינען קיינע צייטונגען. אידען דרוקען די צייטונגען, רעדאַקטירען זיי און די פערקויפער זיינען אויך אידען. דער קורז פון עליות און מפטיר שטייגט פון טאָג צו טאָג אויף דער שוהל־בערזע. די נייעסטע זאַך וואָס די אידען האָבען איינגעפיהרט אין אמעריקא, איז דער האַנדעל מיט זיסע קאַרטאָפל־יעס, אָדער „סוויט פּאָטייטאָס". א ליטוואַק האָט ערפונדען אַן אויוועז וואָס קען זיך בעוועגען אויף רעדל־עך צו באַקען אין דעם בוליבעם, און דיזע אויוועל־עך זעהט איהר יעצט אין פיעל־ע גאַסען פון ניו יאָרק.

אָט מיט דעם ענדיגט זיך די היסטאָריע וואָס איז פערפאַסט געוואָרען אין דעם טאָג פון דאַנקזאַגונג, אין דעם 250טען יאָהר זייט די ערשטע אידען האָבען זיך בעזעצט אין ניו יאָרק.

צוויי מאָנאָטען אין פענסטער און קיינער קומט ניט אַריין אפילו נאָכפרעגען אויף דעם. איך שמיים דאָס אַרויס און שטעל אַריין אנשטאט דעם „די מעשה פון גור אריה". דאָס, זעהט איהר, איז „דעמערונג, א דראַמאַטישע פּאָעמא פון פּרץ הירשביין", נעהם איך דאָס טאָקע אַרויס און שטעל אַריין אנשטאט דעם „די מעשה מיט'ן בעל שום טוב און דעם וואָלקיאָק", כ'לעבען עס פערקויפט זיך זעכצעהן מאָל אזוי פיעל. און אָט דאָ, זעהט איהר, איז א „פּסיכאָלאָגיש־סימבאָליסטישע סקיצע דער קאָלטענוואָטער", איך ווארף דאָס אַרויס און אנשטאט דעם שטעל איך אויס א ש"ס תחינה, וואָס האָט אין זיך א נייע תחינה אז דער לענדלאָרד זאָל ניט העכערען די דירה־געלט. אָט דיזע בראָשורע, איהר זעהט? עס לייגט שוין ביי מיר א האַלב יאָהר: „מעג א פּע־פּע־עסניק עסען קוגעל?" און אָט דאָס, זעהט איהר? אויך א נייע בראָשורקע: „איז אידיש א שפּראַך אָדער א לשון?", נעהם איך די ביידע בראָשורקעס אַרויס און וועל אנשטאט זיי אריינשטעלען א „קהל חסידים" אויף עברי־טייטש, און זשיטלאָווסקי'ס א ביכעל איבער דעם „שפּאָלער זיידען".

„נו, וואָס זאָגט איהר צו דעם?" פרעגט דער מוכר ספרים, „איך פרעג אייך, ווי קומט דאָס ביי איך אויס לויט אייער שכל? עס איז טאָקע ווי ער זאָגט: די וועלט האָט זיך איבערגעקערט. ווער, מיינט איהר, קומט אהער קויפען אָט די אַלטע ספרים? איהר וואָלט אסור גלויבען. אבער איך זאָג אייך אויף מיינע נאמנות, אז נור די יונגע חברה קויפען דאָס. עס קומט אַריין א יונגערמאַן וואָס האָט נאָר קיין פּנים פון א אידען, רעדט צו מיר ענגליש, מיט גדלות, און ער קלייבט זיך אויס א גאַנצען פּאַק חסידי'שע מעשה'לעך, און קויפט נאָך פּאַר איין וועג א „מאָטקע חב"ד", א „שייקע פייפער" און „הערשעלע עסטרעפּאָלער". ער דינגט זיך גאָר ניט, ווי פיעל איך זאָג אזוי פיעל גיט ער. אַן אנדערער אויף מיין אָרט וואָלט איהם בעריסען, איך האָב דאָס פיינד, איהר וויסט דאָך. עס קומען עפּעס אַריין דריי יונגע לייט מיט א מאָל, אַלע מיט לאַנגע האָאר, אונטער זייערע אָרעמס טראָגען זיי ענגלישע זשורנאַלען, און זיי רעדען צווישען זיך ענגליש. איינער פון זיי, דער אינציגער וואָס האָט געקענט לעזען אידיש, האָט איינגעקויפט א גאַנצען פּאַק פון די אַלטע סחורה, מיט א פולען גאַנג תחינות, און אויף יעדע זאָך וואָס

די טייטש־חומש'ן, די תּחינות און די חסידישע מעשיות אָן א זייט, און געמאַכט מעהר פּלאַץ פּאַר די נייע ביכלעך, מיט די נייע זשורנאַלען, העפּטען, בראָשורקעס, זאַמלונגען און אַנדערע סחורה פּון דעם נייעם פּאַסאַן. איך האָב געמיינט אז דאָס וועט געהן אזוי ווייטער און ווייטער, ביז די נייע ביכלעך וועלען אין גאַנצען אַרויס־שטופּען פּון אַמעריקא די טייטש־חומש'ן, מיט די תּחינות, מיט די מעשיות פּון גוטע־אידען. אבער פּלוצלונג איז געוואָרען א גאַנצע איבערקעהרעניש."

„די וועלט האָט זיך איבערגעקעהרט," כאַפּט אונטער דער יונגערמאַן, דער לץ.

„יא, טאַקע אזוי ווי ער זאָגט, די וועלט האָט זיך איבער־געקעהרט," רעדט ווייטער דער מוכר ספרים, „ווייעדער איז אויף די אַלטע סחורה געוואָרען א גאַנג, און די נייע סחורה ווערט פערגעלבט פּון דער זון לייגענדיג אין שוי־פענסטער; ווייעדער איז געוואָרען א געלאַף אויף די אַלטע מעשיות פּון גוטע־אידען, אויף די תּחינות וואָס אונזערע מאַמעס האָבען געזאָגט, און אויף די טייטש־חומש'ן, און די קרבן־מנחות. און וואַר מיינט איהר קויפט די אַלטע סחורה? דוקא דער נייער דור, דוקא די היינט־וועלטיגע! עם האָט זיי עפּעס פּלוצלונג אָנגענומען א חשק צו מאַכען א יקרות אויף אידישקייט!"

„משיח'ס צייטען", כאַפּט אונטער דער יונגערמאַן, דער לץ.

„איך פּרעג איך, וואָס זאָגט איהר צו דעם, איך פערלאָז זיך אויף אייער שכל," זאָגט ווייטער דער מוכר ספרים, „צי לוינט עס זיך יעצט צו פערנעהמען דעם שוי־פענסטער מיט די נייע ביכלעך? אָט דערפּאַר האָב איך היינט בעשלאָסען צו מאַכען א נייע אָרדנונג אין מיין אויסשטעלונג. די גאַנגבאַרע סחורה וועל איך אויס־שטעלען אויבענאָן, אין פּראָנט, וואו עס זאָל זיך וואַרפען אין די אויגען, און די אַנדערע וועל איך פעררוקען אָן א זייט, אַדער גאָר אין גאַנצען אַרויסנעהמען פון פענסטער. אָט נעהם איך אַרויס א ביכל „מינימום העזה און מאַקסימום חוצפּה" און שטעל אַריין א גאַנץ אַלטע סחורה „צענטורע וועלטורע", א מעשה וואָס אונזערע באָבעס פּלעגען לייענען. דאָס איז איצט געוואָרען א גאַנגבאַרע סחורה. אָט דאָ זעהט איהר א גאַנץ נייעם ביכל „מאַרקסיזמוס און דאַרוויניזמוס פּאָפּולאַריזירט און קאָמענטירט", עס לייגט שוין

איבערגעשראָקען

דורכגעהענדיג דאָ ניט לאַנג די אַלטע „בויערי", איינע פון די עלטסטע גאַסען אין ניו יאָרק, וועלכע איז אמאָל געווען דער צענטער פון אמעריקאַנער פּאָלקס לעבען, איז מיר אויסגעקומען פּאַרבייצוגעהן אַן אָרט וואו די הייזער זיינען געווען ארונטערגעוואָרפען און דער לעדיגער פּלאַץ איז געווען פערשלאָגען מיט ברעטער. אָט דאָ איז געווען א הויז וועלכע איז פערבונדען מיט זהר אַן אינטערעסאַנטע עראינערונג פון מיין ערשטען יאָהר אין אמעריקא.

דאָס איז געווען אין 1889. די בויערי איז דאַן געווען אין איהר רעכטען גלאַנץ. פון אַלע שטאַטען פון אמעריקא איז מען געקומען אָנקוקען דיזע גאַס מיט איהרע ביליגע מוזאומס, איהרע קאָנצערט האַלען און איהרע שפּיעל־הייזער, איהרע פרעהליכע ווייבלעך, איהרע אטלעטען, פויסט־קעמפּפער און פּאָליטיקער. אויף דער בויערי האָבען זיך דאַן געפונען אויך א היבשע צאָהל גרויסע געשעפטען און די אייגענטהימער האָבען „געמאַכט גאָלד". דיזע גאַס איז אויך געווען א קוועלע פון פרנסה פאר א גרויסע צאָהל אידישע פערלעך וועלכע זיינען איצט רייכע לענדלאָרדס און האַלבע מיליאָנערען.

צו יענער צייט האָט עס פאַסירט אז איך בין איינמאָל פאַרבייגעגאַנגען א גרויסען קליידער־געשעפט. א מאן וואָס איז געשטאַנען אין דרויסען, אַן אריינשלעפער, האָט מיך אָנגעכאַפט פאר'ן ארבעל און מיך געבעטען אַריינגעהן. „איך וויל אייך גאָר ניט פערקויפען," האָט ער געזאָגט, „נור דער באָס וויל מיט אייך עפּעס רעדען." איך בין טשיקאַוו געוואָרען צו וויסען וואָס זיין בעל־הבית, וועלכער איז מיר געווען אַן אונבעקאַנטער מענש, וויל מיט מיר רעדען. איך בין אַריין. אין סטאָר האָט מיך עמפּפאַנגען א שהנער, אָבגעגעסע־נער בעל־הבית, א ראזירטער, ער האָט גאָר קיין אַנבליק ניט געהאט פון א אידען. א דייטש אָדער אן איירישמאן — האָב איך זיך געטראַכט. ער האָט מיך דורכגעפיהרט זיין גרויסען סטאָר, רעדענ־

ער האָט געזומען אין האַנד, האָט ער געגעבען אַן ערקלערונג צו די אַנדערע צוויי יונגע לייט, און זיי האָבען געעפענט די מיילער, געשלונגען יעדעם וואָרט וואָס יענער האָט אַרויסגערעדט, געשאָקעלט מיט די קעפּ און געוויזען אַז זיי קוויקען זיך פון גרויס הנאה. געסטערן בין איך שיער אַרויס פון די כלים. אין מיטען העלען טאָג שטעלט זיך אָב נעבען מיין סטאָר אַן אויטאָמאָביל, און עס קומט אַרויס פון דאָרט א ליידי אַנגעטאָן אין סאַמעט און אין זיידענס, מיט טהייערע רויכוואַרג, און געשמעקט האָט זי ווי אַן אתרוג, א מהודר. זי קומט אַריין און פרעגט מיך אויב איך האָב „דזשואיש אַרט", אידישע קונסט־אַרטיקלען. גראדע אין דער מינוט איז אַריינגעקומען מיין פרוי מיט א מילכיגען לאָקשען־קוגעל וואָס זי האָט מיר געבראכט פון אונזער וואוינונג אין סטאָר אַריין. צייג איך דאָס אָן דער לייד, און ערקלער איהר אַז דאָס איז די גרעסטע אידישע קונסטווערק, און אַז אפילו אזא קינסטלער ווי הייגע האָט פון דעם שטאַרק געהאַלטען. איך וועל אייך לאָנג ניט בריען, די לייד האָט ביי מיר אויסגעקויפט א גרויסען פּאַק מזוזות, קמיעות, סדורים׳לעך מיט טאָווליען געמאכט פון אָליוון־האָלץ וואָס קומט פון הר הזתים, בלומען־אַלבומס פון ארץ ישראל, מזרחים און שיר המעלות׳ן דע לוקס. א זי האָט שוין געזאָלט אַוועק, האָט זי דערזעהען די ידים, מיט וועלכע מען טייטעלט ביי קריאת התורה. „גיוו מי העף איי דאָזען אָוו דהאָוז בעק סקרעטשעם", האָט זי געזאָגט, און, עס פערשטעהט זיך אַז איך האָב איהר ניט געזשאַלעוועט. זי האָט אויך ביי מיר איינגעקויפט א פּאַק מיט אילוסטרירטע פּאָסטקאַרטען און האָט צוגעזאָגט ברענגען נאָך קונים. די אַלטע סחורות זיינען איצט אין פולען גאַנג. עס איז, ווי איך האָב אייך פריהער געזאָגט, וועהרענד דער אַלטער דור איז פערנומען מיט געלד מאַכען, מאַכט דער יונגער דור א יקרות אויף אידישקייט."

„משיח׳ס צייטען," זאָגט זיך אונטער דער יונגערמאַן, דער לץ, „די וועלט האָט זיך איבערגעקערט."

איהם איז דאָס גאָר לצנות! גאָט וויים אויב מיר וועלען פון דאָנען ארויסקומען לעבעדיגע."

מיר האָבען געשוויגען, יעדער פערטיעפט אין זיינע אייגענע מחשבות. עס איז געווען זעהר ניט פרעהליך אויפ'ן האַרצען.

וויעדער האָט זיך די טהיר געעפענט. דער בעל הבית איז אַריינגעקומען מיט צוויי פּעדלערס פון הויזענטרעגער.

„סיט דאון ענד קיפּ סטיל (זעצט זיך אוועק און זייט שטיל)," האָט ער געזאָגט, ארויסשלעפּענדיג פון זיין הינטער־קעשענע א רעוואָלווער און טייטלענדיג מיט דעם געווהר אויף אונז.

„לעט מי אוט!" האָט זיך געבעטען אייגער פון די פּעדלערס, „פּליהז לעט מי אוט! אי גאָט איי סיק וואיף עט האָום". (ביטע, לאָזט מיך ארויס, איך האָב א קראַנקע פרוי צו הויז).

„קיפּ סטיל!" האָט דער בעל הבית געזאָגט, איז ארויסגעגאַנגען און פערשלאָסען די טהיר.

דער פּעדלער וואָס האָט זיך אזוי געבעטען איז צוגעגאַנגען צום פענסטער און געגומען רייסען די אייזערנע גראַטעס, אבער עס איז געווען ניט פאַר זיינע כחות.

ער האָט זיך דערנאָך אוועקגעזעצט און געווארט — געווארט ביז מען וועט קומען אונז אַלעמען אויסקוילען, ערגעץ בעגראָבען אין א קעלער, און קיינער וועט ניט וויסען וואו אונזער געביין איז אהינגעקומען.

נאָך דריי אידען זיינען צוגעקומען, יעדען איינעם האָט דער בעל הבית אַריינגעפיהרט מיט א רעוואָלווער אין האַנד, געהייסען זיך זעצען און שווייגען שטיל.

צולעצט איז ער אַריינגעקומען מיט א יונגען מאַן וועלכען איך האָב פריהער געזעהן אין סטאָר. ער האָט וויעדער פערשלאָסען די טהיר, און דאַן האָט ער זיך געווענדעט צו אונז מיט א שטרענגען פנים און געזאָגט אין אידיש:

„אידען, עס איז געקומען אייער צייט — צו דאוונען מנחה!"

ביי דעם וואָרט „צייט" האָט ער אביסל אָבגעצויגען און ביז ער האָט ארויסגערעדט די ווערטער „צו דאוונען מנחה", האָבען מיר געמיינט אז די נשמות אונזערע פערלאָזען אונז.

דער „גזלן" האָט אונז דערצעהלט, שוין לאַכענדיג, אז ביי

דיג צו מיר ענגליש. איך האָב פערשטאַנען אז ער זאָגט מיר: „עס איז א שהנער טאָג, אבער אביסעל צו וואַרם." מעהר ווי „יעס סער" האָב איך ניט געקענט ענטפערן. ער האָט פאר מיר געעפענט א טהיר, מיט א שטופ געטהאָן און שנעל פערקלאַפט די טהיר אין פערשלאָסען פון דרויסען.

איך האָב זיך געפונען אייגער אליין אין א גרויסען צימער אין וועלכען עס זיינען געווען א טיש, עטליכע שטוהלען, א סאָפּא, א שפּיגעל. עס איז דאָרט געווען בלויז איין פענסטער וועלכעס איז ארוים אין הויף, אבער דיזער פענסטער איז געווען פערשלאָגען מיט אן אייזערנע גראטקע, ווי דער שטייגער איז אין אזעלכע צימערען הינטער סטאָרס.

איך האָב ענגומען קלאַפּען אין טהיר און שרייען „לאָזט מיך ארוים!" איך האָב ניט געקענט פערשטעהן אויב דאָס איז א שפּאַס אדער אן ערנסט, און וועז אפילו דאָס איז א שפּאַס — האָב איך זיך געטראַכט — איז עס א חוצפּה צו נעהמען א מענשען, א גאנץ אונבעקאַנטען, און איהם פערשלאָסען אין א צימער. קיינער האָט אויף מיין קלאַפּען און שרייען ניט געענטפערט. נור א פּאָאר מינוטען שפּעטער האָט זיך די טהיר געעפענט און עס איז אַריינ־געשטויסען געוואָרען א איד מיט א לאַנגער באָרד, זעהר א צו־שראָקענער. נאָך איהם איז אַריינגעקומען דער בעל הבית פון סטאָר, און אָנשטעלענדיג א רעוואָלווער געגען מיר, האָט ער געזאָגט „קיפ סטיל" (שווייג שטיל!) און איז ארוים, פערשלאָסענדיג די טהיר.

רבונו של עולם! מיר זיינען ביי מערדער אין די הענד!" האָט דער איד אויסגערופען, ארומלויפענדיג איבער'ן צימער, אזוי ווי א געפאַנגענער אין א פאַסטקע.

און פלוצלונג האָט זיך די טהיר געעפענט און עס איז אַריינ־געפלויגען א דאַרער יונגער־מאַנטשיק, מיט א שווארצען זאק אויף די פלייצעס. די טהיר האָט זיך הינטער איהם שנעל צוגעמאַכט.

דער דאַרער יונגערמאַנטשיק האָט אונז אָנגעקוקט מיט אויס־געלאָצטע אויגען און געפרעגט:

„וואָס איז דאָס פאר א לץ?"

„א שהנער לץ!" האָט זיך דער אנדער איד אָבגערופען. „ביי

דער לעצטער שכור

ער איז אן אלטער אירישמאן וואס האט אבגעלעבט אין דעם אידישען קוואַרטאל א האלבען יאהרהונדערט. ער געדענקט נאך ווען קריסטי סטריט, יעצט דורכאויס א אידישע גאס, איז געווען א קליין דייטשלאנד; ווען אין העסטער סטריט, וועלכע איז די הויפט־סטריט פון אידישען קוואַרטאל, זיינען געשטאנען שהנע פּריוואט הייזער אין וועלכע מען פלעגט א אידען ניט פערדינגען קיין וואוינונג, און ווען הענרי סטריט און מעדיסאן סטריט, די צוויי הויפט־גאסען פון ניו יאָרקער אידישען פּראָלעטאריאט, זיינען געווען דער צענטער פון די ניו יאָרקער אַריסטאָקראַטען, די געצעהלטע „400".

ער האט דורכגעלעבט די גאנצע פעריאָדע פון דער אידישער אייגדרינגונג. ביסלעכווייז, גראַדענווייז, קוים בעמערקבאר האבען די אידען אבגענומען א הויז נאך א הויז, א בלאק נאך א בלאק, אַרויסשטופענדיג די דייטשען, די אירלענדער און די עכט־אַמעריקאַנישע אריסטאָקראטען, ניט מיט זייער מאכט, נור מיט דעם כח פון זייער איינגעשפּאַרטקייט צו בלייבען אויף אן אָרט, און מיט זייער געדולד צוזונעהמען זלזלים און קלעפ ביז דעם שונא ווערט דערעסען צו זידלען און צו שלאָגען.

ער, דער אלטער אירישמאן, געדענקט עס אלץ ווי א חלום. און ווען ער געהט אין גאס פיהלט ער זיך ווי איינער וואס האט זיך ערשט אויפגעאַפּט פון א יאָהרעלאַנגען שלאָף. אלעס איז אזוי פערשיעדען פון אמאל.

„דאס געהט דער לעצטער שכור," צייגען אויף איהם אן די נייע איינוואוינער פון קוואַרטאל.

דזשים האט ניט פיינד געהאט אידען, און דאך האט ער זיך צווישען זיי געפיהלט אונבעקוועם. ער וואלט אפשר לאנג ארויס־געצויגען פון קוואַרטאל, אבער ער איז שוין געווען צו אלט אוועק־צוגעהן פון דעם אָרט צו וועלכען ער איז געווען ווי צוגעוואקסען,

איהם איז הײַנט יאָהרצייט. מעריב און שחרית האָט ער געזאָגט קדיש אין שוהל, אָבער אויף מנחה האָט ער קיין צייט געהאַט צו געהן.

ער האָט יעדען פון אונז געבעטען מחילה פאַר דעם שרעק וואָס ער האָט אונז פערשאַפט, ער האָט פערזיכערט אז ער האָט געמיינט בלויז א ביסעל שפּאַם. מיר האָבען איהם מוחל געווען און זיינען העכסט צופריעדען געווען וועז מיר האָבען אָבגעדאַוועגט און זיינען שוין געווען אין דרויסען.

איהם מאכען א „קאקטייל", אויסגעמישט פון צעהנערליי פערשיעדענע שנאפפסען, בעשאטען מיט אלערליי געווירצען און מיט א מאראסקינא קארש וואם האט גערוהט אויף דעם גרונד פון גלעזעל. היינט דער „פרי לאנטש", דער פרייער צובייסען, אהן וועלכען קיין טרינקער קען זיך בעגעהן, איז ניט געווען דער זעלבער. אנשטאט איינגעזייערטע חזיר'שע פיסנאגעס, חזיר־בעבלעך, העם און אנדערע אזעלכע מאכלים, פלעגט ער געפינען זויערע אוגערקעס, הערינג און מארענירטע פיש — זאכען וועלכע האבען ניט געשטימט מיט זיין גומען.

אז דער דארשט פלעגט איהם צווינגען אריינצוכאפען זיך אין איינע פון די „דזשו קארנערס", פלעגט ער קוקען ארום און ארום מיט בענקעניש, אזוי ווי איינער וואם איז געקומען אויף א פרעמדע שמחה און זוכט עפעס א בעקאנטען פנים.

און איינמאל, ווען ער איז געשטאנען אין ביער־שענק און האט געטרונקען א אירישע גלאז ביער, האט ער בעמערקט ווי א איד מיט א רויטליכען פנים קוקט איהם אן זהר זשעדנע. „ווילסטו א גלאז ביער?" האט דער אייריש־מאן געפרעגט. „איך ווייל זהר, נור איך האב קיין געלד ניט„ האט דער איד געענטפערט. דזשים האט זיך צולאכט. דער איד האט ניט פערשטאנען אז דזשים'ס פראגע איז געווען אן איינלאדונג און אז דזשים איז געווען גרייט צו בעצאהלען פאר איהם.

„גיב איהם א גלאז ביער!" האט דזשים געזאגט צו בענצען, דעם קעלנער פון בארני מאגיליעסקי'ס סאלון. דער איד האט מיט דאנק אנגענומען. אבער איידער ער האט אנגעפאנגען צו טרינקען, האט ער אטאקירט די פרייע צובייסענס, די הערינג מיט די מארענירטע פיש.

„נעזונ דיר צו פרעסען!" האט בענצע דער קעלנער א געשריי געטהאן אויף דעם הונגעריגען אידען.

„שארפ!" האט דזשים א געשריי געטהאן אויף בענצע'ן, „לאז איהם עסען דעם ארימען טייוועל, איך בעצאהל, גאר דעם איט, איך בעצאהל!"

„וואט'ס יור נעים, פארד?" (ווי הייסטו ברודער?) האט געפרעגט דער אייריש־מאן.

ווי יענע באָבע־מעשה־מענשעלעך וואָם זיינען צוגעוואקסען מיט'ן נאָפּעל צו דער ערד. דזשים פלעגט זיך קיינמאל ניט בעקלאָגען. אַפֿם בעל עגלה האָט ער יעצט צווישען אידען נאָך מעהר געלט פערדיענט ווי אמאל. נור וואָם איהם האָט געפעהלט פלעגט ער פיהלען וועז ער פלעגט פאַרבייגעהן אָדער פאַרבייפאָהרען יענע קאַרנערס וואו ער פלעגט אמאל, אין די גוטע יאהרען, זיך אָבשטעלען, צוביינדען דעם פערד און אַריינגעהן מאכען א כוסה אָדער צוויי.

יעצט אז ער געהט דורך די קאַרנערס זיפצט ער. דאָרט וואו עס איז אמאל געשטאנען מאיק סאלליוואנס ביער־שענק, שטעהט יעצט אייך בערנשטיינס שפייז־קרעמל; אויף דעם אָרט פון טאָם העננעסי'ס בעריהמטע „סקונער הויז", דאָרט וואו מען פלעגט קריגען ביער אין א גלאָז וואָם איז געווען גרויס אזוי ווי א פאַליטישענס צילינדער־הוט, איז יעצט געוואָרען א סטאָר פון סאָרא וואסער און צוקערווערק; אויף דעם אָרט פון אַנדערע ביער־שענקען זיינען געקומען מילק־סטאָרס, אפטייקען און דאָם גלייכען. דזשים האָט זיך געפונען ווי א פרעמדער אין זיין אייגען לאַנד, ווי עס פיהלט זיך איינער נאָכדעם ווי אלע זיינע שטאדט־לייט זיינען פערניכטעט געוואָרען פון א מעכטיגען חיל און ער איינער איז געבליבען לעבען צווישען פרעמדע עלעמענטען.

ניט דאָם עס פעהלט, חלילה, אין אידישען קוואַרטאל א טרונק ביער, אָדער א טרונק וויסקי, ניין! שענקען זיינען דא געגנג, איינער דא, איינער דאָרט. דאָם זיינען אבער געווען אידישע שענקען אין וועלכע עס האָבען געפעהלט פיעלע זאכען. ערשטענס, די אטמאָספערע פון קלוב, די פערוואַנדשאפט צווישען די טרינקער. אין די אידישע שענקען האָט ער ניט געקענט געפינען די געזעל־שאפטליכקייט צו וועלכער ער איז געווען צוגעוועהנט. א איד קומט ניט טרינקען, נור „כאפען" א שנעפסל, און דאָם נור וועז די האַרץ חלש'ט איהם, אָדער עס קרעמפפט איהם אין בויך. דער טרינקען איז ביים אידען א מיטל, ניט א צוועק. דזשים איז אבער געווענט געווען צו טרינקען מיט טרינקער, אזעלכע וואָם זופען 'לשמה", טרינקען אין נאָמען פון טרינקען. צווייטענס האָט איהם ניט געשמעקט דער סערווירען. אין די אידישע שענקען פלעגט ער ניט קענען געפינען אזא מאדים ווי קעלי דעם קעלנער, וועלכער פלעגט

דער פערבלאָנזעטער קדיש

מען רעדט יעצט אַז די גבאים פון דעם רעפֿאָרם טעמפּל עמנואל, פון ניו יאָרק, האָבען בעשלאָסען צו לאָזען די באַפּטיסטען אָבהאַלטען זייער קריסטליכען גאָטעסדיענסט אין אידישען טעמפּל יעדען זאָנטאג, נאָכדעם ווי די מיטגליעדער פון טעמפּל, די וועלכע געהען דאָוונען נור זאָנטאג, וועלען פערטיג וועלען מיט דעם אידישען גאָטעסדיענסט. אין אַמעריקא איז עס קיין נאָווינע ניט אַז אידען זאָלען דאָוונען להבדיל אין אַ קירכע, אָבוואָהל צו לאָזען גוים אָבהאַלטען זייער גאָטעסדיענסט אין אַ אידישע געבעט־הויז וועלט ערלויבט נור ביי רערפֿאָרמער.

דאָס ברענגט אַרויף אויפֿן זכרון אַ מערקווירדיגע פאַסירונג וואָס איז געשעהן מיט עטליכע יאָהר צוריק, אין אַן אנדער רעפֿאָרם־טעמפּל. אין דעם געגענד פון טעמפּל האָט אָבגעברענט אַ קירכע, און די גבאים פון טעמפּל האָבען איינגעלאָדען די קריסטען אָבצו־האַלטען זייער גאָטעסדיענסט זאָנטאג אין אידישען טעמפּל. די קריסטען האָבען די איינלאָדונג אָנגענומען מיט גרויס דאַנקבאַרקייט.

נו, האָט זיך געדאַרפט טרעפען אַז איינער „אַ קדיש־איד", אַ איד וואָס האַלט פון דער גאַנצער אידישקייט בלויז דעם קדיש, האָט געהאַט יאָהרצייט און ער האָט געדאַרפט געהן זאָגען קדיש אין טעמפּל, און אזוי ווי ער איז געווען ווייט פון אידישקייט, און פלעגט קומען אין טעמפּל בלויז צוויי מאָל אין יאָהר, איין מאָל יום כפור און דעם צווייטען מאָל זאָנטאג פון דער וואָך וואָס ער האָט געהאט יאָהרצייט נאָך זיין פאָטער, האָט ער ניט געוואוסט אַז די אידישע מעמבערס פון טעמפּל ענדיגען יעצט זייער גאָטעס־דיענסט אַ ביסעל פריהער אום צו געבען אַ געלעגנהייט די קריסטען צו קומען בעציטענס. אונזער קדיש־איד, וועלכער האָט פון קיין זאָך ניט געוואוסט, איז אַריינגעקומען מיט זיין ענגלישען רעפֿאָרם־סדור אין טעמפּל און האָט זיך אַוועקגעזעצט אויבען, אויף דער גאַלערעע, וואו עס זיצען די וואָס זיינען קיין מיטגליעדער. ער

„איזי," האָט דער איד געענטפערט.

זיי זיינען בעפריינדעט געוואָרען. איזי איז געווען א מאַן אין די פופציגער, וואָס איז אמאָל געווען א סוחר און האָט צו די עלטערע יאהרען פערלאָרען זיין קאַפּיטאַל, און ממילא האָבען זיך פון איהם אָבגעטרייסעלט אי זיינע קרובים, אי זיינע פריינד. ער האָט ערשט זיך גענומען צום טרינקען און דזשים האָט זיך אונטער־נומען איהם צו ערנען.

„איך וואָלט כאַטש וועלען זעהן איין אידען וואָס זאָל קענען טרינקען." האָט דזשים געזאָגט.

א יאָהר צייט זיינען דזשים און איזי געווען חברים. איזי איז געווען א גוטער תלמיד. דזשים איז געווען א גוטער רבי וואָס האָט אויך געצאָהלט די רבי־געלד. נור איזי האָט אָנגעפאַנגען צו שפּעט, און ניט האָבענדיג די ריכטיגע איבונג פון זיין יוגענד אָן, האָט ער ניט לאַנג געדויערט און די חברה חסד של אמת האָט איהם געגעבען א פרייען אָרט אויפ'ן בית עולם.

דזשים האָט נאָך איזי'ס טויט געפראַווען א שטילע „וועיק" *) אין מאַגיאַלעפסקי'ס סאַלון. „איזי איז געווען דער אייניציגער אידי־שער דזשענטלמאן וואָס האָט געקענט טרינקען." האָט ער געזאָגט מיט א זיפּץ.

דזשים איז יעצט אָהן א חבר. ער איז פערבליעבען דער לעצטער שכור אין אידישען קוואַרטאַל.

*) ביי קיין נאַציאָן וועלט אַזוי שטאַרק אָבגעהיט די מאָדע פון טרינקען און זיך משמח זיין די נאַכט בעפאָר די קבורה פון א בר מנן, ווי ביי די אירלענדער, וועלכע פערוואַנדלען די לויה אין א פּרעה־ליכע התוננה. אַן „אייריש וועיק" איז אַן אמת'ע הוליאַנקע.

די אלמנה

איך זעה זי גאנץ אפט דורכגעהן איסט בראָדוויי. זי איז א שענהן ווייבעל, פעסט געבויט; געזונד און לעבען זעהט זיך אַרויס פון איהר מינדעסטער בעווענונג, און א פנים האָט זי וואָס איז בלוט און מילך.

אָבער איהרע אויגען — א שרעק! אין זיי זעה איך א גאנצען ים מיט פערצווייפלונג.

וואָס איז דער פרוי געשעהן? וואָס פאר א וואָרים טאָטשעט איהר הארץ? וואָס פאר אן אונגליק האָט פערכמארעט דעם שיין פון איהרע אויגען?

אן ערקלערונג צו דיזער פראגע האָב איך ניט לאנג אויס־געפונען.

די פרוי איז יעצט צוויי־און־דרייסיג יאָהר. מיט צעהן יאָהר צוריק איז זי געווען אן אָרימע ארבייטער־מיידעל. זי האָט געאר־בייט אין א האנדשוה־פאבריק און פערדינט גענוג צו ערנעהרען זיך און העלפען איהרע אָרימע עלטערן.

עס האָט איהר דאן געטראָפען א „גליק", דאָס א רייכער עלטער מאן האָט זי דערזעהן אויף א באל וואָס איז געגעבען געוואָרען פאר א וואָהלטהעטיגען צוועק, און האָט זיך אין איהר פערליעבט. דער עלטער איז געווען אן אלמן, און אז אן אלמן פערליעבט זיך, דאן איז זיין ליעבע פיעל הייסער און ברענענדער ווי די ליעבע פון א יונגען מאן.

דער רייכער עלטער האָט געשיקט א שדכן. דער שדכן און איהרע עלטערן האָבען דעם מיידעל אזוי פערדרעלט דעם קאָפ, דאָס זי האָט זיך ענטשלאָסען צו הייראטהען דעם מאן, וועלכער איז געווען מיט פערציג יאָהר עלטער פון איהר.

צעהן יאָהר האָט זי מיט איהם געלעבט. זי האָט געמאכט לוסט־רייזען נאָך פראנקרייך, געווינטערט אין איטאליען און ge־זומערט אין די דייטשע בעדער. איהר עלטער מאן האָט איהר ניט

האָט געעפענט זיין סדור און געגומען זיך צוהערען וואָם דער קאַנטאָר זאָגט. ער האָט אפילו בעמערקט אז עס איז א נייער קאַנטאָר, אבער ער האָט בשום אופן ניט געקענט געפינען אין סדור וואו דער קאַנטאָר האלט. עפּעס האָט ער געזאָגט אזעלכע זאכען וואָם אין סדור איז גאָר ניט געווען. אבער אזוי ווי אונזער קדיש־איד איז געווען א גרויסער עם הארץ האָט ער געמיינט אז דאָם איז שולדיג זיין עם הארצות, וואָם ער קען ניט געפינען וואו דער קאַנטאָר האלט. פרעגען האָט ער זיך געשעהמט, האָט ער זיך געטראכט: איך וועל דאָם לאָזען געהן ביז מען וועט זיך אויפשטעלען קדיש זאָגען.

אזוי איז ער געזעסען, האלטענדיג אָפען דעם סדור און קעהרענדיג די בלעטלעך פון יוצא וועגען. ער האָט אפילו געהערט ווי דער קאַנטאָר זאָגט „דהי לאָרד דזשיזום קרייסט", (דער האר יעזוס קריסטום), אָבער דאָם האָט איהם ניט געווונדערט. ער האָט שוין איינמאל געהערט ווי דער ראבינער האָט מיט ווארימער בעגייסטערונג דערמאָנט דיזען נאָמען אין זיין פּרעדיגט. אזוי איז ער געזעסען ביז די גוים זיינען פערטיג געוואָרען מיט זייער געבעט און קיין קדיש האָט מען נאָך אלץ ניט געזאָגט:

עס איז איהם פלוצלונג איינגעפאלען אין קאָפּ א שרעקליכער געדאנק: אפשר האָבען די רעפּאָרמער שוין אָבגעשאפט דעם קדיש. אויב אזוי, האָט ער זיך געטראכט, איז דאָם שוין צו פּיעל! אלעס מעגען זיי אָבשאפען, עס ארט איהם ניט, אבי ניט דעם קדיש.

נאָכדעם ווי אלעס האָט זיך געענדיגט, איז ער צוגעגאַנגען צום גלח, וועלכען ער האָט אָנגענומען פאר א נייעם ראבינער, און האָט איהם געפרעגט מכח דעם קדיש.

דער גלח איז גראדע געווען א אידישער משומד, האָט ער געוואוסט וואָם קדיש איז, האָט ער דעם קדיש־אידען ערקלערט זיין טעות.

גאנצער קערפער א ציטער געטהאן. „איך בין איהם איבערגעבען געווען מיט מיין פרישער יוגענד, און ער האָט געזוכט ליעבע ביי אן אלטער, פער'שכור'טע מכשפה!"

די יונגע אלמנה האָט יעצט פערלאָרען איהר צוטרויען אין מענער. זי קען מעהר ניט ליעבען.

יעצט פערשטעה איך דעם פיין וואָס זעהט זיך אַרויס פון איהרע אויגען.

געוושאַלעוועט קיין זאַך. זי האָט געהאַט א לאָזשע אין דער אָפּערא, דיעקסטען און קאַמער־מעדכענס, און איהר בעט־געוואַנד איז געווען זיידענס און גאָלד. אבער אין איהר „גלילכען" לעבען האָט זי איבערגעלעבט זעהר שווערע מאָמענטען: זי האָט איהר אַלטען מאַן ניט געקענט אָנקוקען, און זיינע קוסען פּלעגען איהר זיין ביטער אַזוי ווי דער טויט.

צוהען יאָהר האָט זי פערבראַכט אין אזא זאָרט לעבען פון גרעסטען לוקסוס און אונגליק צוזאַמען.

איהר האַרץ האָט די גאַנצע צייט ניט געוהרט. עס פלעגען פאָרקומען געלעגענהייטען וועו דאָס לעבען פלעגט זי רופען צו זיך און זי רייצען מיט טויזענדע פייערען. זי האָט בעגעגנט מענשען, וועלכע האָבען פאר איהר געוואָלט עפענען א בעהאַלטענעם גן־עדן. זי איז אָבער געווען א פּרוי מיט אַן אָרענטליכען כאַראַקטער, און האָט ניט געוואָלט בעגעהן א פערברעכען גענען איהר אייגענער עהרע.

„בעסער לייִדען, אידער נאָרען אן אַלטען מאַן, וואָס איז צו מיר גוט און געטרייי," האָט זי צו זיך געוואָגט.

צוהען יאָהר — צוהען שרעקליכע יאהר! די טהירען פון דעם געפענגנים זיינען פלוצים געעפענט געוואָרען. ער איז געשטאָרבען און זי איז פריי געוואָרען — פריי צו לעבען און צו ליעבען. יא, זי וועט נאָך ליעבען, ליעבען מיט דער גאַנצער היץ פון איהר פערבאָרגענעם פייער. און דעם וואָס זי וועט ליעבען, וועט זיין אן אידעאל פון גוטסקייט, טרייהייט און איבערגעבענהייט — א מאַן אין פולען זין פון דעם וואָרט.

איהר אַלטער מאַן האָט איבערגעלאָזען א גרויסען פערמעגען, אבער בעפאָר זי האָט געוואָלט בעקומען די גרויסע ירושה האָט זיך נעמעלדעט נאָך א פרוי וואָס האָט געמאַנט א חלק פון דעם גרויסען פערמעגען.

דיזע פרוי האָט בעוויזען, אז דער פערשטאָרבענער איז געווען איהר מאַן אויך, און אז ער האָט זי גליעבט ביז דער צייט פון זיין טויט, אבוואהל ער האָט זי אין זיין צואה פערגעסען.

און וועו די יונגע אלמנה האָט אין גריכטסהויז דערזעהען די פרוי, וועמען איהר מאַן האָט אויך געארמט און געקוסט, האָט איהר

איינמאל, אין דער פריה, וועז איך בין געפאהרען צו דער אר־ביט, איז מיר אויסגעקומען צו זיצען נראדע געגענאיבער דעם מאן מיט'ן בוך. ער איז געווען שלעפעריג. יעדע ווייל פלעגט ער איינשלאפען. זיין קאפ פלעגט זיך ארונטערבויגען אויף זיין ברוסט און ער פלעגט אפילו א כראפע טהאן. אבער יעדען מאל וואס די קאר פלעגט זיך אבשטעלען אדער זיך פלוצלונג א ריהר טהאן, פלעגט ער זיך אויפכאפען. איך האב אויף איהם געקוקט און פון איהם מיינע אויגען ניט ארא־בגענומען.

און אט אזוי ווי ער איז איינמאל איינגעשלאפען איז דאס בוך ארויסגעפאלען פון אונטער זיין ארעם און האט זיך געגומען ארונ־טערקייקלען. מיין הארץ האט אין מיר אנגעהויבען שפרינגען פאר אויפרעגונג. אט־אט עפענט זיך דאס בוך און איך וועל זעהן וואס דאס איז! — — —

נו, דאס בוך האט זיך טאקי געעפענט — און פון דעם האבען אנגעהויבען צופאלען שטיקלעך ברויט, בייגעל, וואורשט, א לעב־ריל און זויערע טאמייטאס. עס איז ניט געווען א בוך, נור א קעס־טעל אין דער פארמע פון א בוך, אין וועלכע דער אונבעקאנטער פלעגט מיטנעהמען זיינע אנבייסענס, פאהרענדיג צו דער ארבייט.

דער מאַן מיט'ן בוך

שוין מעהר ווי א יאָהר אז מיך האָט פּעראינטערעסירט א זעלטענע פּערזאָן. עס טרעפט אמאָל פּילייכט אויך אנדערע מענשען אז זיי פּעראינטערעסירען זיך אין א פּערזאָן וואָס זיי זעהען יעדען טאָג אויף דער קאַר, יעדען טאָג אין דער זעלבער צייט. די פּערזאָן, אין וועלכע איך האָב זיך פּעראינטערעסירט, איז געווען א מיטעל־יעהרי־גער מאן, פון אויסזעהן אן איינפאכער מענש, אָהן בילדונג, אָהן איי־טעלינענץ. אָבער יעדען פּריהמאָרגען וואָס איך פלעג איהם זעהן אויף דער קאַר, האָט ער געהאַט א דיקען בוך אונטערן אָרעם.

איך בין פון יענע מענשען וואָס אז זיי זעהען א בוך ווערען זיי אזוי ווי אין א פיבער. עס ווילט זיך זיי וויסען וואָס פאַר א בוך דאָס איז. אין דיזען הינזיכט געה איך אמאָל אריבער די גרע־נעצען פון עטיקעט. למשל, איך קען אָנכאפען א פרעמדען מענשען אין א קאַר און פרעגען: „ערלויבט מיר, כער, איך בין זעהר א נייי־גערינער מענש. מעג איך אייך פרעגען וואָס פאַר א בוך האָט איהר?" און אזוי האָב איך געטהאָן מיט דעם אונבעקאַנטען. איינמאָל, וועו עס איז מיר אויסגעקומען צו זיצען נעבען איהם, האָב איך איהם אזוי געפרעגט וועגען דעם בוך.

אָנשטאָט אן אנטוואָרט האָט ער אויף מיר געוואָרפען א בייי־זען בליק און האָט זיך פון מיר אָבגעקעהרט, אזוי ווי איך וואָלט איהם בעליידיגט. איך האָב שוין מעהר איהם קיין פראגען ניט געשטעלט, אָבוואָהל דער חשק צו דערגעהן דעם אינהאַלט פון זיין בוך איז נאָך געוואָרען שטאַרקער ביי מיר.

איבער א גאַנצען יאָהר צייט פלעג איך איהם כמעט יעדען טאָג טרעפען אויפ'ן קאַר, ענטוועדער פאָהרענדיג צו דער ארבייט, אָדער פון דער ארבייט. און אימער האָט ער געטראָגען דעם זעלבען בוך, מיט די זעלבע רויטע טאַוולען. ווי איז דאָס א מענש ניט מיער צו לעזען דעם זעלבען בוך א יאָהר כסדר? האָב איך זיך געפרעגט. עס מוז זיין עפּעס א געהיימנים.

טיהר־שטעהער, האָט פערוואונדערט די בעדיענער און האָט ארויס־
גערופען א שמייכעל (און ביי מאנכע א געלעכטער) ביי די מענשען
וואָס זיינען שוין געזעסען אויף זייערע פלעצער.

אָבער דער מאן איז זיך רוהיג געגאַנגען מיט זיין פלוניתע
צו זייערע פלעצער. דעם גרויסען וועלטערבוך האָט ער אַוועקגע־
לייגט אויף זיין זיץ און נאָכדעם ווי ער האָט זיך אויף דעם בוך
אַוועקגעזעצט, האָט ער געזאָגט צו זיין פרוי:

„יעצט זיץ איך העכער און איך קען זעהן ווי מען שפיעלט."

נאך א מעשה מיט א בוך

אין האלעם קען מען איהם גוט. ער האָט דאָרט א גרויסען געשעפט, א גרויסען קרעדיט און א גרויסע ווייב. נור אליין איז ער א קליינינקער, זעהר קורץ געוואקסען.

קומט ער אייגמאל ארונטער דאון טאון און געהט אריין אין א ביכער־געשעפט.

„צייגט מיר א גרויסען דיקען בוך", האָט ער געזאגט.

„וואס פאר א בוך", האָט דער מוכר ספרים געפרעגט. „אין לשון קודש, אידיש, ענגליש, אדער רוסיש?"

„עס מאכט ניט וואס פאר א בוך און אין וואס פאר א שפראך עס זאל זיין", האָט דער האלעמער ביזנעס־מאן געענטפערט. „אבי עס זאל זיין גרויס און דיק."

„ווילט איהר דאס? דאס איז א יאהרגאנג „צוקונפט", ווילט איהר דאס? דאס איז פרץ׳ס שריפטען. אפשר ווילט איהר דיזען סעט מחזורים מיט ענגלישע איבערזעצונג? וואס, איהר ווילט דוקא איין בוך? גרעסער און דיקער זאל ער זיין ווי דיזע? טא נעהמט וועבסטער׳ס ווערטערבוך, דעם גרויסען, אט גיט א קוק."

דער מוכר ספרים האָט ארויסגעשלעפט פון אונטער א טיש דעם גרויסען אונגעקירצטען וועבסטער׳ס ווערטערבוך, וועלכער איז צוועלף מאל אזוי גרויס ווי א מנורת המאור, להבדיל.

„אט דאס איז דער ריכטיגער בוך וואס איך דארף האָבען!" האָט דער סוחר אויסגערופען, האָט בעצאהלט און איז אוועק.

דער מוכר ספרים קען זיך ער היום ניט אבוואונדערען אויף דעם קונד וואס קויפט ביכער אויפ׳ן מאס.

יענעם אבענד איז אין מעטראפאליטאן אפערא הויז אריין א גרויסע, הויכע, דיקע ווייבל צוזאמען מיט א קליינעם מאן. זיי וואלטען אפשר ניט צוגעצויגען קיין בעזונדערע אויפמערקזאמקייט, וועז דער מאן וואלט ניט געטראגען אונטער זיין ארעם א גרויסען דיקען ווערטערבוך. אט דיזער ווערטערבוך האָט איבערראשט דעם

אויסמאַל האָט ער דאָרט געפונען אַ סענט. ווי אַן אָרעמטלי־כער איינגעלַ, האָט ער דערפון דערצעהלט זיין בעל־הבית און יענער האָט איהם געהייסען האַלטען דעם סענט פאר זיך.

אזוי איז עס געווען יעדען טאָג. זעקס טעג אין וואָך פלעגט דער איינגעלַ גענפינען אַ סענט אין דעם פריוואט בריעף־קאַסטען פון זיין בעל־הבית.

אין אָפּיס האָט מען זיך געוואונדערט איבער דעם געהיימען בעל־צדקה וואָס וואַרפט צו דעם איינגעלַ יעדען טאָג אַ סענט צום נאַשען. ביז דער בעל הבית אַליין האָט ענטשלאָסען אויסצוגע־פינען, וואר דער בעל צדקה איז. ער האָט אָבגעוואַרט איין פריה־מאָרגען אין קאָרידאָר און זיין מיהע איז בעלוינט געוואָרען.

דער אַלטער איד האָט אָנגענומען דעם בריעפקאַסטען פאר אַ צדקה־פּושקע. אָבער זיין צדקה איז ניט אוועק אין גאָרנישט. עס איז דאָך אָנגעקומען אין די הענד פון אָרימען אידישען איינגעלַ.

די אַמעריקאַנער צדקה־פּושקע

דאָס האָט פּאַסירט אין א גרויסע געבירג אויף קאַנאַל סטריט. אין דער געבירג געפינען זיך אָפּיסעס און אויך א שאַפּ פון מענער־קלייַדער.

אין דעם שאַפּ אַרבייט אַן אַלטער איד ביי רעק. ער איז שוין זעהר אַלט און זייַן בּאָרד איז גרוי. מען האָט מיר דערצעהלט, אז ער האָט קינדער וואָס ווילען איהם אויסהאַלטען, נור דער אַלטער ווייל ניט קיינעמס הילף. ער אַרבייט און קלייבט געלד, א דאָללער צו א דאָללער.

וואָס דאַרף דער אַלטער געלד? א נו טרעפט! דער אַלטער קלייבט געלד אום צו קענען פּאָהרען אין ארץ ישראל, אויסלעבען דאָרט זייַן ביסל יאָהרען אָהנע אָנצוקומען צו לייטען, שטאַרבען אין ירושלים און ליגען אויפ'ן הר הזתים.

געלד קלייבט זיך לאַנגזאַם. דער אַרבייטס־פּרייז אין קליין, צו די עלטערע יאָהרען אַרבייט זיך ניט אזוי שנעל און די קינדער מוז מען דאָך אמאל עפּעס צו־וואַרפען א פּרעזענט, די אייניקלעך איבערהויפּט. ער איז דאָך א זיידע און אזוי בעליעבט ביי זיי.

און דער אַלטינקער האָט געמאַכט א מסחר מיט גאָט. אַלע טאָג האָט ער בעשלאָסען צו געבען א סענט צדקה און דערפאַר זאָל איהם גאָט געבען כחות צו אַרבייטען און א סך פּרנסה.

יעדען טאָג פלעגט דער אַלטער, באַלד ווי ער פלעגט אַרייַנקומען אין קאָרידאָר פון דער געבירג, אַרייַנוואַרפען אין א גרויסע פּושקע, וואָס איז געהאַנגען אויפ'ן וואַנד, איין אייניציגען סענט. זעקס אַרבייט־טעג אין וואָך — זעקס סענטען.

און אזוי איז אָנגעגאַנגען וואָכען לאַנג, מאָנאַטען לאַנג.

א קליינער אינגעל, וואָס האָט געאַרבייט אין אַן אָפּיס פון דער הויז, פלעגט אַרונטערקומען יעדען פּריהמאָרגען עפענען די גרויסע פּושקע און אַרויסנעהמען פון דאָרט די בריעף וואָס דער בריעפענ־טרעגער פלעגט דאָרט אַרייַנוואַרפען.

נאנג אין דעם אידישען קוואַרטאַל, בין איך נייגעריג געוואָרען צו וויסען ווער זיינען די ספּאָרטס פון אונזער קוואַרטאַל. איך האָב געגומען אויפּפּאַסען אויף אייגעם פון די סטענדס. און ווי איבער־ראַשט בין איך געוואָרען צו זעהן ווער עס קויפט די ספּאָרטישע צייטונג! דאָס זיינען געווען צוויי אידען, אייגער מיט אַן אַרום־געשוירענער בערדעל, דער אַנדערער מיט א פּולעער באָרד. יעדער אייגער פון זיי האָט געקויפט א „טעלעגראַף", האָט עס אַרייגגע־שטעקט צו זיך אין קעשענע, אַזוי אז דער נאָמען פון דער צייטונג זאָל זיך אַרויסזעהן, און ביידע זיינען אַוועק צוזאַמען.

ספּאָרטס! אידישע ספּאָרטס! טראַכט איך מיר און פרעה זיך. אז אַזעלכע אידען אינטערעסירען זיך שוין אין ספּאָרטס איז א צייכען אויף משיח צייטען. איך יאָג זיי אָן ביידען, שטעל זיי אָב, און בעט ביי זיי מיר צו זאָגען וואָס איז געווען די סקאור פון די בייז באָל גיים וואָס איז געסטערען געשפּיעלט געוואָרען צווישען „שיקאַגא" און די „דזשייענטס".

„פרעגט מיך בחרם", האָט אייגער געענטפערט. „איך פער־שטעה ניט וואָס איהר פרעגט מיך."

„ער מוז מיינען אז מיר זיינען ספּאָרטס וויל מיר טראָגען דעם צייטונג אין קעשענע", האָט איהם ערקלערט דער אַנדערער.

נאָכדעם האָט דער אַנדערער זיך געוועגדעט צו מיר און גע־זאָגט:

„דיעזע צייטונג טראָגען מיר אלס א שמירה געגען לויפערס. מיר זיינען ביידע קאָלעקטאָרס פאר א פירמא וואָס גיט זאכען אויף אויסצאָהלען, און אונזערע קונדען וואוינען אין א געגענד וואו עס געפינען זיך געפעהרליכע לויפערס. מיר פלעגען פון זיי אויסשטעהן גרויסע צרות. זיי פלעגען אונז רייסען די בערד און אָפּטמאָל מכבד זיין מיט א שטיין. מיר פלעגען אלץ בעטען גאָט ער זאָל אונז שיקען עפּעס א ישועה און אויף די לויפערס א מגפה. איינמאָל, פאָהרענדיג אין א קאר, זונטאג איז דאָס געווען, האָב איך געפונען א נומער פון דיעזער צייטונג. זונטאג געהט עס ארויס מיט בילדער. קלער איך מען דאַרף דאָס מיטנעהמען אהיים פאר מיינע קינדער. איך געה אין גאָס, און וואו איך זעה עטליכע לוי־פערס צוזאַמען פאלט מיר איין דאָס הארץ פאר שרעק. אָבער איך

א קמיעה

וועו איהר געהט אין אַן אונבעקאַנטען געגענד און איהר ווילט וויסען וואָס פּאַר אַ זאַרט מענשען עס וואוינען אין דעם קוואַרטאַל קענט איהר עס לייכט אויסגעפינען, וועו איהר זאָלט צוגעהן צו אַ צייטונג סטעגד און אַ קוק טהאָן וואָס פּאַר אַ זאַרט צייטונגען דאַרט וועהרען פערקויפט. יעדע צייטונג האָט איהר בעזונדערען קלאַס לעזער. דאַרט וואו איהר זעהט אַ סך „טריביונס", „סאָנס", „העראַלדס", און „אייווינג פּאָסטס" זייט איהר זיכער אַז דאַרט וואוינען רייכע לייט. דאַרט וואו איהר זעהט אַ סך ענגלישע צייטונגען און אַ פּאָאר אידישע זיינען פערקוקט אין אַ זייט, קענט איהר זיין זיכער אַז דאָס איז אַ געגענד וואו אידען האָבען ערשט אָנגעהויבען אַריינצוציהען, און אַז אין אַ יאָהר אַרום וועלען אויפ'ן סטעגד זיין אויסגעשפּרייט גאַנצע בערג אידישע צייטונגען און די ענגלישע וועלען זיין פערקוקט אָן אַ זייט. וויטער זיינען די סמנים גאַנץ דייטליך. זעהט איהר די „העראַלד" אדער „די בולעטינא דע לא סעררא" וויסט איהר אַז איהר זייט אין איטאַליענישען קוואַרטאַל. זעהט איהר דעם „קוריער דע זעטאט אוני", וויסט איהר אַז דאָ געפינען זיך פראַנציוזען. און אַזוי וויטער.

דער אידישער קוואַרטאַל פון דאון טאון איז דער אייגציגער וואָס איז אויסגעשלאָסען פון דעם רעגעל. דאָס אידישע אונגאַרמאַלע לעבען צייגט זיך אַרויס אפילו אין די צייטונגען וואָס וועהרען פערקויפט אין אידישען קוואַרטאַל. שטעלט זיך פּאַר אַז אין עסעקס סטריט , אין לודלאָוו און אין אַרטשאַרד סטריטס האָט דער „מאַרנינג טעלעגראַף" אַ היבשע סירקולייישאָן. דיעזע ענגלישע צייטונג וועלכע קאָסט פינף סענט אַ נומער איז די אפיציעלע ספּאַרטינג צייטונג פון ניו יאָרק. עס איז אַ צייטונג וואָס גיט איבער אלע נייעס פון טעאַטער און פון אלע אטלעטישע ספּאַרטס. קיין אמעריקאַנער אקטיאָר אדער ספּאַרט, וועט זיך בעגעהן אהן אַ „מאַרנינג טעלעגראַף". זעהענדיג אַז דיעזע צייטונג האָט אַ נישקשהדיגען

צוויי שכנות

א לאנגע צייט איז מיסעס גאלדבלאט געווען זעהר אומעטיג. די וואוינונג וואס איז געווען אויבען, איבער איהר וואוינונג אויף דעם צווייטען שטאק, איז געשטאנען ליידיג. אז איהר מאן פלעגט אוועק צו דער ארבייט און די קינדער אין סקול פלעגט זי בלייבען איינע אליין אין דער צווי־פאמיליען פריוואט הויז און ניט האבען מיט וועמען א וואָרט צו כאפען.

ענדליך האט זיך דער אויבערשטער מרחם געווען און עם האט אריינגעצויגען א יונג פּאָאר פּאלק, מיסטער און מיסעס זאנענפעלד. די מיסעס זאנענפעלד איז געווען זעהר א פרייונדליכע פּערזאן און זי האט ליעב בעקומען די געזעלשאפט פון מיסעס גאלדבלאט. די שכנות פלעגען פערברייגען צוזאמען. אמאל פלעגט מיסעס זאנענפעלד ארונטערקומען אונטען זיך צוקוקען ווי מיסעס גאלדבלאט קאכט אויס א באַרשץ, אדער מאכט א קוגעל, אדער א פלאדען, און אמאל פלעגט מיסעס גאלדבלאט ארויף אויבען און זיך צוהערען ווי מיסעס זאנענפעלד שפּיעלט פּיאנאָ.

זייערע מענער האבען אויך געלעבט זעהר פרייונדליך צווישען זיך, נור אין די הערצער האבען זיי איינע די אנדערע מקנא געווען.

„וואן דו וואלסט געקענט שפּיעלען פּיאנאָ אזוי ווי מיסעס זאנענפעלד!" האט מיסטער גאלדבלאט איינמאל געזאגט צו זיין פרוי, „וואלסטו נאר געווען אן אנדער ווייבעל. און אזוי ביזטו ניט מעהר ווי א קיך אידענע, רק מיט דעם קאבען און מיט די געשיר!"

„נו, וועל איך זיך לערנען פּיאנאָ שפּיעלען", האט געזאגט מיסעס גאלדבלאט.

„אז דו וואלסט געקענט קאבען א באַרשץ, אדער מאבען א שטרודעל אזוי ווי מיסעס גאלדבלאט וואלט איך דיך נאך אמאל אזוי פיעל ליעב געהאט!" האט איינמאל געזאגט מיסטער זאנענפעלד צו זיין יונגע ווייבעל.

זעה אז זיי קוקען אויף מיר מיט רעספּעקט און טשעפּען מיך ניט. אויף איין אָרט האָט מיך איינער, א יונגער אייריש־מאן אָבגעשטעלט און געבעטען איך זאל איהם ערלויבען פּערסויכערען זיין סיגאַרעטע אָן מיינעם. ער האָט מיך גערופען „ספּאָרט" און מיר געזאָגט „טהענקס" פּאַר דער טובה. איך האָב זיך באַלד אָנגעשטויסען אז דאָס האָט עפּעס צו טהאָן מיט דער צייטונג וואָס איך האָב געטראָגען ביי זיך אין דער קעשענע. איך האָב דאָס דערקענט נאָך זיינע בליקען וואָס ער האָט אויף דער צייטונג געוואָרפען. דאָן איז ביי מיר געבליבען איך זאל די צייטונג כסדר טראָגען ביי זיך אין קעשענע אום עס זאל מיך היטען פון בייז. און, בנאמנות, איך האָב געטראָפען! די צייטונג האָט געווירקט אזוי ווי א קמיעה. אז די לויפערס פלעגען דאָס דערזעהן פלעגען זיי פּאַר מיר בעקומען דרך ארץ. איך האָב די צייטונג אזוי אָבגעטראָגען ביז עס איז געל געוואָרען פון אלטקייט. אָבער איינמאל, געהענדיג אין גאָס, כאפט מיך אָן אַן אייריש־מאן בעט מיך, „הע, ספּאָרט! לעט מי לוק עט יור פּייפּער". נעהם איך און דערלאַנג איהם די צייטונג. ווי נור ער גיט א קוק אויף דעם, ווערט ער אָנגעצונדענער פּאַר כעס, ער דרעהט צוזאמען די צייטונג אין זיינע הענד און דערלאַנגט מיר מיט דעם א זעטץ אין היטעל, א זעטץ איבער'ן נאָז, א זעטץ אין אייַן אויער, און א זעטץ אין דעם אנדערען. און ער רופט מיך נאָך דערביי עטליכע שעהנע נעמען, און זאָגט מיר אז דאָס וועט זיין פּאַר מיר א לעהרע פּאַר מאכען מענשען צו נארען און זיי געבען צו לעזען צייטונגען וואָס זיינען דריי וואכען אלט. זייט דאָן בין איך שוין פּאַרזיכטיג צו קריגען יעדען טאג א פרישען נומער און אזוי האָב איך אָנגעזאָגט די אנדערע פערלער זיי זאלען אויך אזוי טהאָן."

די מאַמע און איהר קריש

דער בחור איז געקומען אהיים שפּעט נאָך האַלבע נאַכט, א מיעדער א געבראָכענער, שטאַרק נערוועז פון טהעע, סיגאַרעטס און קאַרטען שפּיעלען.

ער האָט אָנגעקלאָפּט אין טהיר. עס האָט געדויערט א פּאָר מינוטען און די טהיר האָט זיך געעפענט. אין דער דונקעלער שיין פון די קליינע גענ־ליכט האָט ער דערזעהן פּאַר זיך זיין מוטער, א הויכע, מאָגערע אידענע, מיט גרויע האָאָר אונטער איהר טשעפּיק. ער האָט ארונטערגעלאָזען זיין קאָפּ און איהר ניט געקענט קוקען גלייך אין די אויגען.

„ווילסט עפּעס עסען, מיין זוהן?" — האָט געפרעגט די אַל־טעטשקע מיט א ציטעריגע שטימע. „איך האָב פּאַר דיר אָנגע־גרייט מילך מיט קוכען. ווילסטו איך זאָל דיר געבען א שטיקעל קאַלטע פיש?"

„מען דאַרף נישט, מאַמע, געה שלאָפען!"

די מוטער האָט אָנגעקוקט איהר איינציגען זוהן, איהר קריש, א שעהנער יונג מיט א שווארצע פּראָנצויזישע בערדעל. זי איז איהם נאָכגענאַנגען אין עס־צימער, ווו ער האָט שטעהנדיג א זופּ געטהאָן א ביסעל מילך פון א קריגעל.

דאָן האָט ער געזאָגט „גוטע נאַכט" און איז אריין אין זיין שלאָפצימער.

ער האָט אָנגעצונדען די גענ, אראָבגענומען דעם ראָק און זיך אוועקגעזעצט ביי א קליינעם טישעל. ער האָט געוואוסט אז על ווען ניט קענען איינשלאָפען. ער איז געווען שטאַרק נערוועז פון דעם אבענד. דאָס געשטאַלט פון דער אלטער מאמען האָט איהם שטאַרק געקוועלט. אמאל פלעגט ער דעם פרייטאג אבענד צו־בריינגען אין דער הויס און ווייסען וואָס שבת איז ביי אידען. ער פלעגט פאַרלאָזען דער מאמען עפּעס פון א אידישע צייטונג, אדער עפּעס א מעשה. יעצט האָט ער זיך אריינגעלאָזען אין שפּיעלען.

און אזוי ווי אַ פרוי האָט ליעב צופריעדען צו שטעלען אַ מאַן אין אַלע פּרטים האָט מיסעס זאַנענפעלד בעשלאָסען זיך צו לערנען קאָכען.

צו דערזעלבער צייט האָט מיסעס גאָלדבלאָט אָנגעהויבען צו לערנען זיך פּיאַנאָ שפּיעלען.

די מענער האָבען זיך געפּרעהט.

אָבער עס האָט ניט גענומען לאַנג און ביידע מענער האָבען איינגעזעהן אז זיי האָבען געמאַכט אַ ביטערען טעות.

„מיין פּרוי", האָט איינמאָל געזאָגט מיסטער גאָלדבלאָט צו זיין מיסעס, וועו זיי זיינען געזעסען ביים טיש און געגעסען, „דיין היינטיגע קאַשע מיט בעבלעך איז אויסגעצייכענט און דיין פּלוימען־צימעס אַ מאכל מלכים. וועו דו וואָלסט נאָר געלאָזט די פּיאַנאָ צו רוה, וועו דו וואָלסט נור ניט געליטען פּון דער אייגבילדונג אז דו קענסט שפּיעלען."

כמעט צו דער זעלבער צייט האָט מיסעס זאַנענפעלד פּון אויבען געשפּיעלט אויף דער פּיאַנאָ אַ שהען שטיק מוזיק.

„ווי גרויסאַרטיג! ווי ערהאבען!" האָט מיסטער זאַנענפעלד אויסגערופען שטאַרק ענטציקט. „מיין ענגעל, ווי גוט דו וואָלסט געוועו און ווי ליעבליך וועו דו וואָלסט זיך ניט איינגערעדט אז דו קענסט קאָכען!"

אליץ דער בארדער

בעטסי, א יונגע מיידעל וואָס ארבייט ביי פּאפּירענע שאכטלעך, האָט געהענדיג אהיים פון דער ארבייט געזעהן אויף א האנדוועגעלע שעהנע גרויסע בארנעס, און אזוי ווי דער פּערדעלער האָט געשריען רחמים אז דאָס איז זיין לעצטע ביסעל סחורה און ער פערקויפט אוים די לעצטע ביסעל בארנעס צו סענט א שטיק, האָט זי געקויפט איינע פון זיי אום צו בריינגען א מתנה איהר קליינעם ברודערל וואָס האָט ערשט אָנגעהויבען צו גיהן אין סקול.

מאקסי, דער קליינער ברודערל, האָט זיך זעהר דערפרעהט מיט דער בארנע וואָס זיין גוטע שוועסטער האָט איהם געבראכט, און ער האָט בעשלאָסען זיך צו טהיילען מיט זיין עלטערן ברודערל סעמקע; זיך א האלבע בארנע און איהם א האלבע. אָבער סעמקע, דער עלטערער האָט געזאָגט צו מאקסי'ן:

„פּאפּא איז סיק. ער האָט א פּיין אין דהי סטאָמעק. גיוו איט טו הים." (פּאפּא איז קראנק. ער האָט א וועהטאָג אין מאָגען. גיב דאָס צו איהם!)

און מאקסי האָט באלד געזעהן די לאָגיק פון דעם, אז ווי באלד דער טאטע איז קראנק קומט איהם די בארנע. ווען דער טאטע איז געקומען אהיים מיט זיין קעסטעל טהעע, האָט איהם מאקסי דערלאנגט די בארנע און געזאָגט אין זיין קינדערשען אמעריקאנישען אידיש.

„פּאפּא! מיר דאָס בעטסי געגעבען. דו דאָס עסען. דו ביזט סיק."

דער פּאָטער איז געווען שטארק געריהרט פון זיין זוהנ'ס אָפּפערווילִיגקייט, און ער האָט ביי איהם צוגענומען די בארנע און איהם געקוסט. וועז א קינד שיינקט אויך עפּעס נעהמט עס ביי איהם צו, ווייל דאָס געוואוינט איהם צו טהאָן גוטעס מיט אן אמת'ן האַרצען, אלע קלוגע מענשען ווייסען דאָס.

ער מאַטערט זיך, ער מאַטערט זיין קראַנקען פּאַטער און זיין אַלטע מוטער. ער פערלירט זיין יוגענד, זיין געזונד און זיין גלעק.

ער האָט גראַדע היינט געהאַט גליק. ער נעהמט אַרויס פון זיינע טאַשען פּאַפּיער־געלד און זילבער און צעהלט. ער האָט גע־וואונען 18 דאָלער. לעצטען פרייטאָג האָט ער פערשפּיעלט 22! א קריינק איז איהם אריין אין די ביינער — ער קען ניט אויפהערען צו שפּיעלען! ער פערשילט זיך די יאָהרען. ער פרובירט אַלע מיטלען, ער פערשווערט זיך מעהר ניט צו שפּיעלען — אָבער עס העלפט ניט.

פלוצלונג הערט ער אין צווייטען צימער א שאַרף. די מאַמע איז די גאַנצע צייט געזעסען אין עס־צימער און געווארט ביז ער וועט זיך לייגען שלאָפען. ער הערט איהר שלוכצען מיט אן אייג־געהאַלטענעם געווויין. אן אונבעגרייפליכער שרעק כאַפּט איהם אָן. ער גיט א ריס פון זיך די האָאָר, גיט א בים די ליפען, ווארפט פון זיך שנעל אראָב די קלייַדער, לעשט אויס די געז און ווארפט זיך אריין אין בעט. ערשט דאן האָט ער געהערט ווי די אַלטע האָט פערלאָזען דעם צימער און איז אַוועק שלאָפען.

אָבער ביידע האָבען די נאכט וועניג געשלאָפען.

די גרויסע „פיקצע"

נעבען דעם אריינגאנג צו א פאטאגראפ־גאלערעע אין קאנעל סטריט זעהט מען פיעלע מענשען שטעהען און בעטראכטען די ביל־דער וואס זיינען אויסגעשטעלט אין די גלעזערנע שוי־קאסטענס פון דרויסען און אין קארידאר פון אינוועניג.

די גענען אוועק און עס קומען אנדערע, זיי בייטען זיך, די מענשען, און דער הא׳ל איז אימער פול, און ארום די שוי־קאסטענס שטעהען אימער פרויען און בעטראכטען די בילדער.

מיידלך שטודירען די פאזעס אויף די בילדער און טראכטען, אויב וועלכע וועט זיי העלפען, זאלען זיי זיך ארונטערנעהמען מיט א בוך אין האנד אדער מיט א בלויע וויסטעל און א רויטען האלזטוך, טאקי מיט די קאלירען וווי די מוסטערן אין די שאו־קאס־טענס. מיט אויגען פון קנאה קוקען זיי אויף מאנכע בילדער, וואס עס שטעהען צוזאמען פאראלאך, ארעם אין ארעם. זי אין א חופה־קלייד און ער אין א שווארצען פראק. וואס פאר א גרויסער גליק עס איז צו שיקען אזא בילד נאך דעם אלטען היים.

יונגע לייט בעטראכטען אויך די בילדער און קלעהרען ביי זיך איבער אויב עס איז בעסער זיך ארונטעצונעהמען „אין גאנ־צען" מיט דער זייגער־קייטעלע אין האנד, אדער זיצענדיג נעבען א טיש מיט א בלומען־טאפ און א בוך אין האנד.

אפילו עלטערע מענשען און אויך גאנץ אלטע לייט קענען זיך ניט איינהאלטען ניט אבצושטעלען זיך א וויילע, אין מיטען זייער גאנג, צו בעטראכטען די פערשיעדענע בילדער וואס זיינען אוים־געשטעלט געווארען מיט דער אבזיכט צו כאפען קונדען.

אנדער דענקען גאר ניט פון ארונטערנעהמען זיך בילדער, נור זיי שטעלען זיך אב בלויז אוים נייגיערדע בעטראכטען די „פיק־צעס" פון די אקטיארען און אקטריסעס וואס זיינען ארונטערגענו־מען געווארען אין זייערע קאסטיומען.

נעבען דאם בילד פון איין אקטיאר, וועלכער איז געקליידעט אין א קאסטיום פון א פאסטוך, מיט בלויע הויזען און א רויטען

דער קראַנקער טהעע־פּעדלער האָט דערנאָך געזומען די בארנע און דאָם דערלאַנגט צו זיין פרוי:

„נא, עם דו די בארנע. ווי קען איך עסען בארנעם אז מיין מאָגען איז אזוי שלעכט?"

די פרוי האָט צוגענומען די בארנע, האָט דאָם שעהן צושניטען אויף א קלייגעם טעלער און נאָכדעם ווי אלע האָבען אָבגעעסען אַבענד־ברויט האָט זי די טעלער מיט דער צושניטענע בארנע דערלאַנגט דעם באָרדער.

דער באָרדער האָט געגעסען, און אלע האָבען איהם געקוקט אין די אויגען און געטראַכט ווי גוט עם איז א באָרדער אויף דער וועלט!

א נייע מעשה אהן אן עק

אין פראָנט־צימער איז געזעסן די בּאַרעדטע מיט אַ יונגען־מאַן. וואָס האָט זיך געשׂרכנ׳ט צו איהר. דער יונגער מאַן איז געוואָרן אַן אָפּטער בעזוכער אין דער לעצטער צייט, און יעדען מאָל וואָס ער פלעגט קומען, פלעגט די מיסעס מיט איהר מאַן זיך אַוועק־זעצען אין קיך אום ניט צו שטערען די יונגע מענשען אין זייערע ליעבעס־חלומות.

ערשט מיט א פּאָר יאָהר צוריק איז די מיסעס אליין געווען א בּאַרעדטע. און אז דער יעצטיגער מאַן איהרער פלעגט איהר קומען בעזוכען, פלעגט דאָן די מיסעס ביי וועלכע זי האָט געוואוינט, אויך צוועק מיט׳ן מאַן אין קיטשען אום די יונגע מענשען זאָלען קענען רעדען און פערבּרענגען פריי און אונגעשטערט.

די מיסעס טראכט וועגען איהר פערגאַנגענהייט, און די בּאַרעדטע וועגען איהר צוקונפט.

„וואָס טראכסטו?" פרעגט א מענער־שטימע אין קיך.

„איך טראכט", ענטפערט א פרויען־שטימע אין דער זעלבער קיך, „פון דער צייט וועז מיר זיינען געווען חתן־כלה, און מיר פלעגען זיצען אין פראָנט־צימער און מיין מיסעס פלעגט אונז צוליעב טהאָן און זיצען אין קיך. געדענקסטו יענע גליקליכע צייט?"

„וואָס טראכסטו?" פרעגט א מענער־שטימע אין פראָנט־צימער.

„איך טראכט", ענטפערט א פרויען־שטימע אין דעם זעלבען פראָנט־צימער, „איך טראכט וועגען דעם אז עס וועט אמאל קומען א צייט וועז איך און דו וועלען זיצען אין קיך, און אין אונזער פראָנט־צימער וועט זיצען א בּאַרעדטע מיט א פרעמדען יונגענמאן."

די נבואה איז שפּעטער מקוים געוואָרען. די יונגע פּאָר האָבען חתונה געהאַט און אריינגענומען א בּאַרדטע, דאָן פלעגען זיי א דריי אָדער פיער אבענדען אין וואָך מוזען צוברענגען אין קיך

גאַרטע֯, קען מען צו יעדער צייט זהען עטל֯יבע פּרי֯לינם קוקען אויף איהם מיט בעוואונדערונג.

נור מעהר פון אל֯ע בי֯לדער ציהט צו די אויפמערקזאמקייט דאָס בי֯לד פון א שעהנע דאָמע, מיט אן אויסגעשניטענעם בוזים און א בוקעט בל֯ומען צוגעטשעפּעט צו דעם. די דאָמע איז בעהאנגען מיט דזשול֯ערי: א שוועֹרע קייט מיט מעראל֯יאנען ל֯אזען זיך ארונטער פון איהר האל֯ז. איבער דעם בוקעט זעהט זיך ארויס א גרויסער בראָס֯עט מיט גרויסע דיימאָנדס. אויף די איידע֯ע אויסגעטאָקטע פינגער פון בויד העגד זיינען אָנגעזעצט פּיע֯ע רינגען.

אן אל֯טע, אָרים־גע֯קל֯ייד֯עטע איד֯ענע, מיט א פּאָרוק אויפ֯ן קאָפּ, קומט יעדען טאָג צו דער שאָו־קאַסטען און בעטראַכט „די גרויסע פּיקצע" פון דער רייך־פּערפּוצטע דאָמע. די אל֯טע קוקט זי אן א היבשע ביס֯ע צייט, שטעהט נעבען דעם בי֯לד און טראַכט. נאָכדעם שאָק֯ט זי מיט֯ן קאָפּ, גיט א זיפּץ און געהט ווייטער.

אין דעם געגענד קען מען די איד֯ענע. מען קען אויך די יונגע דאָמע וועמעם בי֯לד די אל֯טע קומט יעדען טאָג זהען. די יונגע דאָמע איז די איינציגע טאָכטער פון דער אל֯טער. זי האָט געאַרבייט אויף א שרייב־מאַשין אין א געשעפּטם הויז און פל֯ענט איהרע קל֯יינע פּערדיענסטען אימער איבערגעבען צו איהר מוטער. איינמא֯ל האָט זי איהר איבערראַשט מיט דער נייעס אז מען האָט איהר געהע־כערט איהר געהאל֯ט. אויף דער נעכסטער וואָך האָט מען איהר נאָך מעהר געהעכערט און איהר נאָך געשיינקט די נייע קל֯ייד֯ער און ציערונג. אויף דער דריטער וואָך האָט די טאָכטער פערטרויט די מוטער א סוד, אז דער פּרינציפּא֯ל האָט איהר פערזאָרגט אז זי זא֯ל שוין מעהר נאָר ניט ארבייטען און זיי וועל֯ען יעצט קענען ארויסציהען נאָך א שעהנערע וואוינונג. די מוטער׳ס געבעט, געווויין און טרעהרען האָבען ניט געהאל֯פען. די טאָכטער איז שוין געווען ניעדריג געזונקען.

זיי האָבען זיך צוישיידט. די אָרעמע מוטער האָט ניט געוואל֯ט גענוסען פון איהר טאָכטער׳ס שאַנדע־גע֯ל֯ד. זי האָט איהר אויך מעהר ניט געוואל֯ט בעגעגענען. נור יעדען טאָג קומט די אל֯טע֯שקע צו דער גרויסער „פּיקצע", בעטראַכט גוט דאָס בי֯לד, גיט א זיפּץ און קומט אהיים און ווייניט זיך אויס...

אַבגעקומען פֿאר זיין גוט הארץ

א יונגער מאן פון הארלעם וואָס האָט ערשט געענדיגט דאָק־טאָר און זוכט אָנצוקומען אלס הויז־דאָקטאָר אין א דאון טאונער האָספּיטאָל, האָט איינמאָל, וועד ער איז דורכגענאַנגען הענרי סטריט, זיך בעגעגנט מיט אן אלטע אידישע פּערלערקע, וועלכע האָט איהם געבעטען עפּעס ביי איהר צו קויפֿען. דער יונגער דאָק־טאָר האָט א קוק געטהאָן אויף דער פּערלערקע׳ס סחורה, וועלכע איז געווען איינגעפּאקט אין א קלייניע קעסטעלע, אָט אזא אין וועל־כע עס ווערען געפּאקט וויינטרויבען. אין דיזער קעסטעלע איז ג־ווען א גאנצער כל בו: דאָרט זיינען געווען עטליכע פּלוימען, עט־ליכע פּעקלעך שטעך־נאָדלען, עטליכע בלייפּערעס, צוויי באנאנאס, א פּעקעלע קאָנווערטען, צוויי שווארצע שקאטולקעס פּאָרים, א פּאָאר רויטע קינדער־זעקעלעך, א פּארצעלע־ענע פּופּע און אן אונ־טערגעלעגענע בארנע, וועלכע איז געלעגען מיט׳ן ווייבען אויף אַרויף. דער דאָקטאָר האָט זיך אויסגעקליבען א בלייפּערעס, דערי־לאַנגט די אירענע א דאָלער און געפּרעגט אויב זי האָט „טשענדזש" (רעשטע).

„אָט שוין די מינוט. איך לויף אריין אין גראָסערי, וועל איך קריגען", האָט די פּערלערקע געזאָגט.

זי האָט אוועקגעשטעלט איהר קעסטעלע סחורה אויפ׳ן טרא־טואר ביי דעם דאָקטאָר׳ס פּים און איז אוועקגעלאָפען צום קאָרנער וואו עס געפּינט זיך א גראָסערי סטאָר.

דער דאָקטאָר איז געבליבען שטעהן מיט די סחורה נעבען איהם. ער האָט נעדענקט, אז דאָס וועט זיין בלויז אויף א מינוט אָדער צוויי, אָבער די פּערלערקע האָט זיך געוואָמט. פינף מינוטען זיינען אריבער, זי איז נאָך ניטא. באלד איז זי אריסגעקומען פון גראָסערי. „נישטא קיין טשענדזש", האָט זי געשריען פון קאָר־נער.„ איך נעה אויפ׳ן נעקסטען בלאָק."

דער יונגער מאן איז שוין געווארען שטארק אונגעדולדיג, דען

כדי די באָרדערקע זאָל זיך־קענען רוהיג אמוזירען מיט איהר חתן אין פראָנט־צימער.

און אזוי ציהט זיך די מעשה אָהן אַן עק. באָרדערקעס האָבען חתונה און ווערען מיסעסען און טרעטען אָב די פראָנט־צימערען פאר נייע באָרדערקעס, און די נייע באָרדערקעס ווערען אויך מיסעסען און זיי טרעטען אָב דעם פראָנט־צימער פאר ווייטער נייע באָרדערקעס — אַן אַלטע מעשה, א מעשה אָהן אַן עק.

דער טייוועל

מאשע איז א יונגע ווייבעל וואס האט שוין דריי קינדערלעך זאלען געזונד זיין. פון פריהמארגען ביז שפעט אין אבענד איז זי זעהר בעשעפטיגט און זי האט ניט קיין צייט צו ברענגען די הויז אין אָרדנונג, און ארומצואוואשען די קינדער.

בעטסי איז א מיידעל, א לאנדסמיידעל וואס שטעהט איין אויף קעסט און קוואַרטיר אין דער זעלבער הויז ביי אן אנדער לאנדסמאן. און בעטסי איז א מויד א טייוועל. קומט זי ארויין צו מאשען קעהרט זי איבער א וועלט.

„דער טייוועל קומט שוין, א קלאָג צו איהר!" רופט אויס מאשע ווען זי הערט בעטסי׳ס קלאפען אין טהיר. „אפילו אן איהר קלאפען דערקענט מען אז דאס קלאפט עפעס א שר, ניט א מענש. האט איהר געהערט אזא קלאפען? די הארץ פאלט איין וועז זי גיט א קלאפ אין טהיר!"

בעטסי קומט ארויין, ניט א קוק איבער דער הויז, און הויבט זיך אן ארומצורעהען איבער די צימערען. דא קעהרט זי אב דעם טיש, דא ברייגט זי די שטוהלען אין אָרדנונג, און דא נעהמט זי זיך צו וואשען די געשיר וואס איז געבליבען אונגעוואשען נאך פון געסטערען.

„דאס איז טאקע מיידעלשער כח", זאגט מאשע.

„א גרויסע וועלט האט עס!" רופט אויס בעטסי. „אין צוואנציג מינוטען קלייב איך איך צו די גאנצע הויז." און זי פליהט אוועק אין שלאפצימער רעכט צו מאכען די בעטען.

„אוועק, טייוועל!" שרייט איהר נאך מאשע, „וועסט מיר איבערפיהרען מיין בלאט לאקשען!"

בעטסי נעהמט דעם בלאט לאקשען און לייגט עס אוועק אויפ׳ן טיש. אין פינף מינוטען ארום איז זי ארויס און געזוכט נאך ארבייט. זי האט ארומגעווישט די שטוהלען און דעם קאמין אין פראנט-צימער און האט זיך דערנאך אוועקגעזעצט זינגען.

אין מיטען דערינען האָט אָננגעהויבען צו גיסען א רעגען. ער האָט שנעל געעפענט זיין רעגענשירם, אויפגעהויבען די קעסטעלע מיט די סחורה און געהאלטען אונטער'ן רעגענשירם.

מענשען וואָס זיינען געגאַנגען פערביי האָבען זיך געוואונדערט און געשמייבעלט, זעהענדיג ווי א רייך געקליידעטער יונגער מאן מיט א בריליאנטענע שפּילקע אין זיין שניפּס שטעהט און פעדלט מיט א קאָרב אין גאַם. א יונגע ווייבל איז צו איהם צוגעגאַנגען און געפרעגט וואָס קאָסטען די פלויטען. „איך פערקויף ניט", האָט ער געענטפערט א ביסעל גראָבלעך און מיט כעס.

עס זיינען אריבער גאַנצע צעהן מינוטען ביז די אידענע איז צוריקגעקומען.

„עס איז יעצט א געלאַף אין אלע סטאָרס. קוים וואָס מען שטופט זיך צו. קוים געקראָגען אָבצוביטען אייער דאָלער.

דער דאָקטאָר האָט איהר געגעבען א גאַנצען קוואָדער און איז ענטלאָפען, זיך פערגעסענדיג מיטצונעהמען די בלייפעדער.

„גוט וואָס קיינער פון מיינע בעקאַנטע האָט מיך ניט געזעהן", האָט ער געזאָגט צו זיך.

אויף מארגען, וועו דער יונגער דאָקטאָר איז אין האַספיטאָל, וואו ער האָט געזוכט אָנצוקומען, פאָרגעשטעלט געוואָרען פאר א פראָפעסאָר, האָט דער פראָפעסאָר בעמערקט:

„איהר שיינט מיר צו זיין בעקאַנט. איך האָב אייך נעכטען געזעהן פעדלען אין העגרי סטריט. איך האָף, אז איהר וועט שוין באלד קענען אוועקווארפען די פעדלערייי."

דער יונגער דאָקטאָר האָט שיער ניט גע'חלש'ט אויפ'ן אָרט.

וואַרום ער איז געלאָפען

א מערקווירדיגע סצענע האָט מען איינמאָל געזעהן אויף רי־ווינגטאָן סטריט. די סצענע האָט זיך פערצויגען אזש קיין הענרי סטריט און פערבייגעהער האָבען זיך אמוזירט און געוואונדערט.

פון א גרויסע טענעמענט־הויז איז ארויסגעלאָפען א הויכער דאַרער יונגער־מאַן אָהן א קראַגען און אָהן א שניפּס. נאָך איהם איז געלאָפען אן אלטע קורצע אידענע מיט אן אטלעסענעם האָר־באַנד, אָבער זי האָט דעם יונגען מאַן ניט געקענט אָניאָגען. דער יונגער מאַן איז געווען נערווועז, אָנגעשראָקען. די אידענע האָט געסאָפּעט, דער אָטהעם האָט איהר פערכאָפּט אין איהר אנשטרענ־גונג אָנצויאָגען דעם יונגען מאַן. מענשען אין גאַס האָבען זיך איינע די אנדערע געפרעגט וואָס דאָס בעדייט.

„א באָרדער אנטלאָפען פון דער מיסעס און איהר ניט בע־צאָהלט."

„א גנב געכאפט א פאקעט בוק ביי דער אלטער.

„אן איידעם אנטלויפט פון זיין שוויגער."

אזעלבע און אנדערע מיינונגען האָבען ארויסגעזאָגט די פער־בייגעהענדע, אָבער קיינעם איז ניט איינגעפאלען צו פרעגען די אלטע וואָס עם איז געשעהן, אָדער אָבצוהאלטען דעם יונגען מאַן ער זאָל ניט אנטלויפען.

אויפ'ן ערשטען קאָרנער האָט זיך דער יונגער מאַן אָבגע־שטעלט אויף א מינוט. אָבער זעהענדיג אז די אלטעטשקע איז שוין נאָהענט נעבען איהם, האָט ער דאַן וויעדער גענומען מא־כען האַסטיגע שריט. עם האָט אויסגעזעהען אזוי ווי ער האָט זיך גערייצט מיט איהר. אויפ'ן נעקסטען קאָרנער האָט ער זיך וויעדער אָבגעשטעלט. און דאַן, וועז זי איז וויעדער געווען נאָהענט נעבען איהם, האָט ער דער יונגער מאַן געמאכט פּים און ווייטער גע־לאָפען.

אָט אזוי זיינען זיי געלאָפען פון ריווינגטאָן סטריט, דורך

אין מיטען איז אַריינגעקומען פון גאָם מאשע׳ס קלענסטער אינגעלע, א פערשמירטער, א פערשמוצטער, א ווינענדיגער. בעטסי האָט איהם א כאַפּ געטהאָן און איהם ענומען אינווואשען. דער אינגעלע האָט זיך פון אָנהויב א ביסעל געוועהרט און געשריען, אָבער צולעצט האָט ער זיך אונטערגענעבען.

„דו האָסט געדאַרפט זיין פערהיראַט אזוי ווי איך", האָט געזאָגט מאשע, „און האָבען אויך זיך א הויז מיט קינדער, וואָס מען דאַרף פאַר זיי קאָכען און געבען עסען, דאָן וואָלסטו ניט געווען ביי זיך אזוי לינדעפענטען."

„אינדעפענדענט, מיינט איהר", האָט איהר בעטסי פערריכט.

„נו, נו, טאָמער וואָלסטו מיר שוין געלערענט ווי צו ריידען, מיין בריה?"

בעטסי האָט וויעדער ענומען זינגען. זי האָט געזונגען און ניט אויפגעהערט אפילו וועז עס איז אריינגעקומען מאשע׳ס מאן.

„בראַוא, בעטסי!" האָט דער מאן געזאָגט. „דו זינגסט דאָך עפּעס גאָר פיין! טאָמער וואָלסטו אויסגעלערענט מיין מאשע׳ן א ביסעל זינגען?"

„נאָך וואָס פעהלט דיר?" האָט מאשע געזאָגט. „זינגען — מעהר פעהלט איהם ניט. אז די ווייב ווערט אויסגעריסען אין הויז, און ווערט פערשוואַרצט פון אזא גרויסער ווירטשאפט, דאָס קימערט איהם ניט!"

בעטסי האָט ענומען זינגען נאָך העכער, אום צו שטערען זייער קריעג. מאשע האָט זיך צוגעהערט, און געקוקט ווי איהר מאן הערט זיך אויך צו בעטסי׳ס זינגען, און אין האַרצען האָט זי זיך גע־טראכט: „הלואי שאַרט איהר שוין צו דער טיוועל א חתן, וועי איך פון איהר פטור!"

נעראָטען אין דער מאמען

די „דזשענטערקע" איז קראנק געוואָרען, און אלע שכנים פון דער טענעמענט הויז האָבען זיך געפרעהט.

„קריינקען זאָל זי ביז משיח וועט קומען!" האָט געזאָגט ציפּע גרונע פון פינפטען שטאָק, פּראָנט, רעכטס.

„קריינקען זאָל זי און ניט אויפהערען!" האָט געזאָגט דבורה דוואָשע פון פינפטען שטאָק, לינקס, צום הויף.

„זעהר רעכט אויף דער מרשעת!" האָט געזאָגט מאשע פון דריטען שטאָק. „דאָס איז פּאַר די בלוט וואָס זי צאַפּט פון אונז, פּאַר די בזיונות וואָס זי פערטיילט אונז, פּאַר שרייען אויף אונזערע קינדער, און פּאַר שילטען זיי."

„אזא מרשעת, אזא מכשפה!" האָט אויסגערופען אסתר די פּערלערקע, פון צווייטען שטאָק. „אימער מיט בלוטיגע, אימער מיט מסירת פּאַר דעם לענדלאָרד, אימער געהאַט מיט אונז צו טהאָן: דאָס געלאָזען די טהירען פון האָל אָפען ביי נאַכט, דאָס ניט ריכטיג אָבגעוואַשען די טרעפּ פון האָל, דאָס געוואָרפען עפּעס אין יאַרד, דאָס האָט א קינד געשריען צו הויף. שרייען זאָל זי שוין אויף די געדערים."

„מיט איהר מאַן דעם שכור צוזאַמען", האָט צוגעלייגט נאָך אייגע.

„אמן!" האָט געזאָגט ציפּע גרונע.

„דער דאָקטאָר זאָגט אז זי איז זעהר קראַנק", האָט געזאָגט דבורה דוואָשע.

„נעווער מיינד", האָט געענטפערט די פּערלערקע, „זי האָט א כח, די מרשעת, פון צעהן געזונדע סאָלדאַטען. זי וועט זיך נאָך אָבלעבען און געזונד ווערען, און אונז וויטער דערגעהן די יאָהרען!"

„ניט דערלעבען וועט זי דאָס!" האָט אויסגערופען ציפּע גרונע. „איך מוף גלייך ארוים אויב זי ווערט געזונד."

„זאָל זיך דער לענדלאָרד האלטען מיט איהר", האָט געזאָגט די פּערלערקע. „ער איז אזוי פערקאָכט אין דער גראָבער דייטשקע,

עסעקס טריט, אריבער־גענשפּרייזט דעם טאָגעבלאַט־פּאַרק, אריינגע־גאַנגען אין דזשעפּערסאָן סטריט און פון דאָרט זיך פּערקירעוועט אין מעדיסאָן סטריט.

זוען דער יונגער מאַן איז אריינגעקומען אין מעדיסאָן סטריט, האָט ער אָנגעהויבען צו לויפען האַסטיגער. די אַלטעטשקע האָט אויך געזומען לויפען שנעלער. פּלוצלונג האָט איינער פון די מענ־שען אין גאַס א געשריי געטהאָן „כאַפּט דעם גנב!" דער יונגער מאַן איז דערווייל אריינגעלאָפען אין א קאָרידאָר, אָבער א פּאָליס־מאַן, וועלכער איז געקומען צו לויפען אויף די געשרייען פון די מענשען אין גאַס, האָט דעם יונגען מאַן אָנגעכאַפּט פּאַר'ן קאָלנער, ארויסגעשלעפּט פון קאָרידאָר און צוגעהאַלטען, וואַרטענדיג ביז די אַלטעטשקע וועט אָנקומען און מאכען א קלאָגע. דער יונגער מאַן איז געווען רויט און בלאַס פּאַר אויפרעגונג. „לאָזט מיך! לאָזט מיך!" האָט ער זיך געבעטען ביים פּאָליסמאַן. „איך בין ניט קיין גנב! לאָזט מיך ארופּגעהן, דאָ אויבען וואוין איך. מיין פרוי געהט צו קינד און די אַלטע — דאָס איז די הייבאַם וואָס איך האָב קוים געבראכט צושלעפּען פון ריווינגטאָן סטריט."

די אַלטעטשקע האָט צוגעשאָקעלט מיט'ן קאָפּ אז דער יונגער מאַן זאָגט דעם אמת. דער פּאָליסמאַן האָט איהם אָבגעלאָזט אין דער געזעמל מענשען וואָס האָט זיך פערקליבען ביי דער הויז איז זיך צוגאַנגען מיט א געלעכטער.

אַ מאַרנע גאַס

אין ניו יאָרק איז דאָ אַ גאַס — אַ זעהר מערקווירדיגע גאַס — מעדיסאָן סטריט הייסט זי. ווילט איהר שטודירען די פעלקער פסי־כאָלאָגיע פון דער קאָסמאָפּאָליטאַנישער ניו יאָרק, דאַן געהט זיך דורך, אָדער בעסער פאָהרט זיך דורך אויף דער קאָר דורך מעדיסאָן סטריט.

די קאָר וואָס לויפט דאָרט איז אייגע פון די אַלטע, קלאָגעדיגע, צרה'דיגע, חושך'דיגע פאַוואָליע קאָרס וועלכע זיינען אונזער גרויסע שטאָדט פערבליבען ירושה פון די אַלטע צייטען, וועו אויף דעם פּלאַץ פון דער קאָכעדיגער בראָדווייַ זיינען געוואָקסען אוגערקעס, קירבעס און קרויט. פון בייַדע זייטען גאַס שטעהען הויכע, גרויסע טענעמענט הייזער, און יעדען פון די פענסטער לופטערען זיך קישענס מיט פּערינעס פון פערשיעדענע קאָלירען, אַזוי אַז די גאַס זעהט אויס ווי דעקאָרירט מיט פאָהנען לכבוד אַ גרויסען אינטערנאַציאָ־נאַלען יום טוב. קינדער זיינען פול אויף די טרעפ פון די קאָרידאָרען, אויף די טראָטוּאָרען און אויפֿן מיטען וועג — איין גאָט וויים ווי זיי ווערען דאָס ניצול פון די שווערע וועגען וואָס לויפען דאָרט דורך איינע נאָך די אַנדערע. אידישע שילדען פון מוהלים און דאָמען־שניידער וועלכע זיינען אין דיעזער גאַס זעהר פּיעל צייגען אַז דאָס איז אַ אידישע גאַס. אַזוי איז דאָס טאַקע ביז איהר דערגרייכט מאַרקעט סטריט. דאָרט הויבט זיך אָן צו ענדערען די לאַנדקאַרטע. די רייהען פון הויכע גרויסע טענעמענט הייזער ווערען אין מיטען אָבגעהאַקט. עס פאַנגען זיך אָן צוויי רייהען פון אַלטמאָדישע פּריוואַט הייזער, צו צווייי שטאָק מיט אַ בוידעם. קינדער זיינען שוין דאָ וויניגער און די בעפעלקערונג איז אַ געמישטע פון גריכען און אירלענדער.

געהט אַרויף אויף אַ פאַוואָליע קאָר און מאַכט די גאַנצע רייזע פון איין עק מעדיסאָן סטריט ביז דער ענדע און איהר וועט פיהלען דעם טעם פון מאַכען אַ רייזע דורך פערשיעדענע לענדער.

אז זי איז ביי איהם טייערער פון אלע טענערקעם. דאכצעך אזא אנטיסעמיטקע, האָט פיינד א אידישען פּנים, און אז עס קומט דער לענדלאָרד, פערגעסט זי גאָר אז ער איז א איד און ווערט מיט איהם א גאנצער מחותן."

די ווייבער האָבען זיך אריינגעלאָזט אין א שטילען געשפּרעך, און יעדע האָט דערצעהלט וואָס זי ווייס און וואָס זי שטויסט זיך אָן וועגען די פערהעלטניסע צווישען דעם לענדלאָרד מיט דער דזשעניטערקע, די דייטשקע.

דריי טעג זיינען אריבער און די דזשעניטערעם וועמעם פּפליכט עם איז געווען צו האלטען די הויז ריין און אָרדנונג איז געוואָרען בעסער, אָבער זי האָט נאָך געמוזט לייגען אין בעט, אונטערגעשפּאַרט מיט קישענס. און ווי נאָר זי האָט בעקומען כח צו רייזען, האָבען שוין די שכנים געהאָט פון איהר צרות ווי פריהער.

די דזשעניטערעם האָט געהאָט א קלייניע מיידעלע, האָט זי זי געשיקט זעהן וועלכע קינדער עס שפּיעלען זיך אין האל, די מיידעלע האָט איהר רעפּאָרטעט, אז די קינדער פון דריטען שטאָק שפּיעלען זיך אויפ'ן ערשטען, און די פון ערשטען שטאָק שפּיעלען זיך אויפ'ן „טאָפּ", ביי דעם אריינגאנג צום דאָך.

„קלאָפּ אָן אין יעדע הויז", האָט די מאמע געזאָגט צו דער טאָכטער, „און זאָג זיי אָן אויב זיי וועלען ניט אַוועקגעהמען פון האל זייערע קינדער וועל איך דערצעהלען דעם לענדלאָרד."

די טאָכטער האָט געפאָלגט.

אין א פּאָאר שטונדען אָרום האָט די זעלבע מיידעלע אָנגעקלאָפּט ביי ציפּע גרונע'ן אין טהיר און איהר געזאָגט: „מיין מאמע האָט געזאָגט, אז איהר זאלט מעהר ניט אריבערשיטען די מיספּעלע". זי איז אריין צו דבורה דוואָשען און איהר פערזאָגט דער מאמע'ס אָרדער אז זי זאל ניט וואַרפען קיין פּאַפּיר אין הויף. אסתר די פּערלערקע'ן האָט זי אָנגעזאָגט אז עס איז געקומען דער טאָג ווען זי דארף וואַשען די טרעפּ נעבען איהרע צימערען. אט אזוי האָט די „דזשעניטערקע", די הערשערין פון דער טענעמענט הויז, געקעניגט איבער די טענענטס דורך איהר קלייניר טאָכטער. און אלע טענטס זיינען געווען איינשטימיג אז די טאָכטער איז „א הונד געגען דער מאמען".

ער וויס עפעס וועגען אידען

דאָס איז געשעהן אין קראָטאָנא פּאַרק איינמאָל שבת נאָכ־מיטאָג.

אַן אַלטער אירלענדער איז געזעסען אויף א קלייענם לייגוואַנד בעצויגענעם שטוהל, וואָס ער האָט מיטגעבראַכט פון דער היים, אונטער א בוים און גערעזען א צייטונג.

א פּאָאר קלייע קונדסים זיינען געקומען פון הינטען און א זעץ געטהאָן דעם איירישמאַן אין קאָפּ.

מיט כעס איז דער אַלטער אויפגעשפרונגען און זיך געלאָזט לויפען נאָך די קלייע באַנדיטען. ער האָט זיי ניט געכאַפּט, אָבער וועו ער איז צוריקגעקומען האָט ער געפונען אַז אַנדערע חברה האָבען זיין שטוהל אוועקגענומען.

ער האָט זיך אַרומגעקוקט אויף אַלע זייטען און זהענדיג א אידישע פאַמיליע, פאָטער, מוטער און קינדער, זיצען צוזאַמען אויף א ביינקעל, האָט ער אויף זיי בעקומען א פערדאַכט אַז זיי האָבען בעהאַלטען זיין שטוהל.

„גיט מיר מיין שטוהל", האָט ער צו זיי געזאָגט.

„מיר האָבען ניט", האָט געזאָגט דער פאָטער, וועלכער איז געווען אן עלטערער מענש.

„איהר האָט צוגענומען מיין שטוהל", האָט דער איירישמאַן זיך אייגעשפּאַרט. „איך בין זיכער אַז איהר האָט עס צוגענומען און ערגעץ בעהאַלטען."

דאַן האָט זיך אויפגעהויבען א מיידעלע פון א יאָהר 15 וועלכע האָט געקענט בעסער זיך אויס׳טענה׳ן אין ענגליש און האָט געזאָגט:

„לוק היער, מיסטער! מיר זיינען אידען. היינט איז שבת און אונז אידען איז פערבאָטען צו טראָגען זאכען פון איין אָרט צום אַנדערען, ניט אפילו א שטיקעל פאפיר. יעצט גלויבט איהר אַז מיר האָבען ניט גענומען אייער שטוהל?"

ווי נור איהר פּאָהרט אַריין אין מעדיסאָן סטריט וועט איהר פּיהלען, אז איהר זייט צווישען אידען. דאָ וועט איהר ניט געפינען אַ גוי אויף אַ רפואה. דער לעצטער איירישער דושענישאָר האָט ארויסגעצויגען מיט דריי יאָהר צוריק. אויב איהר האָט ניט אַ דייטלִיך אידישען פּנים וואָלט איך אייך ניט ראָטהען צו שטעהן אויף דער פּלאַטפּאָרמע און אויך ניט זיצען ביי אַן אָפּענעם פענסטער. איהר וועט זיבער קריגען עפּעם אין קאָפּ: אַ באַנאַנאַ־שאָלעץ, אַ שטיינדעל, אַ העלצעל, אָדער סתם אַ הויפען בלאָטע. אַ אידישער קאָנדוקטאָר וועלכער זעהט אוים ווי אַן איטאַליענער האָט גענומזט אויפגעבען זיין שטעלע. קומענדיג איינמאָל מיט זיין קאָר אין דער קאָמפּאַניס אָפּיס אָהט ער אַוועקגעלענט ביים קאסירער אויפ'ן טיש: 16 פינף סענט שטיקע, 14 באַנאַנאַ־שאָלעץ, 13 קלייניע שטיינדלעך, פיער גרעסערע, אַ צופוילטע בארנע, 8 שטיקער קאַוועניע שאָלעץ און אַ קעפּעל פון אַ הערינג. ער האָט דאָס אלץ בעקומען אויף דער רייזע. ווי אַן אהרליכער קאָנדוקטאָר האָט ער דאָס אלעס אָבגענעבען צו דער קאָמפּאַניע און יעצט, האָט ער געזאָגט, איז ער קוויט! ער גיהט זיך זוכען אַן אנדער שטעלע.

נאָך מאַרקעט סטריט ענדערט זיך דער צושטאַנד. דאָרט קריגט מען אויך באַנאַנאַ־שאָלעץ און שטייניער אין קאָפּ, אָבער ניט די גוים קריגען עס נור די אידען.

די קאָנדוקטאָרען און אָנטרייבער פון יענער ליניע לייגען גרויסע צרות. אויב זיי זיינען גוים ווערען זיי בעוואָרפען בעפּאָר זיי גרייכען מאַרקעט סטריט, אויב זיי זיינען אידען ווערען זיי בעוואָרפען נאָך מאַרקעט סטריט.

עס טרעפט אמאל אז עס פּאָהרען צוזאמען אַ אידישער קאָנדוקטאָר און אַן איירישער אָנטרייבער. דאַן זעהט זיך ארוים די טראַגי־קאָמעדיע פון ראָסען זעהר דייטלִיך. איידער די קאָר קומט ביז מאַרקעט סטריט פּאָלען אלע באַנאַנאַ־שאָלעץ אויף דער פּראָנט פּלאַטפּאָרמע. נאָך מאַרקעט סטריט פּאָלען זיי אויף דער הינטער־סטער פּלאַטפּאָרמע.

און בייידע — אי דער אָנטרייבער, אי דער קאָנדוקטאָר — פערשוילטען דעם טאָג וואָס זיי האָבען אָנגענומען אזא שטעלע.

רעאַליסטישע הערינג אויף דער ביהנע

וואָס עסען די אַקטיאָרען וועלן זיי זיינען אויף דער ביהנע? אין פּיעסע פּיעסען קומט פֿאָר אויף דער סצענע ווי די העלדען פון דער דראַמאַ זעצען זיך אַוועק ביי א געגרייטען טיש עסען א מאָהל־צייט. מען פֿאַנגט אָן מיט הערינג אַלס פֿאַרשפּייז, און מען לאָבט זיך דערנאָך מיט זופ און מיט בראָטען, און מען פערטרינקט נאָך מיט עפּעס צו דעם — אָפּטמאָל איז דאָס ביער און מאַנכעסמאָל שאַמפּאַניער. דער עולם וואָס זיצט פון ווייטען איז טשיקאַווע צו ווייסען אויב די אַקטיאָרען זיינען טאַקע הונגעריג און זיי עסען ריכטיג אכילות, אָדער זיי שפּיעלען בלויז, און די הערינג מיט די בראָטען זיינען בלויז אויסגעמאָלט אויף שטיקלעך טאָווע, וועלכע די אַקטיאָרען נעהמען צום מויל און פערשטעקען דאָס אין אַרבע.

אמאָל, מיט יאָהרען צורוק, האָט א טהעאַטער דירעקטאָר געדענט פֿאַר אַן איבעריגע הוצאה צו געבען די אַקטיאָרען א ריכטיגען מאָהלצייט. א פֿאַפּירענע הוהן אָדער א לייוועטענע קאַטשקע איז געווען גענוג. אָנשטאָט ווייַן און שנאַפּס טרינקט מען נאָך יעצט אויך סאָדא וואַסער. אָבער שפּעטער, וועלן דער איינפלוס פון רעאַליזם האָט געזומען שטאַרק ווירקען אויף דער ביהנע, האָבען זיך אָנגעהויבען צו בעווייזען אמת'ע הערינג, אמת'ע זעמל און פֿאַמפּערניקל, אויך רעאַליסטישע היהנער און קאַטשקעס. וועלן אין די אַקטיאָרען יוניאָן איז איינמאָל געמאַכט געוואָרען דער פֿאָרשלאָג אז מען זאָל אַריינשטעלען אין זייער קאָנסטיטושאָן א פֿאָראַגראַף אז אין יעדען פאַל מוז דער דירעקטאָר געבען אמת'ע הערינג און אמת'ע טשיקענס, איז דער פֿאָרשלאָג דורכגעפאַלען, איינפאַך דערפאַר ווייל אזא פֿאָראַגראַף אין דער קאָנסטיטושאָן איז נאָר ניט נויטיג. קיין אָנשטענדיגער דירעקטאָר וועט עס אויפֿפאַלען צו געהן צוריק צו די אַלטע מעטהאָדען.

„דאָנ'ט טעל מי דהאַט!" האָט דער אַלטער אייריש־מאַן אויס־
גערופען. „איך האָב אַן איידים אַ אידען, אַ בריפ־טרעגער, און איך
זעה איהם אויסטראָגען בריעף יעדען שבת!"
און דער אייריש־מאַן איז אַוועק דראָהענדיג מיט'ן פויסט.

די ביזנעס ליידי

אז באראנאוויטש האָט חתונה געהאט האָט ער זיך געפיהלט זעהר גליקליך וואָם צו אלע מעלות וואָם זיין פרוי בעזיצט איז זי אויך א ביזנעס ליידי, א געשעפטס פרוי. שעהן איז זי אויך געווען: א הויבע, שעהן ענטוויקעלטע ברונעטין, מיט א פּאָאר גרויסע בלויע אויגען. דערצו איז זי געווען קלוג, ריידעוודיג, לעבעדיג, און מיט די פרייע מאניערען פון אן אמעריקאניזירטע פרוי וואָם איז ערצויגען אין דעם קרייז פון סוחרים.

באראנאוויטש איז געווען א פאבריקאנט פון מאנטלען, און ער האָט געמאכט גלענצענדע געשעפטען. אבער זיינע געשעפטען האבען אנגעהויבען צו גיהן פיעל בעסער נאָך זיין חתונה מיט סיידי שוואַרצשטיין, ווען זי איז אריין אין געשעפט מיטבריינגענדיג איהר לאנג יעהריגע ערפאהרונג אין דיעזען פאך, איהר גרויסען פליים, און א צעהן טויזענד דאלאר נדן. זי האָט גליך זיך בעקענט מיט אלע איינצעלהייטען פון געשעפט, און באלד האָט באראנאוויטש אנגעהויבען פיהלען אז ער ווערט קלענער, און קלענער, און קלענער, ביז זיין אנוועזנהייט אין געשעפט איז געווארען קוים בעמערקבאר.

די „ביזנעס ליידי" האָט בעויזען א גרויסען חשק צו טהאן די ארבייט אליין. פון אנפאנג האָט באראנאוויטש געהאט א פערדאכט, אז דאָם פלעכט זי אוים פאר איהם א פּאָאר לייצעם אום דערנאָך צו קענען אויף איהם רייטען און מאכען איהם אונטערטהעניג צו איהר ווילען. און דאָרום האָט ער געזוכט אנצוהאלטען זיך אן דעם געשעפט מיט אלע מעגליכקייטען, אזוי ווי ביזנעס וואלט געווען די פעסטונג פון זיין אונאבהענגיגקייט. אבער שפעטער האָט ער איינגעזהן אז ער האָט ניט וואָם מורא צו האבען, זיין פרוי האָט זיך אריינגעטהאן אין געשעפט אוים ריינער ליעבע צו דער קאריערע פון א געשעפטס פרוי.

ער האָט זיך אנגעהויבען פיהלען ווי א פינפטער ראד צום וואגען. אין הויז איז געווען ניט בעסער. דען אויך צו הויז האָט זיין

ביי מאַנכע אַקטיאָרען און כאָריסטען איז אזא פּיעסע ביי וועלכע מען גיט א סעודה א גאַנצער געווינם. אזא אבענר איז ביי זיי א יום טוב. די אידישע טהעאַטער דירעקטאָרען זיינען אין דער לעצטער צייט געווארען זעהר ליבערא! מיט די מאַהלצייטען. זיי סצענירען רייך געדעקטע טישען, מיט פרישע געבראָטענע קאַטשקעס פון וועלכע עס נעהט אזש נור א פּאַרע. און דערצו שטעלט מען אָן פרוכטען, אמת'ע אַראַנזשען, אמת'ע עפּעל, און אמת'ע באַנאַנאַס, דאָס איז א חוץ ווין, שנאַפּס (עס הייסט סאָדא וואַסער) און נים־לעך צום קנאַקען.

„היינט האָב איך ניט געקאָכט קיין סאַפּער", האָט מיט א קורצע צייט צוריק נעזאָגט א בעוואוסטע אקטריסע צו איהר מאַן, וועלכער איז אויך א בעוואוסטער אקטיאר.

„שור!" האָט ער געענטפערט. „אויך וואָס דאַרפען מיר סאַפּער? מיר וועלען דאָך היינט עסען אין טעאַטער. מען האָט מיר נעזאָגט אז עס וועט זיין גענוג צו עסען, כאָטש וועד צוליפּעט."

„זאָל דער דירעקטאָר בעסער צולאָפּעט וועדן", האָט די אקטריסע בעמערקט. „הלואי זאָלען זיי נור ניט פערגעסען גענבען חריין און זענעפּט. יעדען מאָל פערגעסען זיי אוועקשטעלען חריין און זענעפּט. זיי האָבען נעדארפט איינפיהרען זויערע אוגערקעס אויך. דאַן וואָלט דער עסען געווען א סך מעהר רעאַליסטיש."

די פּאָאר פּאָלק זיינען אוועק אין טעאַטער, מיטנעהמענדיג זייער אפּעטיט. אָבער ווי ערשטוינט זיינען זיי געווארען וען ביי זייער אָנקומען האָט זיי דער דירעקטאָר ערקלערט, אז ער האָט געענדערט די פּראָגראַמע, און מען וועט שפּיעלען גאָר אַן אַנדער שטיק.

די אַנדער שטיק איז אָהן א מאַהלצייט. הונגעריגערהייט האָבען די פּאָאר פּאָלק געמוזט דורכמאַכען צוויי שוועדע ראָלען. ער האָט נעדארפט פּיעס מאָל שטארבען, און זי — זינגען פּרעהליכע קופּלעטען און דערבי טאַנצען — און דאָס אלעס אויף א ניכטערען מאָגען!

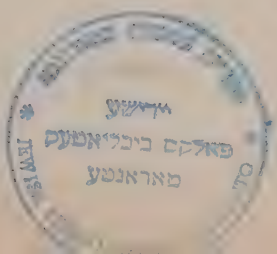

א פריעדליכען אופן. די ביזנעס ליידי איז צופריעדען מיט איהר געשעפט וועלכען זי האָט ארויפגעארבייט זעהר גרויס. באראנאוויטש איז גליקליך וואָס ער האָט א פרוי מיט וועלכע ער קען ריידען עט־ליכע פריינדליכע וועדטער וואָס זיינען ניט נוגע צום געשעפט.

מאַראַל: די גרעסטע ביזנעס ליידי איז די, וואָס פערשטעהט ווי צו האַלטען א מאן.

פרוי זיך אָבגענעבען מיט לעזען געשעפטס קאָרעספּאָנדענץ, מיט שרייבען און רעכענען. זעלטען וועט אַז זי האָט צייט געהאַט צו גיין מיט איהם אין טהעאַטער, אָדער ערגעץ אויף א שמחה.

„ווילסט גיין אין טהעאַטער?" פלעגט זי זאָגען, „טאָ גיה, וועל לאָזט דיך ניט? איך האָב קיין חשק צום טהעאַטער. איך דאַרף שרייבען א פּאָאר בריעף צו אונזערע קונדען. די צייט איז ניט זעהר גוט, און מען מוז דעם געשעפט א ביסעל אונטערשטופּען."

באַראַנאָוויטש האָט זיך געפיהלט איינזאַם, עלענד. קיינער האָט מיט איהם געהאַט קיין ברעקעל סימפּאַטהיע. זיינע אייגענע ארבייטער האָבען אויף איהם געקוקט ווי אויף א פרעמדען מענשען, וואָם בעלאַנגט גאָר ניט אין געשעפט.

די איינציגע פערזאָן וואָם האָט מיט איהם געהאַט סימפּאַטהיע איז געווען די בוכהאַלטערין פון זיין געשעפט, א בלאַסע, מאָגערע, שוואַכע מיידעל מיט א פּאָאר ברוינע אויגען אין וועלכע עס האָט געפלאַמט א בעהאַלטענער פייער. באַראַנאָוויטש האָט געהאַט די ארבייט אונטערצושרייבען טשעקס, וועלכע די בוכהאַלטערין פלעגט אויסמאַכען. דאָס איז געווען די איינציגע ארבייט וואָס איז איהם פערבליבען.

איינמאָל וועט זיין פרוי, די ביזנעס לייַדי, איז אריינגעקומען אין „פריוואַט אָפיס" וואו איהר מאַן מיט דער בוכהאַלטערין האָבען אויסגעמאַכט טשעקס, האָט זי געפונען זייערע שטוהלען צוגעדרוקט אייַנע צו די אַנדערע. דער קאָפּ פון דער בוכהאַלטערין איז געלעגען ביי איהר מאַן אויפ'ן שולטער.

די מיידעל האָט אַרויסגעלאָזען א קוויטש און האָט גענומען ברעכען די הענד. אָבער באַראַנאָוויטש האָט געפאַסט מוטה, און צוגעהענדיג צו זיין פרוי האָט ער געזאָגט:

„סיידי, איך בין ניט גלייקליך. איך מוז האָבען גליק אום יעדען פרייז. האַלט זיך דיר דעם געשעפט און לאָז מיך הייראַטהען דיעזע מיידעל."

„טעלעפאָניר נאָך א לאָיער און מיר וועלען דאָס אָבשרייבען געשעפטסמעסיג", האָט געזאָגט די ביזנעס לייַדי מיט א קאַלטען טאָן.

אַלעס איז אָבגעשריבען געוואָרען און אָבגעמאַכט געוואָרען אויף

פון דער אוּן יענער וועלט

די גזרה אויף וואסער

אמאל, אמאל, מיט יאהרען און יאהרען צוריק, האט אין סטאמבול געקיניגט א מלך, און דער מלך איז געווען א גוטער און גערעכטער. ער האט געזוכט די טובה פון זיין פאלק און האט רעגיערט מיט יושר און מיט ליעבע. ער האט אליין אויפגעפאסט אויף אלע פראגען און פאלקס־אינטערעסען פון לאנד, און ער האט געהאט איין צוועק אין לעבען, און דאס איז, צו זעהן זיין פאלק געזונד, גליקליך און גוטהערציג איינע צו די אנדערע.

אבער טראץ דעם קעניג'ס אונערמיידליכע ארבייט האט ער איינגעזעהן, אז דאס פאלק איז ניט גליקליך, אז זיינע בירגער לעבען ניט ריכטיג, אז זיי זיינען אונטערוואַרפען אונטער פיעלע קראנק־הייטען און אז מאסען מענשען שטארבען פאר דער צייט.

דער קעניג האט פערשטאנען אלע זיינע מיניסטארען, אום זיך מיט זיי צו בעראטהען, צו דערגעהן די אורזאכען פון דעם אונגליק־ליכען לעבען, און וואס צו טהון, אום צו ערהאלטען די געזונדהייט פון זיין פאלק און זיי צו מאכען גליקליך. אבער קיינער פון די מיניסטארען האט ניט געקענט צופריעדענשטעלען דעם קעניג. עס האט געשיינט אז די מיניסטארען האבען ניט געקענט דאס לעבען פון פאלק, און אז קיינער פון זיי האט זיך ריכטיג אינטערעסירט אין דאס לעבען פון די בירגער.

אין דעם הויף פון דעם קעניג האט זיך געפונען א אידישער דאקטאר, אבן אמת האט ער געהייסען, און אויסערדעם וואס ער איז געווען א גרויסער דאקטאר, איז ער אויך געווען א גרויסער פילאזאף און מיט זיין חכמה האט געקלונגען אפילו אין ווייטע מדינות. צו דיזען דאקטאר האט זיך דער סולטאן געוועندעט, איהם פארגעלענט אלע טרויעריגע אומשטענדען און איהם געבעטען ער זאל אויסגעפינען אן עצה און א מיטעל, ווי צו פערבעסערען די געזונדהייט פון פאלק, פערלענגערען זייערע יאהרען אויף דער ערד, און זיי צו מאכען גליקליך.

זאגען, אז איך וויל אבשאפען דעם גאנצען גלויבען פון אונזער נביא, און אז איך גלויב ניט מעהר אין דעם אללאה."

„גנעדיגער קעניג! גרויסער סולטאן!" האט אבן אמת גע־טענה'ט. „איך גלויב, אז דיינע פריסטער און דיינע פרומע לייט זיינען •פערשטענדיגע מענשען, און אז דו וועסט זיי ערקלערען די טרויעריגע אומשטענדען וואס הערשען אין לאנד, וועלען זיי אויך צוגעבען, אז עס איז געקומען די צייט, דאס מען מוז טהאן עפעס וואס זאל אנגרייפען דעם אונגליק ביי'ם וואלצעל. וועז מאחאמעד אליין וואלט יעצט געלעבט, וואלט ער זיכער מיט דיר איינשטימען. פערוואס אהער, אין דיין פאלאסט, די פריסטער און די פרומע לייט און איך וועל זיי ערקלערען, אז דורך דעם וואס דו וועסט מתיר מאכען אלעמען צו טרינקען וואס זיי ווילען, וועלען זיי אויפהערען צו טרינקען, און זיי וועלען וערען בעסערע מענשען, און זיי וועלען אנהויבען צו געהן אין דיי וועגען פון אללאה און זיין הייליגען נביא. איך וועל זיי איבערצייגען, אז דאס אידישע פאלק איז א ניכטערע נור דארום, ווייל עס איז אונז, לויט אונזער רעליגיאן ניט פערבאָ־טען צו טרינקען. אט דארום האבען מיר קיינע שכורים, און אט דארום עקזיסטירען מיר אלס שטארקע נאציאן, אבוואהל מיר האָ־בען זאגאר קיין לאנד.

„דו רעדטסט זעהר קלוג, מיין ליעבער אבן אמת", האט דער קעניג געזאגט. „אבער איך קען מיינע פרומע לייט בעסער. זיי זיינען מענשען מיט קרומע קעפ און קרומע אויגען. זיי זעהען ניט גליך און דענקען ניט גליך. זייערע אויגען זיינען פערקלעפט און זייערע אוירערן זיינען פערשטאָפט. עס וועלען זיי ניט העלפען קיין קלוגע רייד און קיין קלאהרע בעווייזע, דען זיי זיינען מענשען וואס ליעבען פינסטערנים און זיי בוקען זיך פאר יעדע דומהייט. זיי וויי־לען ניט לעבען נאך דעם גייסט פון דער צייט, נור לויט די לעהרען פון טויטע מענשען."

אבן אמת האט זיך פערטראכט און דער קעניג האט געווארט ביז דער אידישער חכם וועט עפעס זאגען. נאך א לאנגען שטיל־שווייגען איז דער פנים פון אבן אמת געוואָרען ליכטיג און זיינע אויגען האבען א שיין געטהאן מיט דעם בליטץ פון זיין פערשטאנד.

„מיין קעניג! איך האב א מיטעל!"

און אבן אמת האָט געטראַכט און געטראַכט, און דאַן האָט ער געעפענט זיין מויל מיט חכמה און געזאָגט:

„גרויסער הערשער!" האָט אבן אמת אָנגעפאַנגען. „דיינע בירגער פיהרען זיך ניט ריכטיג און שטאַרבען ניט אין דער נאַטירלעכער צייט. דער גלויבען פון דיין פאָלק פערבאָט זיי צו טרינקען וויין און אנדערע שטאַרקע משקה. און וואָס זעהען מיר איז דער רעזולטאַט? דער ביטערער טראָפּען, וועלכער איז פערבאָטען, שמעקט עס זעהר זיס. די רייכע לייט טרינקען אויס וואויל־טאָג, און די אָרימע טרינקען אויס צרות, און וואָס מעהר זיי טרינקען, אלץ שטאַרקער ווערט זייער דורשט נאָך די שטאַרקע משקה, וועלכע פערגיפטעט ביסלעכווייז זייערע געדערים און געהירן, וועלכע ערווועקט אין זיי אלע שלעכטע נאַטורען, און מאכט זיי אויסגעלאַסען און אויך פיינדליך אייניג צו די אנדערע. יעדערער זוכט צו בעפרידיגען נור זיין אייגענע לוסט און קוקט ניט וואָס דער אנדערער ליידעט דורך איהם. פון דעם איז ארויסגעקומען אז די אָרימע וועלכע אלץ אָרימער, און די רייכע וועלכע ערגער, און זייערע הערצער וועלכע אלץ האַרטער און האַרטער. בכן, אדוני קעניג, אויב איך האָב גע־פונען ליידזלעניקייט אין דיינע אויגען, האָב איך דיר פאַרצושלאָגען דיזע עצה: דו זאָלסט ארויסגעבען א בעפעהל, דאָס פון יעצט אן איז יעדען מאחמאדאַנער ערלויבט צו טרינקען וויין און אנדערע שטאַרקע געטרענקע, וויפיעל זיין הארץ גלוסט, און וועו דו וועסט מבטל זיין דיזען גרויסען איסור, וועלען דיינע בירגער אויפהערען צו שיכור'ען. דען יעדער מענש האָט לוסט צו דעם וואָס איהם איז פערבאָטען, אבער אז עס וועט מעהר ניט זיין דער פערבאָט, וועלען זיי אנהויבען טרינקען רייניע וואסער, זייער פערדייהונג וועט זיין גוט און די צירקולאציאָן פון זייער בלוט אין אָרדנונג, און ממילא וועלען זיי זיין געזונד, זייערע הערצער און געדאנקען וועלען זיך אברייניגען, און זיי וועלען אנהויבען צו לעבען גליקליך."

„דיין עצה געפעהלט מיר!" האָט דער קעניג אויסגערופען. „אבער, ליעבער אבן אמת! וואָס וועל איך טהאָן מיט די פרומע מאחמאדאנער און זייערע פריסטער? אויב איך וועל ארויסגעבען א מאניפעסט, וואָס וועט אבשאפען דאָס אלטע געזעץ פון קאָראָן, וועלען זיי געגען מיר אויפהויבען א גרויסען פראָטעסט. זיי וועלען

גער פערוואנדעלט געוואָרען אין אויפרעגונג.

„מיר וועלען דוקא טרינקען וואסער!" האָבען אלע בירגער מיט איין מויל געזאָגט. „מיר זיינען ניט געווען צו אזעלכע שלעכטע און נארישע געזעטצע. מיר וועלען אויפהערען צו טרינקען, שנאפס, און אפילו קאָפע, און מיר וועלען טרינקען דוקא וואסער, נור וואסער, און קיין אנדער זאך ווי וואסער!"

אבער וען די בירגער האָבען געוואָלט טרינקען וואסער, האָבען זיי נעפונען אלע ברונעמס און אלע וואסער־קוועלען פערזיעגעלט מיט דעם זיגל פון דער רעגיערונג, און ארום די טייכען זיינען געווען אויסגעשטעלט שומרים. וואסער האָט מען נור געקענט בעקומען פון די רעגיערונגס־בעאמטע, און נור צו צוויי גלעזער אויף יעדע פערזאָן. פיעלע האָבען זיך בעקלאָגט, אז די גלעזער זיינען זעהר קלייַנע און ניט פולע.

אין די קאפע־הייזער, וועלכע זיינען אויך געווען וויין־שענקען, האָט מען אויפגעהערט צו לייזען געלד. דער עולם האָט נור געוואָלט וואסער. דאָן האָבען די אייגענטהימער פון די קאפע־הייזער און וויין־שענקען אָנגעהויבען צו פערקויפען אין געהיים ריינע וואסער, און דער עולם האָט געצאָהלט גרויסע מקחים פאר וואסער און געטרונקען וואסער אויף וואָס די וועלט שטעהט.

די אייגענטהימער פון די טרינק־הייזער און די בירגער האָבען זיך אויסגעלערענט אונטערצוקויפען די רעגיערונגס־וועכטער און זיי פלעגען בעקומען וואסער אין עמערס און אין פעסער. „באקשיש" איז אימער, אפילו אין די בעסטע צייטען, געווען די הערשענדע מאכט פון לאנד, און דורך „באקשיש" האָבען די בירגער אימער געבראָבען דעם ווילען פון זייערע קעניגע.

דער פלאָן האָט געווירקט. די בירגער האָבען אויפגעהערט צו שכור'ען, און זיי זיינען געוואָרען געזינדער, אידעלער, גוטהערציגער אייגער צום אנדערען, און האָבען געלעבט שעהן, און געלעבט לאנג. די גזירה האָט אָנגעהאלטען ביז דער גרויסער און קלוגער סולטאן איז געשטאָרבען. דאָן איז זיין מלוכה איבערגעגאנגען צו זיינעם א זוהן, וועלכער איז ניט געגאנגען אין די וועגען פון זיין פאָטער, און דער נייער קעניג האָט די גזירה אָבגעשאפט.

זייט דאָן איז דאָס לאנד וויעדער אונגליקליך.

„זאָג, מיין ליעבער אבן אמת, עפּען דיינע ליפּען און זאָלען טריפען דיינע רייד ווי דער טהוי פון דעם שעהנעם פּריה־מאָרגען.“

„גרויסער הערשער!“ האָט אבן אמת געזאָגט מיט גרויס אי־בערלייגונג. „איך בין איבערצייגט, אז אויסער דעם וואָס ווייַן און אַנדערע שטאַרקע געטרענקע זיינען זעהר שעדליך וועז מען טרינקט זיי צופיעל און אָפט, בין איך אויך איבערצייגט, אז וואסער האָט אין זיך א גרויסע ברכה, דען עס רייניגט דעם מענשליכען קער־פער פון אינוועניג, אזוי ווי פון אויסוועניג, און וועז א מענש טרינקט א סך וואסער, פערטרייבט ער פון זיך פיעל קראנקהייטען. עס איז דאָרום מיין עצה, אז דו זאָלסט ארויסגעבען א שטרענגען בע־פעהל וואָס זאָל פערבאָטען מענשען צו טרינקען מעהר ווי צוויי גלאָז וואסער א טאָג, און דאָס וועל עס טרינקט אוים א דריטע גלאָז וואַ־סער, זאָל דארפען צאָהלען א קלייניע שטראָף; און וועל עס טרינקט אוים א פיערטע גלאָז וואסער, זאָל מוזען צאָהלען א גרעסערע שטראָף; פאר א פינפטע, נאָך א גרעסערע שטראָף; און אזוי העי־כער און העכער, אזוי דאָס דער וואָס טרינקט אוים צעהן גלעזער וואסער א טאָג, זאָל פערשיקט ווערען אין געפענגנים. וועז אזא בעפעהל וועט ארויסגעבען ווערען, וועלען זיך אלע נעהמען צו טרינקען וואסער; און דו, גרויסער קעניג, וועסט זעהן וואָס פאר א גוטעס דאָס וועט ברענגען דיין פאָלק.“

„געבענשט זאָלסטו זיין פון אללאה!“ האָט אויסגערופען דער סולטאן וועז ער האָט געהערט די עצה פון אבן אמת. „נאָך הייטע וועל איך ארויסגעבען דעם בעפעהל, און איך בין זיכער, אז דאָס וועט האָבען א גוטע ווירקונג.“

אזו דער קעניג האָט ארויסגעשיקט דעם בעפעהל איבער זיין גאַנצער מדינה, צו אלע פאשאָס, און צו די קאימאקאמס פון יעדער שטאָדט, און דער בעפעהל איז געווען, אז יעדען בירגער, סאי מאָן, סאי פרוי, סאי יונג, סאי אלט, סאי ריך און סאי אָרים — איז פערבאָטען צו טרינקען מעהר ווי צוויי גלאָז וואסער אין מעת־לעת.

וועז די בירגער האָבען זיך פון דעם דערוואוסט, זיינען זיי ע־ווארען ערשטוינט. זיי האָבען גאָר ניט געקענט פערשטעהן, וואָס האָט זייער גוטען און קלוגען קעניג בעווואויינען צו מאכען אזא נא־רישען און שלעכטען געזעץ. באלד איז די ערשטוינונג פון די בור־

זעקס סענט. אָבער דער פּערלער האָט זיך אָבגענאָרט, זעהר מיאוס אָבגענאָרט. דאָס האָט ער געזעהן שפּעטער.

ער האָט געבראכט די פּאָהן מיט אַנדערע רעגס צו א סוחר פון אַלטוואָרג. יענער האָט אויסגעקליבען אַלע אַלטע פּארטיכער, אַלע אַלטע רעקלאָך און קאָפּעלושען און בעצאָהלט דערפּאר גוטע געלד. די פּאָהן האָט ער צוריקגעקעהרט, זאָגענדיג: „ניין, דאָס איז נאָר מיר קיין סחורה."

דער רעגס־פּערלער האָט אַוועקגעטראָגען די פּאָהן מיט א בינטל שמאָטעס צו אן אנדער סוחר. יענער נעהמט די אַלע צוריסענע טראָנטעס, אַלע אַלטע שיך און לעכערדיגע פּאַנטאָפּעל, די זיידענע פּאָהן גיט ער צוריק, ער קען פון איהר קיין געברויך ניט מאָכען.

און דער איד פּערלט ארום מיט דער „אַלר־גלאָרי", אמעריקא'ס שטאָלץ, פּאר וועלכע קיין שמאָטע־הענדלער וויל א פּעני ניט געבען.

„וואָרום", האָט ער געפרעגט, „וואָרום איז דאָס ניט אזוי גוט ווי אַנדערע רעגס?"

„מיר קענען עס ניט געברויכען", דאָס איז די תשובה וואָס ער האָט בעקומען איבעראל. קורץ און שארף.

ער האָט דאן בעשלאָסען אַליין צו מאכען א געברויך פון דער זיידענער פּאָהן. ער האָט זיך פון דעם אויפגענעהמט א גרויסען זאק, א טאָרבע, צו טראָגען אין דעם די שמאָטעס אויף זיינע קרומע פּלייצעס.

און ער איז ארומגענאנגען מיט דער זיידענער טאָרבע איבער די גאסען פון דער גאָלדענער מדינה און געזונגען מיט א ניגון פון איכה:

„רעגס, רעגס!!" — שמאָטעס, שמאָטעס!

ער פּלעגט אויפהויבען זיינע אויגען אין דער הויך. ער האָט געזעהן גרויסע פּאָהנען פּלאָטערען מיט שטאָלץ איבער די רייכע הייזער און גליקליכע פּאַלאַסטען און ער האָט דאן געטראכט ביי זיך אין הארצען: „עה, איהר שטאָלצע פּאָהנען, וועלכע שוועבען אין די וואָלקענס, איך גיב ניט איין אַלטע שמאָטע פּאר איהר אַלע־מען. איך וועל זיך פון אייך שוין מעהר ניט לאָזען אָבנארען. איך בין שוין ניט מעהר גרין!"

די פּאַטריאָטישע טאַרבע

א איד אין באָסטאָן, וועלכער איז אריבערגעקומען פון דער פּינסטערער פערשקלאָפּטער „היים" אין דער ליכטיגער און פּרייער אַמעריקא מיט דער האָפענונג צו מאַכען גלאָט פון בלאָטע, האָט זיך נענומען צו האַנדלען מיט שמאַטעס און איז געוואָרען א „רעגס־פּערלער". שמאַטעס קויפט מען ביליג. פון א שמאַטע זוכט יעדער פּטור צו ווערען, א שמאַטע בעקומט מען אָפּטמאָל אומזיסט ווען מען מאַכט נור א נעבעך־פּנים'ל און מען שמייכלט ווען יענער רופט „שיני".

אזוי איז דער קליין דאר אידעל, וועלכער האָט אין זיין יוגענד געשטרעבט אין הויכע דרכים, אידעאלען און פאַנטאַזיעס, געוואָרען א פּראַקטישער שמאַטע־הענדלער. מיט שמאַטעס האָט ער געהאַנדעלט, מיט שמאַטעס איז איהם געווען פול זיין קאָפּ און שמאַטעס האָט ער געזעהן אין חלום און אויפ'ן וואַכער. נייע זאַכען, פּרישע און ריינע האָבען פּאר איהם קיין רייז ניט געהאַט. שעהנע קליידער, ריינע און נייע, האָבען איהם ניט בעגיסטערט. פּלעגט ער בעגעגענען רייך־געקליידעטע דאמען, אין זיידענס, מיט בלומען און פּליטערלאָך, פּלעגט ער אָנהויבען טראַכטען פון דעם סוף, פון דעם תכלית — ווען פון דעם אלעם ווערט שמאַטעס און ער וועט זיי אויפקויפען ביליג, זהר ביליג. ער שטעלט שוין ביי זיך אין דער מחשבה א פּרייז אויף דעם.

אָבער ניט אימער איז איהם געלונגען אָבצונאַרען די יענקים און כאַפּען ביי זיי מציאות. ווען ער איז אין א שעהנעם נאָכמיטאָג געקומען צו אן איירישע גויה פּרעגען אויב זי האָט עפּעס שמאַטעס צו פערקויפען, האָט איהם די איירישע גויה געצייגט א צוריסענע גרויסע פּאָהן. דער פּערלער האָט די פּאָהן בעטראַכט, זי איז געווען פון טהייערע זייד, מיט ווייסע און רויטע שטרייפען און שטערענדלאָך אויף א בלויען הימעל־קאָליר־דיגען ווינקעל. ער האָט דערפּאר געגעבען א פענדל צו פּרעגלען פיש, וועלכע האָט איהם געקאָסט

דעם נגיד׳ס מזל

1.

דער רייכער מיסטער אייבערעם סילווערמאן, פּרעזידענט פון דער קאָנגרעגיישאָן אנשי גלופּסק, איז געווען זעהר קראנק. דאָקטוירים האָבען איהם שוין אָבגעזאָגט דאָס לעבען. און יעדע מינוט האָט מען זיך געריכט אז אָט־אָט קומט די ענדע. די ברידער פון דער חברה אנשי גלופּסק האָבען שוין געמאכט הכנות, געריידט וועגען אויסקלייבען פאר זייער פּרעזידענט דעם בעסטען פּלאַטץ אויף זייער בית עולם, דען מיסטער סילווערמאן איז געווען א שעהנער בעל־הבית, א גוטער ביזנעס־מאן אין זיין געשעפט און א טרייער ארבייטער אין דער קהלה. ער איז געווען אזא מענש וואָס האָט ניט געוואָלט אז קיינער זאָל האָבען געגען איהם קריוודעם. געצאָהלט פּראָמפּט זיינע חובות, „גסעטצלט" שנעל אלע סכסוכים, ליעב געהאט צו זיין „קליר ענד איווען" — ריין און אויסגעגלייכט — מיט יעדערען. אויב ניט על פּי יושר, איז כאָטש נאָך דעם דין, נאָך דער „לאָא".

אז ער האָט געזעהן, דאָס די לעצטע מינוט קומט, האָט ער אָנגעהויבען טראָכטען ווי אזוי קומט מען אין הימעל „קליר ענד איווען", אז קיינער זאָל צו איהם קיין קריוודעם ניט האָבען. עם איז דאָך בעוואוסט, אז דער גרעסטער צדיק האָט דאָך אויף זיך זינד, וועלכע זיינען פערשריבען אויף זיין רעכנונג אין הימעל און פאר וועלכע ער מוז אָבקומען זיין שטראָף.

„איך וועל פערקויפען אלע מיינע עברות צו אן אנדערען", האָט מיסטער סילווערמאן געזאָגט, „איך וועל געבען וויפיעל מען וועט פון מיר פערלאַנגען, אבי צו קומען אין הימעל א ריינער, מיט א ריינעם רעכנונג און קענען גלייך געהן אין גן־עדן."

אין זיין קאָנגרעגיישאָן האָט זיך געפונען אן ארימער מלמד, וועלכער האָט געהאט איין גרויסען אידעאל אין לעבען, און דאָס

איין טאָג, ווען דער רעגם־פּערזאָר איז אזוי אומגעאַנגען מיט זיין זיידענע טאַרבע אויף די פּליִיצעס, האָט איהם א פּאָליסמאַן געפּאקט און ארעסטירט פאר בעלַיידיגען די פּאָהן פון די פּעראייניגטע שטאַטען, מאכענדיג דערפון א געברויך פאר א פריוואט־געשעפט. דאָם איז לויט דעם געזעץ פערבאָטען, און דער פּערזאָר איז פון א ריכטער שטראפירט געוואָרען מיט 20 דאָלאָר.

דאָם געלד האָט דער פּערזאָר געהאַט אָנגענרייט צו שיקען צו זיין פרוי אין רוסלאַנד. אָנשטאָט געלד האָט ער איהר יעצט געשיקט א ביטערען בריעף, אין וועלכען ער האָט אויסגעלאָזט אלע קלאָגען צו קאָלומבוסען מיט זיין פּאָהן.

דער שמאַטע־פּערזאָר האָט יעצט בעקומען א האַם צו יעדע זאָרט פּאָהן, א נייע אָדער אן אלטע. ער קוקט אויף זיי אלע מיט א געפּיהל צוזאמענגעמישט פון שפּאָט און מורא. אָבער ווען ער דערזעהט אן אמת'ע שמאַטע, איז ער זיך מחיה.

אויך געבען נאָך אן עקסטרא הונדערט דאָלאר איהר זאָלט שוין אויך נעהמען אויף זיך די עברות וואָס איך וועל בעגעהן ביז מיין טוידט. איך האָב ניט פיעל צו לעבען. איך וויים דאָס, אָבער א מענש קען זינדיגען אין דער לעצטער מינוט. ער קען זינדיגען מיט'ן מויל, אָדער מיט'ן געדאַנק. אלזאָ, איך גיב אייך נאָך א הונדערטער און איהר זאָלט נעהמען אויף אייך אלע עברות וואָס איך וועל נאָך זינדיגען ביז מיין לעצטע סעקונדע וועט קומען. כ'לעבען, וויפיעל קען איך נאָך זינדיגען?"

דער מלמד האָט בעקומען נאָך א הונדערטער און איז אוועק אהיים א פרעהליכער, א גליקליכער.

2.

קומענדיג אהיים, האָט דער מלמד דערצעהלט פון זיין שמחה צו זיין פרוי און אין הויז איז געוואָרען ששון ושמחה. „באשע!" האָט ער געזאָגט, „אויס מלמד און דו ביזט אוים פעדלערקע. ניט מעהר וויל איך דארפען קנעלען מיט די אמעריקאַנער קונדסים און ניט מעהר וועסטו דארפען פערקויפען הייסע ארבעס אין גאַס. פאר אונזערע קינדער לאָז איך מאָרגען מאכען נייע פלודערקעס, און שיך וועל איך זיי קויפען, נייע שיך און פון בעסטען לעדער. און דערוויל, מיין אידענע, מאך א פיינעם מאָהלצייט, קויף א צונג, געזונע לעבערלעך, פופיקלעך, גריבענעס. קויף איין אלעם פון די שעהנסטע און דאָס בעסטע. זשאלעווע ניט קיין געלד. א גאנצען לעבען אָבגעהונגערט. טא לאָמיר זיך היינט גוט אָנעסען. מאך דו דעם מאָהלצייט און איך וועל געהן נאָך וויין."

דרייַ שטונדען שפעטער איז דער מלמד מיט זיין פאמיליע געזעסן ארום טיש און געגעסען א סעודה וואָס זיי האָבען פריהער אפילו אין חלום ניט געזעהן. דער מלמד האָט אין זיך אזוי פיעל ארריינגעפאקט און ארריינגעגאַסען, דאָס ער האָט קיין כח ניט געהאט אויפצושטעהן. ער איז איינגעשלאָפען זיצענדיג ביים טיש. אויף מאָרגען האָט ער זיך אויפגעכאפט א קראנקער מענש און האָט ניט געקענט ארויסקריכען פון בעט. מען האָט גערופען א דאָקטאָר און ער האָט ערקלעהרט, אז דער מלמד האָט זיך איבערגעגעסען און

איז אָנצוקלייבן טויזענד דאָלאר, קויפּען א פּאָרם, ווערען א פּאר־מער און פּטור ווערען פון דער ווייסטער פּרנסה, די מלמדות. לייר־דער האָט ער פון זיין פּרנסה ניט געקענט אָבשפּאָרן אפילו טויזענד סענטען. אָבער דאָך האָט ער ניט אויפגעהערט צו טרוימען אין צו ריידען פון א פּאָרם.

אָט דיזען מלמד האָט דער גביר געלאָזט רופען און האָט צו איהם געזאָגט: „ר' זלמן! ווילט איהר ווערען אן אויפגעריכטער־מענש, דאן וועל איך אייך געבען די געלעגענהייט."

„הונדערט מיט צוואנציג יאָהר זאָלט איהר לעבען, מיסטער פּרעזידענט!" האָט דער מלמד אויסגערופען. „איך וועל אייך קיינ־מאָל ניט פערגעסען. איך וועל נאָך אייך לערנען משניות יעדען טאָג. איך וועל זאָגען תהלים נאָך אייער נשמה."

די האַלב־טוידטע ליפּען פון דעם גביר האָבען געשמייכעלט אי־בער דעם מלמד'ס רייד.

„הערט אויס", האָט מיסטער סילווערמאן געזאָגט. „איך וועל אייך געבען טויזענד דאָלאר, מזומן געלד, בתנאי איהר זאָלט ביי מיר אָבקויפען מיינע עברות. איך ווייל קומען אין הימעל א ריינער."

„אייערע עברות זיינען ניט ווערטה אפילו קיין צעהן סענט", האָט דער מלמד געזאָגט. „איהר, אזא שעהנער איד, אזא גרויסער בעל צדקה, אזוי פיעל ש'נדר'ט פאר דער שוהל, אזוי פיעל עליות, מפטיר, מצוות אָהן א שיעור — ווי קומט צו אייך עברות? אפשר פאר א האַלבען דאָלאר קען מען אָבקויפען אלע אייערע עברות, אסור אויב זיי זיינען ווערטה אפילו א סענט מעהר."

„אָבער איך גיב אייך טויזענד דאָלאר וועז איהר נעהמט אויף זיך אלע מיינע עברות. לאָמיר דאָס שנעלער ענדיגען. די צייט איז קורץ. לאָמיר דאָ אָבמאכען א תקיעות כף און איהר קריגט דאָס געלד."

דער מלמד האָט זיך געריבען די אויגען, ווען מיסטער סיל־ווערמאן'ס געשעפּטס־פערוואלטער, ווועלכער איז דערביי געווען, האָט איהם אָבגענעהמען צעהן הונדערטער.

„לאָנג לעבען זאָלט איהר", האָט ער געזאָגט שטאַרק ענריהרט. „איך וועל נאָך אייך זאָגען קדיש ווי נאָך אן אייגענעם טאַטען."

„הערט צו", האָט מיסטער סילווערמאן געזאָגט. „איך וועל

מיסטער סילווערמאן, דער גרויסער בעל צדקה, דער שהנער מענש, דער אַרענטלעכער סוחר און פרעזידענט פון די אנשי גלופסק, איז ער פאר שרעק שיער נאָך אַ מאל געשטאָרבען. עברות זיינען דאָ גע־ווען גאנצע פעק, אויף הונדערטע בלעטער פערשריבען. ווער וואלט דאָס גלויבען אויף אזא שהנעם אידען! און וואָס פאר אַן עברות! — אזעלכע וואָס אויף דער זינדיגער וועלט מאכט מען נאָר קיין וועזען פון דעם, נור אין הימעלשען בוך זיינען זיי געווען פערשריבען מיט רויטע און שווארצע פלאמען. אַן אַרענטלעכער סוחר, אמת, געצאהלט זיינע בילם רעגעלמעסיג, ניט געגנב'עט אין וואָג אדער אין מאָס, אבער ער האָט ניט געצאהלט זיינע מענשען גענוג אום זיי זאלען קענען מאכען א לעבען. ער האָט זיי אויף געצוואונגען צו ארבייטען אין זיין געשעפט פון זיבען אוהר אין דער פריה ביז עלף אוהר ביינאכט און האָט זיי אבגעפרעמדט פון זייערע פאמיליען. די קינדער פון די ארבייטער זיינען צוליעב דעם ערצויגען געוואָרען אָהן השגחה און זיינען אוועק אויף שלעכטע וועגען. און דערפאר זיינען אלע זינד פון די קינדער פערשריבען געוואָרען אויף דעם רעכ־נונג פון זייערע עלטערענם ברויט־געבער. א חוץ דעם זיינען דאָ געווען פערשריבען טויזענדער עברות פאר ערנידריגען מענשען אין שוהל, ניט צולאָזענדיג זיי צו אַן עליה אדער אַן אַנדער כבוד, טרע־טענדיג אויף זייערע היהנער־אויגען און געבענדיג זיי אימער צו פיהלען, אז זיי זיינען ניט קיין מיוחסים ביי גאָט. און אבוואָהל דיזע אלע עברות זיינען בענאָנגען געוואָרען אָהן א כונה, אָהן דעם בעוואוסטזיין, אז ער האָט געטהאָן מענשען שלעכטס, זיינען דאָך די עברות פעררעכענט געוואָרען אויף זיין חשבון.

„פינף הונדערט יאָהר כף הקלע", האָט דער מלאך, דער הויפט־ריכטער צוגע'פסק'ענט דעם אָרימען מלמר." און נאָכדעם ווי איהר וועט ענדיגען אייער טערמין פון כף הקלע, זאלט איהר פערשיקט ווערען אויף הונדערט מיט פינף און זיבציג יאָהר שאול תחתיה, דער אונטערשטער עטאַזש פון גיהנום. נאָכדעם זאלט איהר אבקו־מען די שטראָף פאר אייערע עברות. די שטראָף פאר אי־ערע אייגענע זינד איז, אז איהר זאלט שטעהן באָרפוס אויף גאנע־לעך דרייצעהן מינוטען מיט צוואניג סעקונדען."

לייִדעט פון א געפּעהרלעכקייט מאַגן. אַלערלייי מיטלען האָט דער דאָקטאָר אָננעוואַנדעט, אָבער דער מלמד איז וואָם ווייטער געוואָרען אַלץ ערגער ביז דער דאָקטאָר האָט אויפגעגעבען אַלע האָפענונגען און דער מלמד האָט שוין געגומען טראכטען וועגען זאָגען וידוי.

* * *

צו דערזעלבער צייט איז מיט מיסטער סילווערמאַן, דער גרויסער גביר און פּרעזידענט פון דער „חברה אנשי גלופסק", פּאַרגעקומען א גרויסע ענדערונג. נאָך דעם ווי ער האָט פערקויפט אַלע זיינע עבֿרות צו ר' זלמן דער מלמד, האָט ער אָננעהויבען פיהלען בעסער. עס קען זיין, אז די שמחה וואָם ער איז ריין געוואָרען פון אַלע זיינע חטאים האָט איהם געהאָלפען זיך שטארקען. די דאָקטוירים האָבען בעמערקט אז זיין צושטאַנד ענדערט זיך צום גוטען, און ער ווערט וואָם ווייטער אַלץ בעסער. אזוי האָט דאָם אָנגעהאַלטען א גאַנצע נאַכט, און אויף מאָרגען אין דער פרי האָבען די דאָקטוירים ערקלעהרט, אז מיסטער אייבערעם סילווערמאַן איז אויסער געפאהר.

וואָם א טאָג איז דער גביר געוואָרען שטארקער.וואָם א טאָג איז דער מלמד געוואָרען ערגער. אזוי איז דאָם געגאַנגען ביז דער גביר איז ארויסגעקראָכען פון בעט און אין דעם זעלבען טאָג איז דער מלמד אויסגעגאַנגען און מען האָט איהם געלייגט שערבלעך אויף די אויגען.

3.

קומענדיג אויפ'ן עולם האמת האָט מען דעם מלמד געבראַכט פאר'ן בית דין של מעלה און מען האָט איהם געזאָגט, אז עס איז דאָ געגען איהם א גרויסע רעכנונג: ערשטענס, זיינע אייגענע עבֿרות און צווייטענס, די עבֿרות פון דעם גביר מיסטער אייבערעמס סילווערמאַן.

ווען דער מלמד האָט דערזעהן זיינע אייגענע עבֿרות, האָט ער א שמייכל געטהאָן. אזוי לאַנג זיך געמוטשעט אויף דער זינדיגער וועלט און אזוי וועניג געזינדיגט. אָבער אז ער האָט א קוק געטהאָן אויף די עבֿרות וואָם ער האָט אָבגעקויפט פון דעם גביר

פערט: „איך קען טהאן אלעם אין דער וועלט און מיר וועט קיין שטראף ניט קומען דערפאר. מיין נשמה איז פערזיכערט. מ י ך וועט מען ניט שמייסען."

5.

מיט א טרויעריגע הארץ האָט זלמן דער מלמד אויף יענער וועלט אָנגעפאנגען זיין 500 יעהריגען טערמין כף הקלע און מיט ביטערנים אין זיין הארצען האָט ער נעטראכט פון די 175 יאָהר גיהנום וואָס ער וועט מוזען לייִדען פאר פרעמדע זינד. אָבער נאָכ־דעם ווי ער האָט ערשט אָבגעדיענט איין טאָג, האָט מען איהם וויע־דער נערופען צום בית דין של מעלה און מען האָט איהם געזאָגט:

„פאר פערפעהלען דאוונען מעריב און עסען א מאָהלצייט מיט אן אקטריסע אין א טרפה'ן רעסטאָראן לייגט מען אייך צו נאָך 15 יאָהר כף הקלע."

„ווי אזוי? ווען?" האָט דער אונגליקליכער מלמד געפרעגט.

און דאָס איז די אָנטוואָרט וואָס ער האָט בעקומען פון בית דין:

„דער מאן, ביי וועמען איהר האָט אָבגעקויפט אלע זיינע חטאים וואָס ער האָט געזינדיגט צוזאמען מיט די וואָס ער וועט זינדיגען, האָט זיך יעצט גענומען אויף א שלעכטען וועג און איהר וועט מוזען לייִדען זיין שטראף, ר' זלמן. פערגעסט ניט, אז איהר האָט מיט איהם געמאכט א תקיעת כף."

אויפ'ן דריטען טאָג האָט מען דעם מלמד געפרעגט צום בית דין און מען האָט איהם אָנגעזאָגט:

„פאר שפיעלען קאָרטען א פרייטאג צו נאכט און אויסרויבען־דיג פיער סיגארען און פאר אויפעסען צוויי חזיר וואורשטלעך וועט צו אייער שטראף צוגעלייגט נאָך פערצעהן יאָהר מיט דריי מאָנא־טען גיהנום."

און זייט דאן, ווי ביי נאָט איז א טאָג, פלעגט מען דעם מלמד ברייִנגען צום בית דין של מעלה און איהם פאָרלעזען עפעם א שפּא־גל נייעם חטא, און יעדען מאָל איז דער חטא געווען א גרעסערער, א שווערערער, א העסליכערער. „רבונו של עולם!" האָט דער מלמד אויסגערופען, „איך וועל דאָך נאָר קיינמאָל ניט אויסגעליי־

און ווי דער משפט איז אויסגעשפּראָכען געוואָרען, האָט מען דעם מלמד גלייך פערשיקט אין כּף הקלע.

4.

אַז דער גביר איז אראָב פון זיין קראנקען־בעט, האָט ער די ערשטע זאַך זיך נאָכגעפרעגט אויף זלמן דעם מלמד. און אז מען האָט איהם געזאָגט, אז ער איז געשטאָרבען, האָט ער אויפגעהויבען די הענד צום הימעל און געזאָגט: „ברוך דין אמת! עס איז טאַקי פאר איהם בעסער ווּאָם ער איז געשטאָרבען, ווייל ער וועט קענען פריהער אָנפאַנגען אָבצוקומען די שטראָף פאר מיינע עבֿרות און ער וועט פריהער אויסגעליטערט ווערען."

עס ליגט שוין אין דער טבע פון א ביזנעס־מענשען, אז נאָכ־דעם ווי ער מאכט א גוט געשעפט, האָט ער ליעב נאָכצוזעהן אויב מען קען פון דעם גוט געשעפט מאכען נאָך א בעסערען. מען שניידט, למשל, די הוצאות, אָדער מען פערגרעסערט די פּראָפּיטען, אָדער ביידע זאכען צוזאמען. אונזער גביר, מיסטער אייבערעם סיל־ווערמאן, האָט איינגעזעהן, אז ער האָט געמאכט א פיעל בעסערען געשעפט ווי ער האָט געדענקט. און ער האָט געזוכט דעם געשעפט צו פערגרעסערען און ארויסצונעהמען פון איהם דעם גאַנצען בענע־פיט וואָם איז דאָ אין דעם. ער האָט זיך דערמאָנט, אז זיין אָבמאָך מיט דעם מלמד איז געווען, אז דער מלמד זאָל אויף זיך נעהמען אויך אלע עבֿרות וואָם ער, מיסטער סילווערמאן, וועט בענעהן בי־ער וועט שטאַרבען. הייסט עס, אז ער מעג יעצט זינדיגען פיעל ער ווייל און פאר די עבֿרות וועט מען שטראָפען דעם מלמד. מיס־טער סילווערמאן האָט דאָ געזעהן א גוטע געלעגענהייט צו געניסען א ביסעל עולם הזה, הנאה האָבען און קיין עבֿרה ניט פערדיענען.

און אונזער שהנער גביר האָט אָנגעהויבען צו לעבען א גוטען טאָג און א גוטע נאכט. און אז די מיטגליעדער פון די אנשי גלופּסק האָבען געשריען: „גוואַלד, ברודער פרעזידענט, איהר טהוט דאָך כל דבר אסור! איהר עסט טרפות, איהר טרינקט יין נסך, איהר רוי־כערט אום שבת, איהר זייט דאָך וועדטה מען זאָל אייך פון דער חברה ארויסווארפען", האָט דאָן מיסטער סילווערמאן זיי געענט־

וועג עם אַרבייט פאַר'ן טייפעל

דער אשמדאי, דער מלך פון אלע שדים, איז געוועסען אין זיין קאנצעלאריע אין גיהנום און פאר איהם זיינען געשטאנען אייניגע פון זיינע שלוחים, וועלכע זיינען ערשט געקומען פון דער ווייסער וועלט איהם אבצוגעבען א בעריכט וועגען דעם אויב זיין פינסטערע מאכט וועלט שטארקער, אדער שוואכער.

די שלוחים, אמת'ע טייוואלים מיט קעלבערנע עקלעך און היה־נערשע פיסלעך, זיינען געקומען אייניגוויז און אבגעגעבען זייערע בעריכטען צום אשמדאי.

„איך קום פון א שפאציער איבער דער ערד", האט געזאגט דער ערשטער, „וואו איך בין פיעל ארומגענאנגען, און איך האב דאָרט געזעהען, אז מענשען זיינען ניט ארעמטליך. אונזער גרויסער שונא, דער יושר, איז כמעט ווי אין גאנצען פערשוואונדען געווא־רען. אויפ'ן ערד־קוגעל הערשען נור שווינדעל און בעטרוג. דער שטארקער דריקט דעם שוואכען, און דער שוואכער דעם וואס איז שוואכער פון איהם. אונעהרליכקייט בעהערשט די גאנצע וועלט".

„דאס איז שוין אן אלטע מעשה", האט געזאגט דער קעניג פון די טייוואלים. „איך הער דאס שוין זייט טויזענדער יאהר. עס האט מיר שוין זיך צוגעגעסען צו הערען אימער דאס זעלבע. אפשר האסטו עפעס נייעס?" האט ער זיך געוועגדעט צו א צווייטען.

דאן האט דער צווייטער געגומען דאס וואָרט.

„איך קום פון א שפאציער איבער דער ערד, וואו איך בין פיעל ארומגענאנגען, און איך האב דאָרט געזעהען, אז אונזער גרויסער שונא דער אמת עקזיסטירט שוין ניט מעהר. זיין פלאטץ האבען פערנומען ליגען און פאלשקייט. עס איז זעלטען יעצט צו געפינען א מענשען וואס זאל וועלען זאגען אן אמת אויף אן אנדערען, אדער וואס זאל וועלען הערען אן אמת וועגען זיך. דער סוחר זאגט ליגענס, דער גייסטליכער זאגט ליגענס; ליגענס וועלען פערשפרייט

טערט ווערען. האָט רחמנות אויף מיר, הייליגער בית דין! מיין גאַנצען לעבען האָב איך געהאט כּף הקלע מיט גיהנום, קיינמאָל ניט געהאט א זאטען טאָג, בין איבערגעקומען די גרעסטע צרות, און נאָכדעם אז איך האָב בעקומען עטליכע דאָלאר און האָב געמיינט, אז לסוף ווער איך שוין פּטור פון מיינע צרות, האָט זיך ארויסגעוויזען אז דאָס געלט האָט מיך געבראכט נאָך אין א גרעסערען אונגליק. איבער דאָס פערפּלוכטע געלט לייד איך און ווען נאָך לעבן טויזענדער יאָהרען כּף הקלע אין גיהנום. האָט רחמנות! אפשר וואָלט געווען א סברא, אז איהר זאָלט דעם גביר אהערצו וואָס שנעלער צונעהמען? אויב ער וועט בלייבען לעבען, דאָן גאָט וויים וואָס איהם קען נאָך איינפאַלען צו טהאָן און איך וועל פאר דעם מוזען לעבען. ערבארימט זיך, הייליגער בית דין, נעהמט איהם צו אהער!"

„ניין", האָט דער בית דין געזאָגט. „ער איז נאָך ניט אלט גענוג. ער קען נאָך לאַנג לעבען. בלויז צדיקים שטאַרבען יונג, אזוי איז ביי אונז איינגעפיהרט און א מנהג ברעכט דעם דין און אויך דעם יושר."

א נגיד האָט מזל! — האָט זיך דעם מלמד'ס נשמה געטראכט — ער האָט די וועלט און יענע וועלט!

זעהן נייע רעליגיעזע סעקטען שפּראָצען ארויס יעדען יאָהר, און דער גלויבען אין מכשפים און וואהרזאגערס איז שטאַרק פערברייט. די ערד איז פול מיט דומהייט אזוי ווי דער ים איז פול מיט וואסער."

„דומהייט, חא־חא־חא!" האָט דער אשמדאי זיך צולאכט. „וואָס איז דאָס פאר א נייעס? דומהייט איז אזוי אלט ווי די וועלט! גוואלד, איך האלט ניט אויס! האָט ווירקליך קיינער מיר קיין נייעס ניט געבראכט, כאטש עטוואָס א ברעקעלע גוטע נייעס?"

דאן האָט א פינפטער געזומען דאָס וואָרט:

„איך קום יעצט פון א שפּאציער איבער דער ערד, וואו איך בין פיעל ארומגעגאנגען, און איך האָב דאָרט געפונען א נייעס זאָרט מענשען, וואָס ווילען אויסבעסערען די וועלט. זיי רופען זיך ר ע־פ אָ ר מ ע ר און זייער צוועק איז אריינצורוקען דעם נאָז אין פרעמ־דע געשעפטען, זוכען חטאים, און צווינגען מענשען צו זיין גוט און פרום. די רעפאָרמער גלויבען, אז דער עיקר איז צו מאכען, אז אנ־דערע זאלען זיין גוט און פרום. זיי גלויבען, אז זיי טהוען אויף אזוי פיעל פאר דער וועלט, דאָס זיי אליין זיינען פריוועליגירטע פערזאָנען, און זיי ערלויבען זיך דאָס וואָס זיי פערבאָטען אנדערע. דער עיקר איז ביי זיי דער איינפלוס אויף אנדערע, ניט די אייגענע אויפפיהרונג. אפטמאל מאכען זיי א ליארם, טרייבען ארויס חטאים פון זייער מיטע, און דער עולם רוהט זיך דערווייל אָב א ביסעל, אום צו קענען נאכדעם בענגהן גרעסערע חטאים מיט מעהר לעבעדיגקייט און מעהר פרישקייט. די רעפאָרמער זיינען אונזערע ריכטיגע פריינדע, וועלכע העלפען אויפצוהאלטען די מאכט פון דיין מאיעסטעט, גריסער אשמדאי, אויף דעם ערד־קוגעל."

„בראוא!" האָט אויסגערופען דער אשמדאי. „דו האסט מיך ניי בעלעבט. יעצט וויים איך, וועד עם ארבייט פאר מיר געטריי!"

דורך וואָרט און שריפט. עלטערע קאָרמענען זייערע קינדער מיט ליגענם נאָך פון זייער קינדהייט אָן, און די קינדער לערנען זיך שנעל אוים צו בעלוינען זייערע עלטערן מיט בעסערע און גרעסערע לי־ גענס. דער מאַן זאָגט ליגענם צו זיין פרוי און די פרוי צום מאַן. מיט איין וואָרט: דער שקר איז יעצט דער אייניגיגער הערשער אויפ'ן ערד־קוגעל."

„זאבאָבענעם!" האָט אויסגערופען דער אשמדאי. „אלץ די זעלבע אלטע מעשה!" ער האָט צוגערופען א דריטען פון זיינע משולחים, און איהם געפרעגט וואָם האָט ער געזעהן. דער דריטער האָט אָננעפאַנגען בזה הלשון:

„איך קום פון א שפּאַציער איבער דער ערד וואו איך בין פיעל ארומגענאַנגען, און איך האָב דאָרט געזעהן, אז מענשען האָבען פער־ לאָרען זייערע קעפּ און זיינען געוואָרען פאַנאַטיקער. יעדער איז פערגליבט אין זיינע אייגענע השגות און ער קעמפּפט מיט פייער און שווערד געגען יעדען וואָם איז ניט אייגפערשטאַנדען מיט איהם. קיין מענש וויל ניט פערשטעהן זיינע מיטמענשען. זיי זיינען אלע טויב געוואָרען צום פערשטאַנד, צו איבערליגונג. דער פריידען־ קער פערפאַלגט דעם גלויביגען נאָך מעהר ווי דער גלויביגער איהם. טאָלעראַנץ איז אין גאַנצען פערטריבען געוואָרען פון דער וועלט. עם הערשען נור די היטץ־קעפּ מיט זייער פאַנאַטיזם."

„אלט, אלט, אלט!" האָט אויסגערופען דער אשמדאי. „אי־ מער די זעלבע! מיינע טייוואָלים האָבען זייט די לעצטע עטליכע טויזענד יאָהר גאָרנישט אויפגעטהאָן אויף דער וועלט. אלץ די זעלבע שווינדלער, ליגנער, און פאַנאַטיקער! עפּעם נייעס האָט איהר, טייוואָלים, געדארפט ענטדעקען. דיזע זאכען זיינען געווען גוט פאר די אמאָליגע דורות, אָבער יעצט לעבען מיר דאָך עפּעם אין צוואַנציגטען יאהרהונדערט! — נו, לאָמיר זעהן וואָם דו האָסט צו זאָגען!" האָט ער אויסגערופען צו א פיערטען פון זיינע שלוחים.

„איך קום פון א שפּאַציער אויף דער ערד, וואו איך בין פיעל ארומגענאַנגען", האָט דער פיערטער אָננעפאַנגען מיט דער זעלבער הקדמה." און איך האָב דאָרט געזעהן, אז די מענשען זיינען ge־ זונקען אין אונווייסענהייט. אין אמעריקא, וועלבע רעבענט זיך אלם אייגע פון די פראָגרעסיווע לענדער אין דער וועלט, האָב איך גע־

ענטשיידען דורך א מעהרצאהל פון שטימען וועלכע פון די דריי שעהנהייטען פערדיענט דעם נאָמען „קעניגין פון מאָנט־קאַרלאָ".

דער בעשטימטער טאָג איז געקומען. מאָנט־קאַרלאָ האָט אַוועקגעלייגט אַלע אַנדערע זאָרטען וועטעם און האָט געגומען וועטען אויף די דריי פרויען. יעדער איינער האָט געשטעלט גרויסע סומען גאָלד אין קאָן, דער האָט געוועט אויף דיזער פרוי, און יענער אויף אַן אַנדערער.

די דריי שעהנהייטען זיינען אייניגווייז ערשיענען אויף א פּלאַטפֿאָרמע און די פערזאָמלטע האָבען זיי אָנגעהויבען נייגיריג צו בעטראַכטען.

צוערשט איז אַרויסגעטראָטען א פרוי, וועלכע איז געווען בעהאָנגען פון קאָפּ ביז די פים מיט בריליאַנטען. זאָגאָר דעם זיים פון איהר קלייד איז געווען בעזעצט מיט טהייערע שטיינער. די אַנווע־זענדע זיינען געבליבען ווי פערשטיינערט. מיט אזוי פיעל ציערונג, אַראָנזשירט אין אזא אָרדנונג, האָט די שעהנהייט אויסגעזעהן ווי א מלאך וואָס האָט זיך ערשט אָבגעבאָדען אין דער זון.

„זי געווינט, זי געווינט!" האָט זיך געלאָזט הערען איבער'ן גאַנצען זאל.

„וואַרט", האָט אויסגערופען דער פאָרזיצענדער פון דער אויס־שטעלונג, „עס דארפען פאָרקומען נאָך צוויי."

נאָכדעם איז ערשיענען די צווייטע. דער עולם איז ביי איהר ערשיינונג געוואָרען איבערראַשט און געפּענט די מיילער. די צווי־טע שעהנהייט איז ערשיענען אין א דעליקאַטען, כמעט דורזיכטי־גען קאָסטיום וואָס האָט אויסגעצייגט דעם שעהנעם געבוי פון איהר קערפער. זי האָט אויף זיך ניט געהאַט קיין אייניגע שטי־קעל ציערונג, אפילו ניט קיין רינג. איהר אייניגע ציערונג איז געווען א רויטע ראָזע אויף איהרע שווארצע האָאר. נאָך איהר איז געגאַנגען א דיענסט און די דיענסט איז געווען בעהאַנגען גראַדע מיט אַזוי פיעל גאָלדוואַרג, פערל, דיאַמאַנטען און בריליאַנטען, ווי די שעהנהייט וואָס איז ערשיענען צוערשט.

„איך ווייל אייך צייגען", האָט די שעהנהייט נומער צווי־זאָגט, „אז איך האָב ציערונג, אָבער איך בין שעהן אָהן דעם, די ציערונג פאַסט זיך זעהר צו מיין דיענסט."

דריי שעהנע פרויען

מאָנט־קאַרלאָ איז גוט בעריהמט אין דער וועלט. אָהין קומען זיך צוואמען די גרעסטע שפּיעלער פון גאַנצען ערד־קוגעל. דאָרט ווערען געוואונען און פערשפּיעלט פערמעגענס. דאָרט ווערען פון בעטלער מיליאָנערען און פון מיליאָנערען — בעטלער אין עטליכע מינוטען צייט. בעריהמט איז אויך מאָנט־קאַרלאָ צוליעב איהר מערקווירדיגען בית־עולם, וואו עס ליגען דורכאוים אזעלכע מענשען, וואָם האָבען זיך נענומען דאָם לעבען מיט זייערע אייגענע הענד, נאָכדעם ווי זיי האָבען פערלאָרען זייערע פערמעגענס.

אָבער נאָך מעהר בעריהמט איז מאָנט־קאַרלאָ צוליעב די שעהנע פרויען וואָם קומען אהין פון דער גאַנצער וועלט — די שעהנסטע פון יעדען לאַנד. געלינגט עס איינעם אז דער מזל שמייכעלט צו איהם, שמייכלען אויך צו איהם די שעהנהייטען.

צווישען די שעהנע פרויען זיינען דריי געווען בעריהמט אלס די קעניגינם פון מאָנט־קאַרלאָ. און צווישען דיזע דריי איז אָנגעגאַנגען א שטאַרקע און א שטענדיגע קאָנקורענץ. יעדע אייגע פון זיי האָט געוואָלט זיין די אייניציגע קעניגין, עס הייסט, אנערקענט צו וועלען אלס די שעהנסטע פון די שעהנסטע.

אין דעם שטענדיגען קאמפּף צווישען זיך האָבען די דריי שעהנהייטען זיך בענוצט מיט די שעהנסטע קלייידער און מיט די רייכסטע ציערונג. מאָדיסטען און יואוועלירער האָבען שווער געארבייט אָנווענדיג זייער גאנצע קונסט צו פערגרעסערען די נאַטירליכע שעהנקייט פון די דריי פרויען, און צו העלפען זיי אריבערצושטיי־גען אייגע די אנדערע מיט קאָסטיומען און ציערונג. די גרעסט פון דיזער שטאַרט האָבען געוומען א לעבהאפטען אנטהייל אין דיעזען שעהנהייטס־קאמפּף.

עס איז ענדליך בעשלאָסען געוואָרען, אז אלע דריי שעהנהייטען זאלען אין א געוויסען טאג ערשייגען פאר א פּובליקום, אָנגעטהאָן און צוגעפּוצט אין זייער בעסטענם, און דאָם פּובליקום זאל

די לעגענדע פון אַן אַלטען מלך

אמאל איז געווען א מלך. האָט ער געקיניגט איבער פיעלע לענדער און איבער פיעלע פעלקער. ער האָט געהאט די גרעסטע ארמעען, פון וועלכע ער אליין איז געווען דער אנפיהרער. אליין פלעגט ער רייטען אויף זיין מלחמה־פערד פאַראויס, אין די ערשטע רייהען. גרויסע, מעכטיגע פעלקער האָט ער בעזיעגט מיט זיין שווערד. שטאלצע, מוטהיגע קעניגע האָבען זיך געבוקט צו איהם און געקוסט דעם שטויב פון זיינע פיס. און די גאנצע וועלט האָט געציטערט פאר זיין נאָמען.

אזוי זיינען אַוועק יאָהרען. יעדער יאָהר האָט געבראכט אונטער דעם מלך'ס הערשאפט נייע פראָווינצען און נייע אונטערטהאנען. יעדער יאָהר האָט איהם געבראכט פרישען גלאנץ און א פערגרעסערטע מאכט, און דער מלך איז געוואָרען שטאלץ, זעהר שטאלץ. און אין זיין גרויסען שטאלץ האָט ער אויסגערופען:

„אני ואפסי עוד! איך בין דער איינציגער הערשער און אויסער מיר גיבט עס קיינער ניט.“

נאָך יאָהרען זיינען אריבער, פיעלע יאָהרען. דעם קעניג'ס קאָפּ איז געוואָרען וויים ווי שנעע, נור זיין פנים איז געבליבען יונג, זיין קערפער גלייך און זיין אויג שארף. ער איז געוואָרען אלט אין יאָהרען, אָבער אין קראפט איז ער געבליבען יונג.

„איך וועל לעבען אייביג!“ האָט דער קעניג אויסגערופען מיט שטאלץ.

אָבער באלד נאָכדעם איז עטוואָס געשעהן.

דער קעניג איז קראנק געוואָרען. די גרעסטע דאָקטוירים פון לאנד זיינען גערופען געוואָרען. זיי האָבען דעם קעניג בעטראכט און נאָך א בעראטהונג צווישען זיך, האָבען די דאָקטוירים ערקלערט, אז דער קעניג האָט שוין אויסגעלעבט זיינע יאָהרען און דער טויט, די ענדע פון אלע שטערבליכע, מוז קומען.

„איך וועל ניט שטאַרבען!“ האָט דער קעניג אויסגערופען.

„זי געווינט! זי געווינט!" האָט דער פּערזאַמעלטער עולם געשריען. „זי איז קעניגין!"

„וואַרט אויס!" האָט אויסגערופען דער פּאַרזיצענדער. „עס קומט נאָך די דריטע."

און אז די דריטע איז ערשיענען, האָט דאָס גאַנצע פובליקום אויסגעשאַסען מיט א געלעכטער. איהרע קלײדער זיינען געווען פערשמירט אין בלאָטע, איהר האָאר צוואוואַרפען, און איהר געזיכט איז געווען אזוי פערפלעקט, אז מען האָט זי קוים דערקענט.

„לאָכט ניט!" האָט זי געזאָגט מיט א שטאַלצע שטימע. „צו־ערשט הערט מיך אויס, נאָכדעם וועט איהר אורטהיילען. איך בין אַהער געפאָהרען אָנגעטהאָן אין מיינע בעסטע קלײדער און רייך־סטע ציערונג. איך האָב אויף זיך געהאַט אזעלכע ציערונג וואָס זיינען מיר געגעבען געוואָרען פון פרינצען און פון קעניגע. אָבער וועז איך האָב פערלאָזען מיין ווילא האָב פּלוצלונג דערזעהן ווי א יונגער מאן טרינקט זיך. איך בין אין מיינע קלײדער אריינגע־שפרונגען און איהם ארויסגעשלעפּט פון וואסער. ער האָט מיך גע־בעטען איך זאָל איהם לאָזען שטאַרבען, ווייל ער האָט פערשפּיעלט דעם גאנצען פערמעגען פון זיין מוטער, וועלכע איז אן אלמנה. איך האָב פון זיך אַראָבגענומען מיין גאנצע ציערונג און דאָס איהם אַוועקגעגעבען מיט דעם בעדינג, אז ער זאָל דאָס אלעס פערקויפען און צוריקקעהרען זיין מוטער איהר פערלאָרענעם פערמעגען. רע־טענדיג איהם פון וואסער האָב איך זיך אזוי אויסגעשמירט און אָט דאָרום זעה איך אויס אזוי לעכערליך."

„זי געווינט!" האָט דער עולם געשריען. „זי האָט געוואונען! הוררה!"

און די דריטע איז פערבליבען „קעניגין" פון מאַנט־קאַרלאָ.

די מוזיקאנטען זיינען געקומען און זיך אויסגעשטעלט נעבען די גענעראלען.

„מיר איז קאלט", האט דער קעניג געזאגט און זיין שטימע האט געציטערט. „דעקט מיך ארום בעסער. הייסט געבען דעם סיגנאל צו מלחמה. זאלען די טראמפייטען בלאזען און די פויקען קלאפען. דער קעניג געהט מלחמה האלטען מיט'ן טויט. זאל די מוזיק שפיעלען דעם מלחמה־מארש!"

שוואבער און שוואבער איז דער קעניג געווארען. די דיענער האבען איהם אונטערגעשפארט מיט מעהר קישענס. ער האט קוים געקענט האלטען גלייך זיין קאפ.

בלאס ווי דער טויט איז געווען דעם קעניג'ס פנים, וויים אזוי ווי די האאר פון זיין קאפ, נור זיינע אויגען האבען אויפגעשיינט, וועז ער האט דערהערט זיין בעליעבטען מלחמה־מארש.

„מיין שווערד, מיין שווערד גיט מיר אהער!"

די דיענער האבען דעם קעניג דערלאנגט זיין שווערד, אבער אין זיין האנד איז ניט געווען גענוג קראפט דעם שווערד אנצוהמען.

„העבער! העבער! זאל די מוזיק שפיעלען העבער! זאלען די טראמפעטען בלאזען שטארקער, זאלען די פויקען קלאפען מיט דער גאנצער מאכט, ער קומט! דער שונא קומט! מיר איז קאלט, קאלט, דעקט מיך איין, ווארימער, ווארימער, גענעראלען! רינגעלט מיך ארום, אייערע שווערדען ציעהט ארויס פון זייערע שיידען!"

די גענעראלען האבען זיך אויסגעשטעלט מיט די בלויזע שווערדען אין זייערע הענד. די פויקען און טראמפעטען האבען געקלאפט אוז געבלאזען. די מוזיק האט געשפיעלט הויך אוז פון דרויסען האבען זיך געהערט דונערענדע געשרייען:

„יחי המלך! עס לעבע אונזער קעניג!"

„העבער! העבער!" האט דער קעניג געשעפצעט ווען זיינע לעצטע קרעפטען האבען שוין אנגעהויבען איהם צו פערלאזען. „ווארום זייט איהר שטיל געווארען? ווארום הער איך אייך ניט? ווער האט אויסגעלאשען די ליכט פון טאג? עס איז מיר פינסטער.

„איך האָב אזוי פיעל מאָל בעגעגנט דעם טויט אין שלאַכטפעלד און איך האָב איהם אימער בעזיגט. ניין, ניט א י ך וועל שטאַרבען, ניט א י ך וועל זיך לאָזען בעזיגען פון׳ם טויט. איך וועל קעמפּפען!“

און וועהרענד ער האָט אויסגעשריען די לעצטע וועהרטער האָט ער פּלוצלונג דערפיהלט, אז די ערד זינקט אונטער איהם. ער האָט זיך איבערגעשראָקען. צום ערשטען מאָל אין זיין לעבען אז ער האָט געפיהלט שרעק. ער האָט זיך אריינגעווארפען אין א גרויסען וווייכען שטוהל. ניין, די ערד איז ניט געזונקען אונטער זיינע פיס. נור זיינע קנעכלעך האָבען זיך אונטערגעבויגען פון א פּלוצלינגען אָנפאָל פון שוואכקייט.

„איך וועל ניט שטאַרבען!“ האָט דער קעניג מיט פעסטער עגטשלאָסענהייט אויסגערופען, פיהלענדיג א מאָדנע קעלט אין זיינע פיס.

„דעקט מיך ארום! מיר איז קאַלט!“ האָט דער מלך געזאָגט צו זיינע דיענער.

די דיענער האָבען דעם קעניג ארומגעדעקט די פיס, איהם אונטערגעשפּאַרט דעם קאָפּ מיט וווייכע קישענס און געווארט אויף זיינע וווייטערע בעפעהלען.

„רופט מיר צוואמען מיינע גענעראַלען!“ האָט דער קעניג בעפוילען.

די גענעראַלען זיינען געקומען אין זייערע גלענצענדע מלחמה יוניפאָרמען מיט שווערדען ביי די זייטען.

„רופט מיר צוואמען די שטארקסטע סאָלדאטען פון מיין ארמעע“, האָט דער קעניג וווייטער געזאָגט. „זאָלען זיי זיך ארומשטעלען ארום מיין פּאַלאַסט.“

די סאָלדאטען האָבען זיך ארומגעשטעלט ארום דעם קעניג׳ס פּאַלאַסט מיט זייערע אָפיציערען און פּאָלקאָוווניקעס. די גענעראַלען זיינען געבליבען שטהען ארום דעם קעניג׳ס שטוהל אין פּאַלאַסט.

„רופט צוואמען די מוזיקאַנטען פון מיין ארמעע. זאָלען זיי קומען מיט אַלע זייערע אינסטרומענטען, מיט זייערע פויקען און טראָמפּעטען.“

פון למד׳ס טאגעבוך

(קאפירט פון אן אלטען מאנוסקריפט וואס מען האט געפונען אין וואטיקאן)

זאנטאג, דעם....טען אלול. מזל טוב! איך האב נעכטען חתונה געהאט. אין אלול איז זעהר גוט חתונה צו האבען. מיט מיין צלה׳ן האב איך אויך חתונה געהאט אין אלול. מיין נייע פרוי, עדה, איז גאר אן ענגעל! זי וועט זיין די „בעל" פון גאנץ נוד.

א צייט לאנג האב איך געזוכט פאמיליען־גליק מיט א פרוי. אבער פרויען זיינען האלבע מענשען, ניט פאלקאמען. אויב א פרוי איז שעהן אין געזיכט און ענטוויקעלט אין איהר קרעפער, איז זי געוועהנליך זעהר וועניג ענטוויקעלט אין אינטעלעקט. זי קען ניט צופריעדענשטעלען דעם גייסט, מען קען מיט איהר קיין לאנגען גע־שפרעך ניט פיהרען. מען קען זיך מיט איהר ניט ווייזען אין גע־זעלשאפט. זי פערשטעהט קיין אפערא און איז פרעמד פון פא־עזיע. א מאן מיט א הויך־ענטוויקעלטען געשמאק און מיט אר־טיסטישע געפיהלען ווי איך קען מיט שעהנהייט אליין ניט לעבען גליקליך. אבוואהל מען מוז צוגעבען, אז א שעהנע און געזונדע פרוי מאכט אויך א שעהנעם, ריינעם היים און שעהנע געשמאקע מאכלים. אבער אן ארטיסט לעבט ניט בלויז פאר׳ן מאגען.

דאגעגען, א פרוי וואס איז געביל־דעט און מיט וועלכע מען קען רעדען און פערבראנגען, וועלכע קען אמוזירען א קאמפאניע און מען דארף זיך ניט שעהמען מיט איהרען א וואלט, אט אזא פרוי איז געוועהנליך ניט שעהן און ניט חנ׳עודיג. מתושלח האט מיר א מאל אין א קאפע־סאלון געזאגט א קלוג־וואלט: „שעהנהייט און קלוגהייט", האט ער געזאגט, „זיינען א מאל געווען שוועסטער, נור זיי האבען זיך צוקריענט און געהן מעהר ניט צוזאמען." דער אל־טער פוקס! ער זאגט אימער קלוגע זאכען, און אז אפילו אן אנ־דערער מאכט א מאל א גוטען וויטץ, זאגט מען, אז דאס שטאמט פון מתושלח׳ן. מתושלח׳ס וויטצען וועלען בלייבען אונשטערב־ליך. מען וועט זיי זאגען און איבערזאגען אפילו צעהן טויזענד

עס איז שטיל געווארען. איך זעה קיינעם ניט. אלע צולאָפען און איבערגעלאָזען מיך אליין מיט'ן שונא אין דער פינסטער."

די גענעראלען האָבען אַ וואָרט ניט געהערט פון דעם וואָס דעם קעניג'ס ליפען האָבען שוין קוים, קוים געשעפּצעט. די מוזיק, די טראָמפּעטען און די פויקען האָבען נעמאכט א רעש ביז'ן הימעל. אין דרויסען האָבען די סאָלדאטען און דאָס פאָלק ניט אויפּגעהערט צו שרייען: „יחי המלך! עס לעבע אונזער גרויסער מעכטיגער קעניג!" און אינוועניג אין פּאַלאַסט איז געלעגען א בר מנן, ארומגערינגעלט מיט בעוואפענטע גענעראלען און מיט מיליטערישע מוזיקאנטען, וועלכע האָבען געשפּיעלט דעם מלחמה־מארש פון א קעניג וואָס האָט שוין ניט מעהר געהערט.

סופּעראינטעגדענט, מיט בוכהאלטערס און קאָרעספּאָנדענטען, מיט אַן אַגראָנאָם, מיט אַן אַסיסטענט אַגראָנאָם, מיט א דאָקטאָר פּאַר די מענשען, א דאָקטאָר פּאַר די פערד און קיה, און נאָך אויבער־הערערן און אונטער־הערערן, אַלערליי בעאמטע און קנאַקער.

א חוץ דעם האָט דער גביר, דער גרויסער וואָהלטהעטער, געגרינדעט א ספּעציעלע ביורא וואָס זאָל זיין דער פערמיטלער צווישען איהם און זיין קאָלאָניע. די ביורא פלעגט ערהאַלטען רעפּאָרטען פון די משגיחים פון דער קאָלאָניע, און דעם עסעניץ פון דיזע רעפּאָרטען פלעגט די ביורא איבערגעבען צו דעם גביר. די ביורא פלעגט אויך אַרויסגעבען רעפּאָרטען צו די צייטונגען, און יעדען יאָהר אַרויסגעבען א שעהן געדרוקטען בוך וואָס האָט ענט־האַלטען א בעריכט וועגען דער קאָלאָניע.

און עס האָבען געקרעכצט די קינדער פון ישראל אונטער דעם יאָך פון די אידישע אדונים, וועלכע האָבען געשיקט וועגען זיי רעפּאָרטען, אז אַלעם גהט גוט, אין בעסטער אָרדנונג. און די אדונים האָבען געוועלטיגט איבער די קאָלאָניסטען מיט א שטאַרקער האַנד און מיט א גרויסע בייטש.

איינמאָל האָבען זיך די קאָלאָניסטען צוזאַמענגענומען און אָנגעשריבען א קלאָגע צו זייער וואָהלטהעטער, דעם גרויסען גביר. די קלאָגע האָט דעם גביר'ס סעקרעטער אָבגעשיקט צו דער ביורא, די ביורא האָט עס דורכגעלעזען און אָבגעשיקט צום סופּעראינטענ־דענט פון דער קאָלאָניע. דער סופּעראינטענדענט האָט פּערזופען אַלע קאָלאָניסטען, האָט זיי גוט אָנגעזידעלט, און דאָס איז געווען דער סוף פון דער קלאָגע.

צוויי יאָהר האָט מען זיך געפּלאָגט מיט דער קאָלאָניע. עס איז זעווען א וויסטענים, און געוואקסען זיינען דאָרט בלויז שטיינער און־ערנער. ענדליך — נאָך צוויי יאָהר מיהע האָט מען דאָרט אויף א בוים דערזעהען צוויי פלוימען.

„פלוימען! פלוימען!" האָבען די קאָלאָניסטען געשריען מיט דער זעלבער שמחה ווי קאָלאָמבוס האָט געשריען „ערד! ערד!"

דער סופּעראינטענדענט איז געקומען צו לויפען מיט זיין אסיסטענט, מיט די צוויי אַגראָנאָמען. זיי האָבען בעטראַכט די

יאָהר שפּעטער. אַלזאָ, וועז איך האָב געזעהען, אז שעהנהייט מיט קלוגהייט קענען ניט זיין צוזאמען אין איין פּערזאָן, האָב איך בעי־ שלאָסען חתונה צו האָבען מיט א שעהנער בעזונדער, און מיט א קלוגער בעזונדער.

איך האָב איינגעפיהרט, אז מיינע צוויי ווייבער זאָלען איינע פון די אנדערע ניט ווייסען, ווייל עס איז שווער, אז צוויי ווייבער פון איין מאן זאָלען לעבען גוט צווישען זיך. מיין ערה מיט איהר ענטוויקעלטען געשמאַק, מיט איהר ארטיסטישען טעמפּעראַמענט, וועט קיינמאָל ניט קענען האָבען קיין רעספּעקט פאר צלה'ן, וועלכע איז אונגעבילדעט. און מיין צלה, וועלכע איז אַן אייגאַבע אוי־ שולדיגע נשמה, וועט קיינמאָל ניט קענען פערשטעהן ערה'ן מיט איהר הויכע בילדונג און קוליטיווירטע מאניערען. איך האָב דא־ רום אָבגעמאכט ביי זיך צו האַלטען זיי אָבגעזונדערט איינע פון די אנדערע. עס וועט מיר שפּאָרען צרות, און אפשר אויך א פּראָצעס.

מיטוואָך, דעם...טען. איך האָב געמאכט א קורצע „האָניג־ מאָנאַט"־רייזע מיט מיין ערה'ן נאָך חנוך, די שטאָדט וואָס מיין פרומער עלטער־עלטער זיידע האָט געבויט און א נאָמען געגעבען נאָך זיך. נאָכדעם האָב איך אריינגעפיהרט מיין ערה'ן אין דער שעהנער וואוינונג וואָס איך האָב פאר איהר איינגעריכטעט, אין א נייער ברוינשטיין הויז מיט אלע בעקוועמליכקייטען. ערה איז גע־ וועז איבערראַשט, וועז זי האָט געפונען אונזער וואוינונג אזוי פּראכטפאָל אויסגעמעבלירט. אָבער דער גרעסטער סורפריז איז געווען פאר איהר, וועז זי האָט אין איהר בודואר געפונען א נייעם גאַרטעל פון פייגען־בלעטער, געמאכט נאָך דער לעצטער מאָדע פון שנער. אפילו געבילדעטע פרויען, וואָס רעדען אימער געגען דער מאָדע, האָבען דאָך אלעיין אויך ליעב צו זיין אין דער מאָדע. מיין ערה איז אין דיזען הינזיכט פונקט וי אונזער מוטער חוה. ערה האָט פאר מיר געשפּיעלט פיאנא, געזונגען עטליכע סאָלאָם און א פאָלקס־ליעד וואָס קומט פון כוש. זי האָט מיט מיר געערדט פון ליטעראטור און פילאָזאָפיע, מיר פאָרגעלעזען א קריטישע סטודיע, וואָס זי האָט געשריבען איבער „רזיאל המלאך" — און איך בין אוועק זאָט אין קאָפּ און הונגעריג אין מאָגען.

איך האָב געגומען א שיפּעל און אריבער דעם טיך חדקל אין

תשר"ק'ס ביכער

געקליבענע שריפטען —

ענטהאלט אן אויסוואהל פון די ערצעהלונגען פון חיים דער קאסטאמער פעדלער, דזשאו דער ווייטער, שמחה דער שמש און בערל דער בוטשער באי. שעהן געבונדען — 1 דאלאר.

דאם גאלדענע לאנד —

ערצעהלונגען פון אידישען לעבען אין אמעריקא.
פראכטפאל געבונדען — — — — — — — — 75 סענט.

שפאם און ערנסט —

פעליעטאנען, הומאריסקען און פאנטאזיען.
פראכטפאל געבונדען — — — — — — — — 75 סענט.

מענער און פרויען —

קאמעדיעס און טראגעדיעס פון פאמיליען-לעבען.
פראכטפאל געבונדען — — — — — — — — 75 סענט.

אויף דער זייט ים —

סקיצען און ערצעהלונגען. פראכטפאל געבונדען — 75 סענט.

אין דרוק

נייע ערצעהלונגען פון חיים דער קאסטאמער פעדלער.

מענשען און מענשעלעך. נייע ערנסטע און הומאריסטישע סקיצען.

צוויי פּלוימען: די פּירות זיינען נאָך געווען קליין און אונצייטיג, אבער דאָס זיינען געווען זיכער פּלוימען.

דאַן האָט דער סופּעראינטענדענט געקלאפט א דעפּעשע צום גרויסען גביר, דעם וואהלטהעטער, און איהם אָנגעוואָגט די שמחה: „אונזער קאָלאָניע האָט געבוירען צוויי פּלוימען".

אין א וואָך ארום איז אראָבגעקומען א ספּעציאָליסט פון פּלוימען, וועמען דער גביר האָט געשיקט. דער ספּעציאָליסט האָט ארָאבגענומען א מאָס פון די פּלוימען, האָט זיי פּאָטאָגראָפירט, און געמאכט אַן אויספּיהרליכען רעפּאָרט צו דעם גביר, צו דער ביורָא און צו אַלע אידישע צייטונגען.

א מאָנאט שפּעטער, וועו די פּלוימען זיינען געווארען צייטיג, האָט מען געמאכט א גרויסען יום טוב אין דער קאָלאָניע.. עס איז ארָאבגעקומען דער גביר מיט די מיטגליעדער פון דער ביורָא. עס זיינען אויך געקומען דעלעגאטען פון פערשיעדענע אידישע פּערייען פון דער גאנצער וועלט.

דער גאָווערנאָר פון דער טעריטאָריע וואו די קאָלאָניע האָט זיך געפונען, האָט געהאלטען די פּעסט־רעדע ביי דעם גרויסען יום טוב, און ער האָט געלויבט די צוויי פּלוימען, און בעוויזען זייער וויכטיגע בעדייטונג פּאַר אידען בפרט און פּאַר דער גאנצער מענשהייט בכלל.

און דער גביר, דער גרויסער וואהלטהעטער האָט פערגאָסען פּריידענטרעהרען וועו ער האָט געהערט די רעדע פון דעם גאָווערנאָר. ער האָט אויפגעהויבען זיינע אויגען צו די פּלוימען, און האָט דאַן געזאָגט צום סופּעראינטענדענט:

„די ארעמע מענשען האָבען פיעלע יאָהרען שווער געארבייט אויף דיעזע פּלוימען. זיי פערדיענען א מתנה. בויט זיי אויס א נייע שטאָל."

„יידישעס טאַגעבלאַט"

איז די עלטסטע, גרעסטע, איינפלוסרייכסטע, אידישע טעגליכע צייטונג אין דער וועלט.

עס איז א פאַמיליען־בלאַט.

עס איז א נאַציאָנאל־בלאַט.

עס איז דער אָרגאַן פון דעם אמעריקאַנער יודענטהום.

די בעסטע צייטונג פאַר איהרע נייעס. דרוקט ספּעציעלע קייבעל־דעפּעשען יעדען טאָג.

די אינטערעסאַנטעסטע פאַר איהרע גוטע, אָריגינעלע אמת־אידישע פעליעטאָנען און ערצעהלונגען.

די ניצליכסטע פאַר איהרע ערנסטע אַרטיקלען און קלאָרע אונ־פאַרטייאישע אָבהאַנדלונגען וועגען צייט־פראַגען.

די פּראָגראַם פון טאַגעבלאַט איז דער מיטעלוועג צווישען קאָנ־סערוואַטיזם און ליבעראַליזם. עס איז קאַנסערוואַטיוו מיט איבער־לעגונג פאַר אַלעס ניצליכעס און פערנינפטיגעס אין מאַדערניזם; עס איז ליבעראַל מיט פולער טרייהייט און טרויען צו דעם שטאַרקען פונדאַמענט פון אידישער טראַדיציאָן.

דאָס טאַגעבלאַט ווערט געלעזען פון דעם בעסטען עלעמענט פון אמעריקאַנעם אינטעליגענטען יודענטהום.

1318	MAR 13 '61
JUN 14	12854
SEP 23	12854
MAR 28 1968	24558

GvFvr

GvFvr

#2,320 FICT.

18

.G78z2

Toronto Jewish Public Library

THIS BOOK MAY BE KEPT 21 DAYS

and may be renewed once, if no application has been registered for it.

A fine of 4 cents a day is charged, if the book is kept after the last date stamped below. No book will be issued while a fine remains unpaid.

SEP 23

MAR 2 8 1988